MAGYAR NAPLÓ

A Magyar Írószövetség lapja

Megjelenik havonta
ISSN 0865291 0

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök), *Báger Gusztáv, Bella István, Csontos János, Fehér Béla, Horváth Antal, Jávorszky Béla, Kalász Márton, Kő Pál, Salamon Konrád, Szakály Sándor*

Főszerkesztő: *Oláh János*
E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Európai Figyelő: *Jávorszky Béla*
E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu
Próza, hírek, hirdetés: *Bíró Gergely*
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031
Ügyintéző: *Cech Vilmosné*
Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*
E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu
Könyvszemle, lapterjesztés, rendezvények: *Kondor Péter*
E-mail: kritika@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030
Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*
Ügyintéző: *Nagyné Paládi Judit*
E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
Szerkesztő: *Paizs Ábel*
E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu
Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*
E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033
Vers, könyvkiadás: *Szentmártoni János*
E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Regionális szerkesztők:
Csernák Árpád 7400 Kaposvár, Hegyalja u. 72. T.: (82) 414-083
Faludi Ádám 2800 Tatabánya, Madách u. 33. T: (34) 311-146, e-mail: freisong@freemail.hu
Pék Pál 8800 Nagykanizsa, Ady Endre út 12/B
Rott József 7332 Magyaregregy, Kossuth u. 71. T.: (72) 420-494
Sarusi Mihály 8220 Balatonalmádi, Diófa utca 9. T.: (30) 211-3082

Határon túli szerkesztők:
Barabás Zoltán Románia, 3700 Nagyvárad, str. Republicii 12., ap. 19. Jud. Bihor
e-mail: partium@rdsor.ro
Luka László Svájc CH–1205 Geneve, 11 Av. Henri-Dunant T/F: 022-329-4929
Nagy Zoltán Mihály Kárpátalja, Ukrajna 90221 Csonkapapi, Mező u. 168.
Sulyok Vince Norvégia, Haslum, Oslo, Eilif Peterssens vei 7.
Tari István Vajdaság, Szerbia-Montenegró 21200 Óbecse-Becej, Dimitrije Tucovic u. 6.

A szerkesztőség címe:
1062 Budapest, Bajza u. 18.
Levelezési cím: **1406 Budapest, Pf. 15.**
Telefon/fax: **413-6672; 413-6673; 342-8768**
Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**
E-mail: **magynap@hu.inter.net**
info@magyarnaplo.hu
Honlap: **www.magyarnaplo.hu**
Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

LÁTHATÁR

Tóth László: *Elsírja első mondatát; Apám magyaráz; Kötélen* (versek) 3
Serfőző Simon: *Átváltozva (Többé ne ijesztgessen; Azt látják; Hiába kutatják)* (versek) 4
Czakó Gábor: *A fény árnyéka és az árnyék fénye* 5
Győrffy Ákos: *Hegyi beszéd* (vers) 9
Luzsicza István: *attrakció világszám; európai városlakó* (versek) 10
Sarusi Mihály: *Kántor, gránáttal* 11
Kibédi Varga Áron: *Váratlan* (vers) 13
Blasszauer Róbert: *Szabó Lőrinc az ÁVH látókörében* 14
Szöllősi Zoltán: *Szégyen a vers; De profundis; Söpröm a mesét* (versek) 20

NYITOTT MŰHELY

Farkas Kinga: *Mesével mindent el lehet mondani (Méhes György sikereiről, kudarcairól – életéről)* 21
Kalász Márton: *Méhes György köszöntése* 25

KÖNYVSZEMLE

Nagy Gábor: *Hubok habzó árjával szemben (Márkus Béla: Tények és képzetek)* 26
Alföldy Jenő: *Hősmondák, történeti regék a gyerekeknek (Lázár Ervin: Magyar mondák)* 28
Ijjas Tamás: *Elátkozott, darabjaira hullott regény (Rott József: Csaposok, cselédek, csavargók)* 30
Rosonczy Ildikó: *Fehér foltok a vidéki Magyarország történetében (Őze Sándorné–Őze Sándor: Magyar parasztballada; Fehérgárda a Dél-Alföldön; Vaczkó András: Virrasztótűz)* 31

EURÓPAI FIGYELŐ
Svéd irodalom az ezredfordulón (válogatta és fordította Jávorszky Béla)

Torgny Lindgren: *Tarka Kartonlap* 33
Margareta Ekström: *Patthelyzet* 45
A Semmi nevű erdő 50
Eva Ström: *Ezékiel; Scholzenlust; Az újságkihordó elaludt* (versek) 53
Johan Bargum: *Snellman doktor* 55
Kjell Westö: *Elsie néni* 61
Claes Andersson: *Ezek a csodálatos, elsuhanó partok* (versek) 67
Tua Forsström: *Azzal ruházzuk föl a lovakat; Azért írok önnek, mert ott voltam; Hó kavarog a belső udvar rózsái fölött* (versek) 68

HÍREK 70

Európai és Világirodalmi figyelő

1996 január **francia** *(Lackfi János);* február **mazúriai lengyel** *(Kovács István);* március **frankofón hét**; április **norvég** *(Masát András);* május-június **flamand** *(Gera Judit);* július–augusztus **szlovén** *(Reiman Judit);* szeptember **amerikai** *(Bollobás Enikő);* október **csecsen** *(Kun Miklós);* november **európai cigány** *(Bari Károly);* december **svéd** *(Jávorszky Béla)*

1997 január **belga** *(Lackfi János);* február **cseh** *(Kis Szemán Róbert);* április **szerb** *(Milosevits Péter);* május–június **amerikai magyar** *(Gábor Róbert és Lauer Edit)*; július–augusztus **román** *(Demény Péter);* szeptember **lengyel esszék** *(Kovács István);* október **portugál** *(Pál Ferenc);* november **svájci** *(Ódor László);* december **észt** *(Jávorszky Béla)*

1998 január **orosz** *(Bratka László);* február **amerikai nőírók** *(Bollobás Enikő);* március **svájci francia** *(Alain Bagnoud)*; április **ír** *(Kabdebó Tamás);* május **izraeli** *(Kiszely Gábor);* június **1848 a környező népek szemével;** július **norvég** *(Kováts Ferenc és Sulyok Vince);* augusztus **Prága 1968**; szeptember **finn** *(Jávorszky Béla);* október **török** *(Tasnádi Edit);* november **olasz** *(Szénási Ferenc);* december **albán** *(Schütz István)*

1999 január **bolgár** *(Juhász Péter);* február **német** *(Simon László);* március **dán** *(Kertész Judit);* április **közép-kelet-európai abszurd** *(Margittai Gábor);* május **szlovák** *(Bolemant Éva és Forgács Ildikó);* június **quebec-i francia** *(Martonyi Éva)*; augusztus **amerikai multikulturalizmus** *(Bollobás Enikő);* szeptember **fjörszk** *(Mervel Ferenc);* október **katalán** *(Déri Balázs és Faluba Kálmán);* november **japán** *(Vihar Judit);* december **spanyol** *(Pávai Patak Márta)*

2000 január-február-március **erdélyi német** *(Schuller Anger);* április-május-június **Krakkó** *(Szenyán Erzsébet);* július-augusztus-szeptember **brazil** *(Pál Ferenc);* október-november-december **izlandi** *(Mervel Ferenc);* **szárd** *(Szénási Ferenc és Stefano De Bartolo)*

2001 január-február-március **német** *(Nemeskürty Harriet);* április-május-június **portugál** *(Pál Ferenc);* július-augusztus-szeptember **finnészt** *(Fehérvári Győző, Jávorszky Béla);* október-november-december **török** *(Tasnádi Edit)*

2002 január **szibériai finnugorok** *(Nagy Katalin);* február **baden-württembergi német** *(Imre Török, Nagy Gábor);* március **kárpátaljai ruszin** *(S. Benedek András);* június **kínai** *(Zombory Klára);* július **amerikai** *(Andrew Singer);* augusztus **finnugor** *(Domokos Péter);* október **japán** *(Vihar Judit)*

2003 január **svéd** *(Mervel Ferenc);* február **görög** *(Caruha Vangelió);* április **finnugor** *(Domokos Péter);* október **amerikai** *(Sohár Pál);* november **galego** *(Pál Ferenc)*

2004 január **lett** *(Jávorszky Béla);* február **dán** *(Kovács katang Ferenc és Sulyok Vince);* március **portugál** *(Pál Ferenc);* április **osztrák** *(Ircsik Vilmos);* május **namuri belga** *(Lackfi János);* június **lengyel** *(Zsille Gábor);* július **francia** *(Szávai János);* augusztus **finn** *(Jávorszky Béla);* szeptember **norvég** *(Sulyok Vince)* október **szlovák** *(Žilka Tibor és Rédey Zoltán)* november **cseh** *(Beke Márton);* december **litván** *(Jávorszky Béla)*

2005 január **északír** *(Kurdi Mária);* február **lengyel** *(Zsille Gábor);* május **hollandindiák** *(Pusztai Gábor);* július **svájci olasz** *(Andó Gabriella, Szénási Ferenc);* augusztus **szileziai** *(Zsille Gábor);* szeptember **NDK** *(Ircsik Vilmos);* október **szlovák** *(Karol Wlachovský);* december **cseh** *(Beke Márton)*

Az Európai Figyelő svéd irodalmi összeállításának megjelentetését a FILI Finn Irodalmi Tájékoztató Központ és az SI Svéd Intézet támogatta.

FILI SUOMEN KIRJALLISUUDEN TIEDOTUSKESKUS
INFORMATIONSCENTRALEN FÖR FINLANDS LITTERATUR
FINNISH LITERATURE INFORMATION CENTRE

SVENSKA INSTITUTET THE SWEDISH INSTITUTE SI

***

A címlapon *Méhes György* költő
(A címlapfotót, a 21. és a 25. oldalon lévő felvételt
Csorba Gábor készítette.)

Helyesbítés: 2005. decemberi számunkban Dobai Péter versének címe helytelenül jelent meg. A helyes cím: *Hommage Éternel à Stefan George*

Nyitott Műhely

2003 június **Ajpin, Jeremej** • július **Rott József** • augusztus **Nagy Zoltán Mihály** • szeptember **Körmendi Lajos** • október **Csender Levente** • november **Jókai Anna** • december **Marsall László**

2004 január **Kalász Márton** • február **Határ Győző** • március **Daczó Árpád Lukács** • április **Nagy Gábor** • május **Penckófer János** • június **Lázár Ervin** • július **Buda Ferenc** • augusztus **Kiss Benedek** • szeptember **Kovács István** • október **Nagy Gáspár** • november **Mezey Katalin** • december **Agh István**

2005 január **Léka Géza** • február **Görömbei András** • március **Dobozi Eszter** • április **Csoóri Sándor** • május **Szentmártoni János** • június **Csiki László** • augusztus **Farkas Árpád** • szeptember **Bodor Ádám** • október **Tőzsér Árpád** • november **Szörényi László** • december **Vasadi Péter**

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1008 Budapest, Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Borító: Zách Eszter. Nyomda: TIMP KFT. Felelős vezető: Cseh Tibor ügyvezető igazgató. www.timp.hu

TÓTH LÁSZLÓ

Elsírja elsõ mondatát

Tétova délután, az Orczy-kert vegetációjának
szövegkörnyezete, akár egy megunt történetbõl,
úgy hátrálnál ki a rád törõ fejfájásból,
odahaza a mosatlan edények képzavarai,
az öntözésre váró virágok fakó lírája,
a bútorokra ült por mozdulataid hieroglifáit õrzi,
hirtelen tér támad az utcai villamoszörgés és közted,
mindent szavakba öltöztetnél,
nyelvtani szabályokat keresel a világ történéseire,
a távolban elsírja elsõ,
még artikulálatlan mondatát
épp most világra jött
unokád.

Apám magyaráz

Apám magyaráz: öntsek a budiba
magam után egy kis meszet,
a bûz is enyhül így,
meg a légy is kevesebb.

Apám magyaráz, a kertben
hol mit szeretne tenni még,
mert az ember, mondja, tervez,
a többi semmiség.

Apám magyaráz, mintha a világot
hagyná ránk ma reggel,
majd egész nap megértõ indulattal
pöröl a seregélyekkel.

Kötélen

Születtem, barátom, anyától én is.
Mondatom kötelén rángok most mégis.
Himbáló lábammal a jelentés a semmibe rúgtat.
Eleven kép vagyok így
– az értelmezés lényegemtõl foszt meg.

SERFÕZÕ SIMON

Átváltozva

Pócs Évának, a *Zagyvarékas hiedelemvilága* szerzõjének

Többé ne ijesztgessen

Sötétség zúgott.
Kéménylyukak bújtak be a házakba,
furakodtak a vályogfalban.
Sodorta hullámait a víz.
Szél lobogott.
Felsodorva egy fára,
gazdátlan esernyõt forgatott a gáton,
ami aztán, mint valami fekete lélek,
csüngött a legfelsõ ágon.

Három kazal eltûnt,
s egy asszony is
a fergeteg idõben,
repkedõ vaksötétben.
A nyitva maradt kapu
magától nyílt-csukódott,
napokig nyikorgott,
mintha jajgatott volna.
Egy lépés nem sok,
annyi se mert belépni rajta.

Hogyisne!
Hogy valakit a kút gémje elkapjon,
s belerántson a mélybe?

Az esernyõnek kellett
leesnie a fáról,
hogy a portán újra kakasnyom kaparjon,
szaladjon a por, mint az egér.
Megkerüljön, aki eltûnt.
Ne ijesztgessen többé
senkit a kútgém.

Azt látják

Kakas kukorékol,
csakis az öreg tyúkpásztor lehet.
Más ilyentájt, éjfélkor,
kakas képében
fel nem szállna a kerítésre.

Ám hajnalban az ablakból
többen is látják,
ballag a rongyos ólak megett.
Mintha a felesége lenne,
lépdel utána az öreg gereblye.

De azt is csak képzelik!
A gereblye tejfogait rég elhullajtva,
kint szundít az árokban.
Borszagtól párálló gazdája meg
hajnal óta mellette horkol.
Feje alja vakondtúrás,
takarónak fa árnyékol.

Hiába kutatják

Attól lehet félni,
kicsap a Zagyva,
át a gáton
beloccsan az udvarokba,
bemegy az ólba,
nagyházba,
s onnan az asztallal jön ki,
az ággyal.

Hogyne már!
Mostanában csak azt hallani:
a víziborjú éjszakánként
a falu alatt úszkál.
A nádasban csapkodja a vizet.

Mozog tõle végig a part,
mintha sátán kúszna
a föld alatt.

Agyon kellene csapni!
Ám hiába kutatják az ásók,
keresik nappal is.
Behúzódik a padlatokba,
olyankor nem fröcsköl át a gáttetõn,
a buborékokat eregeti.

Majd az egyik kapa lemegy érte!
De épp csak ledugja fejét,
el is merül a vízben.
Azóta se látták kapálni!

A hullámok mernek csak fürödni.
Azok lubickolnak,
ahogy én szoktam volt
régen a kerítés tövénél,
otthon a porban.

CZAKÓ GÁBOR

A fény árnyéka és az árnyék fénye

Jó néhány éve Palesztinában találtak egy ötvenezer éve elhunyt embert, aki a pollenvizsgálatok szerint vagy két-három köbméternyi virágnyoszolyán aludta végsõ álmát. Akik így eltemették, azok szerették; szépségben, jelképekben, öröklétben gondolkodtak. Kultúrában.

Ilyesmi a természetben nem létezik. A kultúra az emberré válás. Elsõ mozdulata a természetbõl való kiszakadás, ám ez nem föltétlenül szembefordulás: *„Ami a földet éri, az eléri a föld gyermekeit is”* – mondta Szi-etl indián fõnök 1855-ben az Egyesült Államok elnökének: *Meg kell tanítanotok gyermekeiteket arra, hogy a föld, amelyen járnak, nem más, mint õseink haló pora. A föld – édesanyánk. Ha az emberek a földre köpnek, saját magukat köpik le. Mert mi tudjuk, hogy nem a föld az emberé, hanem az ember a földé: nagyon is jól tudjuk. Az ember nem az élet szövete, csak annak egy fonala. Ha megsértitek az élet szövetét, magatoknak is ártotok vele.” (Ford.: Dudich Endre)*

A kultúra tündöklõ gazdagságába tartozik számtalan igaz meghatározás: a lét megértése, mûvelése, fölemelése, megszentelése. A kultusz és a belõle kisarjadt kultúra a legemberibb eszköz; megszelídítjük vele a természetet és önmagunkat, általa teremtünk közösséget, népet.

A kultúra tárgyakban is megnyilvánul. Ezt a tárgyiasulást nevezzük civilizációnak. Úgy is mondhatjuk, hogy a civilizáció a kultúra árnyéka. Az árnyék a fény velejárója. A fény elfogadja az árnyékot, de igyekszik kordában tartani, mert ismeri a természetét. Tudja, hogy irigy, s azt is, hogy ha valami megkettõzõdik, akkor a részek között rögtön feszültség támad. Civilizáció és kultúra egysége csakis a kultúra elsõbbségének jegyében tartható fönn, hiszen az árnyék soha nem képes világot, világosságot teremteni, csak homályt. Szervesnek, természetesnek mondjuk a kultúra által irányított viszonyok között élõ társadalmat. Az ilyen társadalmak tárgyai elválaszthatatlanok a vallásuktól, nem csak az indián Szi-etl fõnök *dwamis* törzse esetében. *„Kínában minden épületnek, templomnak, de még a sírhelyeknek az elhelyezkedését is szigorú szabályok, a fengshui, azaz a földjóslás szabályai határozzák meg* – írja Prutkay Csaba *A taoista oltár* címû tanulmányában. (Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár.) Például *„minden templom, legyen az buddhista, taoista, egyaránt észak-déli tájolással épül.”* Európában a templomokat a középkor végéig kelet-nyugati irányban tájolták, és általános szokás volt a vetés, a lakóház, a mindennapi étel megszentelése, a szerszámok kultikus értelmezése, díszítése és használata.

Szerves kultúrában nincsenek közönséges holmik; minden gesztus, tárgy, kapcsolat szellemileg telített. Például a ruhánk sem egyszerû gyakorlati célokat szolgál. Titus Burckhardt írja A szakrális mûvészet lényegérõl címû könyvében: (Arcticus Kiadó, Bp. 2000.) *„Az öltözködés mûvészete kollektív, s bizonyos tekintetben népi mûvészet, közvetve azonban szakrális jellegû, mert lényegileg a papi öltözék általánossá tételébõl ered.”* A papi öltözék a zsidó, a keresztény, és a muzulmán világban a mózesi törvényt követi. Mivel *„az emberi jelenség egyfelõl Isten legközvetlenebb szimbóluma, másfelõl azonban – énszerû hangsúlyozottsága miatt – az Isteni Jelenlétet takaró legsûrûbb fátyol* – énünk és önzésünk akadályozza leginkább Isten megismerését – *a papi öltözék a túlságosan emberit eltakarja, a természetfölöttit hangsúlyozza.”* Innen a csuhák, a köpenyek, a palástok, sõt, némely kultuszban az álarcok, arcfestékek, amelyek az egyéni vonásokat elfödik, ugyanakkor az aranyos-drágaköves díszek, jelképes színek, süvegek, tiarák az istenire utalnak.

Az utolsó vallási társadalomban, az iszlám világban a kultúra máig nem engedélyezi a globális civilizáció számos megnyilvánulását. A ruházkodás példájánál maradva, az európai divatot sem. A nõk nem mutogathatják az utcán a hasukat, a mellüket, még a feneküket sem, sõt, drágakövet, selymet is csak otthon, a család szent, bensõ világában viselnek. Burckhardt írja, hogy például a *„kalap kifejezetten az iszlám istentisztelet ellen irányul, mert pereme a talaj homlokkal való érintését akadályozza”* – már pedig ez a muzulmán hívõ számára a napi öt alkalommal kötelezõ, és fedett fejjel végzendõ imádság elengedhetetlen része. Nem véletlen, hogy a muzulmán világ Gazdaságkor fõ ellenfele. A Föld eldugott tájain, például az Amazonas vidékén rejtõzködõ és még szerves társadalmat alkotó apró népecskékkel együtt; õket az õserdõvel együtt, különösebb sajtónyilvánosság nélkül irtják ki.

A gazdaságkori európai viselet, éppen a civilizáció fölülkerekedése folytán, állítólag az egyéni vonásokat hangsúlyozza, sõt fûzõkkel, festékekkel, plasztikai beavatkozásokkal még hangsúlyozza is õket. Valójában a divat által diktált piaci igényekhez igazítja az embert, s ezenközben ígérete ellenére személyteleníti, uniformizálja. A barbiból egyszerre hiányzik az isteni és a személyes.

A civilizáció anyagi természetébõl következik a feladata: romlékony holmikat, ruhát, élelmet, otthont készíteni. A régi kultúrák építményei – civilizátumai – a pira-

misok, a rejtett barlangok, a csillagvárták az örökkévalóságnak épültek, mégis porlanak, mállanak, elnyeli õket a tenger; márpedig ami mulandó, az lényegében nem tekinthetõ valóságosnak. *„Igazából az lenne a cél, hogy ne olyan értékek után szaladjon az emberiség nagy családja, melyet a moly szétrág, s a rozsda megemészt, hanem olyanok után, melyek megmaradnak az örök életre”* – írja egy internetes levelében Böjthe Csaba. – *„Krisztus szerint maradandóbb, mint az ember halhatatlan lelke, nincs ezen a Földön.”* A kultúra szellem, ezért az Örökkévalót célozza. Minden hagyomány, misztikus tapasztalás, de a népmese is egybehangzóan tanítja, hogy az Örökkévalóhoz csak a mulandóktól, a civilizátumoktól való megszabadulás útján juthatunk el. Az örök élet vizét a három közül csak az a királyfi szerzi meg, aki az elvarázsolt kastélyban nem nyúl ételhez-italhoz, kínálkozó szép lányokhoz, pompás kincsekhez. Vagyis a kultúra és árnyéka közti feszültség õsidõk óta tapintható.

A kultúra a szerves társadalomban a civilizáció ihletõje, irányítója, de fékje is. Számos tekintetben korlátozza. A régi magas kultúrákban többek közt ezért nem törtek ki sem társadalmi, sem mûszaki forradalmak. A szerves társadalomban például nem szabad a vállalkozás. Az iparûzéshez nem elegendõ bt. vagy kft. alapítása, ehelyett hosszú tanulás után segéd-, majd mestervizsgát kell tenni, remeket kell készíteni. Azt írja az Újlaki Jogkönyv 1525-ben, hogy *„A szûcsök közül senki sem érheti el a mesteri fokozatot a többi mester beleegyezése nélkül.”* (…) *„A szabó mesterek közé csak azt kell befogadni, aki jó hírû, ismeri a mesterséget, s fizetnie kell a testvérültnek* – vagyis a céhnek – *két aranyforintot.”* A fizetés a szûcsöknél is kötelezõ volt. A céh meghatározta, hogy hány mûhely lehet az adott szakmából a városban, és elvárta a példás magánéletet. A frissen avatott mester kötelezte magát arra, *„hogy egy éven belül törvényesen megházasodva családot alapít.”* Ez visszafelé is érvényes volt: a legények nem nõsülhettek. Ezt születésszabályozásnak is tekinthetjük. Francsics Károly XIX. századi veszprémi borbélylegény huszonöt évig várt arra, hogy Zsófiáját elvehesse. Ennyi idõ alatt *„könyörült rajtam a sorsom, hogy rendelt számomra egy kis önállási kenyeret, melyet aztán remélem, hogy csak együtt élünk fel”* – írja emlékiratában. (Francsics Károly: Kis kamorámban gyertyát gyújték, Magvetõ, 1973.) A budai Halászbástya, a Kolozsvárott álló Szabó-bástya neve azt példázza, hogy ezek fönntartása, sõt védelme is az adott céhre tartozott.

A jog szintén civilizátum. A szerves társadalmakban a legmélyebb értelemben igazságos rend fönntartására szolgáló eszköz. Werbõczy István Hármaskönyvében ezt olvassuk (Harmadik Rész, II. Czím, 1. §.) a törvények alapelveirõl. Csak olyan jogszabályok alkothatók: (…) *„Melyek az isteni és emberi joggal nem ellenkeznek; úgy, hogy a határozatok valami igazságtalan és az üdvösségbe ütközõ dolgot ne tartalmazzanak, sem mások jogainak ártalmára és sérelmére ne szolgáljanak.”*

Vagyis fél évezrede a jogalkotás már megfelelt a modern liberalizmus újdonat elvének, miszerint nem lehet *„mások jogainak ártalmára”*, ugyanakkor az új rendelkezésnek össze kellett férnie a többi jogszabállyal – ez is szerepel a modern jogelvek között. A posztmodern jog erkölcsöt is emleget, de isteni törvényt már nem. Az pedig, hogy a jog vagy akár annak egyetlen paragrafusa az *„üdvösségbe ütközõ”* lehet, már föl sem merül, hiszen az üdvösségre vágyók és a kárhozatba igyekvõk törekvései egyenlõ elbánást élveznek. Természetesen az utóbbiak kissé egyenlõbbek…

Ismerjük természetesen a mindenkori jogalkalmazók esendõségét, de a mai jogrend szemhatárának alacsonyságára tekintve ki kell mondjuk, hogy a põre civilizáció üzleti-politikai egyezségeibõl fakadó jog a csalások és visszaélések melegágya.

A gazdaságkori fordulat a kultúra és a civilizáció viszonyában is döntõ változást hozott. A kultúra elvesztette elsõbbségét, és a civilizáció alávetettje lett. Úgy is mondhatjuk, hogy az árnyék fénynek nyilvánította magát, és a fényt árnyéklétre kényszerítette.

Puccsban élünk: az árnyék fénynek nyilvánította magát. Más szóval a civilizáció föllázadt a kultúra kezdettõl fogva tartó uralma ellen. Legyõzte, és most szemünk láttára, sõt, hellyel-közzel a mi segítségünkkel megsemmisíti. Nem tehet egyebet, mivel hatalma a szellem tagadásán alapul, ezért nem tûrhet szellemi törekvéseket. Szét kell kergetnie a népet is, hiszen a kultúra maga a nép. Nem a népesség, nem faji, szociológiai csoportosulás, hanem az alapvetõ értékekben együtt gondolkodó közösség. Tehát a nép szellemi jelenség. Az alapvetõ értékeket Hamvas Béla a *vallás* szóval foglalja össze; a népet a vallásosság teszi. Platón szerint *a szép, a jó és az igaz egysége.* Gazdaságkor a szellemi értékeket elõbb vitatni kezdte, persze „demokratikusan”, majd a süllyesztõbe lökte, mint a haszonszerzés kerékkötõit.

A szerves kultúrák közt nincs minõségi különbség. Bartókot a magyar, a román és az arab parasztzene szépsége egyaránt lenyûgözte. Picasso ámult az afrikai faragványok láttán, akárcsak Bernal Diaz del Castillo, Cortez katonája az Új-Spanyolország – vagyis Mexikó – meghódításának hiteles történetében: *„A fõtérre értünk, me-*

lyet Tatelulkónak neveznek, elámulva láttuk – mert nem ismertünk hozzá foghatót –, hogy micsoda ember- és árutömeg van ott, és hogy mindenütt mekkora rend és fegyelem." Oldalakon keresztül sorolja a különféle kézmûveseket és árusokat az ékszerészektõl a lacikonyhásokig. Vajon a kulturális fölényével igázta le Európa az azték birodalmat és az egész világot? Ismét Diaz del Castillo: *„Mexikó városában három elsõrangú indián szobrász és festõ van: Marcos de Aquino, Juan de la Cruz és Crespillo a nevük, akik ha az ókori, híres Apellész korában élnek, bizony, felvennék vele a versenyt, akárcsak a napjainkban élõ Michelangelóval, vagy Berruguetével."*

A kultúra – akár az örömhír – szeret terjedni, ám erõszakkal sosem terjeszkedik. Gazdaságkor hajnalán az atlanti part számos európai állama kivonta magát kultúrája szellemi ellenõrzése alól, és civilizációjába vetette bizalmát: a hadihajókba, a lõfegyverekbe, a reformáció során fölbomlott klérusba, meg a pénzbe. Ez a váltás a csírája a gyarmatosításnak, késõbb a világháborúknak, ma a globalizációnak.

A huszadik század borzalmai sok gondolkodóban megérlelték a fölismerést, hogy civilizációnk és kultúránk meghasadt. A hatalomtudósok ezt persze tagadják, ami önmagában is elég bizonyítéka a szakadásnak. Velük szemben – többek között – Kodolányi János így érvel a Zárt tárgyalás címû mûvében (Szt. István Társulat, Bp. 2003.): *„Az ember minden más élõ fajtától gyökeresen különbözõ faj, mert lelki alkatának lényeges része a szimbólumalkotás, azaz a transzcendens létezés jelképrendszerbe való foglalása."* Továbbá: *„A legegyszerûbb parasztember is állhat a kultúra legmagasabb csúcsán* – tehát személye – *alkalmas rá, hogy a tudattalan létezés és a transzcendens világ közti villámok felfogó eleme legyen."* A kultúra tehát bensõ és transzcendens, mert fény, a civilizáció viszont külsõ és materiális, mert árnyék. Csúcsait a gép, a hatalom, az ideológia és a pénz foglalja el. Kodolányi így folytatja: *„A barlanglakó õsember kultúrlény volt, a technikai civilizáció embere nem szükségképpen az, csak mert rendelkezik a civilizáció eszközeivel."* A világtörténelemben léteztek óriás kultúrák rövid árnyékkal, és törpe kultúrák óriási árnyékkal: az utóbbiakból lettek a világhatalmak – gondoljunk, többek között, a Szovjetunióra.

Az angol Webster szótár a kultúrát és a civilizációt egymás szinonimáinak tekinti. De helyesen használjuk-e a szavakat, ha kulturált közlekedésrõl, lakásról, boltról beszélünk? Lehet kulturált a vécécsésze? A bank, ha légkondicionált irodában zsigereli ki adósait?

Lehet-e kulturált Robinson?

Kultúra-e a múzeumban porosodó Szinnyei-Merseép? Ha igen, akkor a kultúra cucc. Azé, aki megszerzi. Ha Rotschild és Sztalin a Föld összes képét és versét megkaparintják, õk lesznek a világon a legkulturáltabbak?

A civilizáció dologi körein kívül nincsen semmi? Hol van édesanyám szeretete? Lehet, hogy a kultúra föltámadásának pillanata az, amelyben Robinson lelke a Majális láttán egy húron pendül a festõével?

Hanyatló társadalmakban a különbözõ osztályokhoz különbözõ kultúrák tartoznak. Az elõkelõké a magas kultúra. Ennek legfõbb ismertetõjegye, hogy megértéséhez tolvajkulcs kell. A kirekesztetteké az úgynevezett tömegkultúra: ennek lényege, hogy semmi értelme nincs, puszta szórakozás, kikapcsolás. *„Jól tudod* – írja Libaniosz Juliánusz császárnak 358-ban –, *hogyha valaki elpusztítaná az irodalmunkat, mi is a barbárok szintjére süllyednénk."* Idézi E. A. Thompson A hunok címû mûvében (Szukits Könyvkiadó 2003.). Libaniosz, ókori szokás szerint, az irodalom szóval foglalta össze a kultúra lényegét. Bizony, az irodalom épp úgy elpusztítható, mint a fürdõkád. Kivéve, ha a szívekben él. Ugyancsak Thompson idézi a száz évvel késõbbi *Apollinaris Sidoniust: „Abban a pillanatban, amikor megfosztanának bennünket hivatali rangjainktól – tehát attól, ami a leghatalmasabbat elkülöníti a legalacsonyabbtól – akkortól csak az irodalmi mûveltség lenne a nemesség egyedüli mércéje."* Ha utcára tennék a mai nemességet: elnököket és vezéreket, különböznének-e bármiben a flaszteren tülekedõktõl?

Csapjunk egy murit a rokonainkkal. Hamarosan kiderül, hogy kulturális helyzetünk független civilizációs rangunktól, magyarán a dr. éppen olyan bunkó tud lenni, mint a lecsúszott alkoholista. Közülünk némelyeket még foglalkoztatnak létének metafizikai távlatai, sorskérdései, másokat nem. A hangadók rendszerint õk. Akik alszanak. M dervis írja A szúfi út címû könyvecskéjében (Palatinus, Bp. 1998.): *„A mai kultúra legnagyobbrészt altatás, feledékennyé tevés, múlatás és szétszórás"*. A hatalomtudósok cselvetése. A kultúra széthasítása ugyanis a nép megbontása: Dzsoki és Gyõzike híveinek ugyan papolhat Szent Pál, Michelangelo, Petõfi, a nagyapjuk vagy a vörösbegy. Nem értik. Ebbe a meghasonlásba, mint baktérium a nyílt sebbe, telepszik be az üzlet és a politika. Így folytatja M dervis: *„Közömbössé és feledékennyé kábítottak bennünket a lélek aneszteziológusai. Szívünket a folytonos alvás elzsibbasztotta. Van szemünk, de nem látunk, van fülünk, de nem hallunk."* A szemétkultúra giccstengerében lebegõ lelki halottak

egyetlen témája az elébük vetített káprázat, példaképeik a képernyõkön, mozivásznakon hõzöngõ-vérengzõ barbárok. A világot – saját világukat! – nem mûvelni akarják, hanem elfogyasztani.

Kábít és zsibbaszt az ún. magaskultúra is. Nincs köze sem kultuszhoz, sem néphez. Kodolányi szavával: nem *„a transzcendens létezés jelképrendszerbe való foglalása,* hanem a piacon kellemkedõ áru. Pompás mûvészeti kegyhelyeken mutogatják: múzeumokban, operaházakban, világhírû világhírûek közremûködésével. Túlnyomórészt szintén giccs.

Avantgárdból kigyógyult zeneszerzõ barátom megfogadta: nem ír többé olyan darabokat, amelyeket a muzsikusuk szenvedve és gyûlölettel játszanak.

Az õsember mûvészete ma is megérinti a szívünket. Tessék kivenni a múzeumból a mûkereskedelmi elméletek nyomán gyártott festményeket – például akár a világhírû Jackson Pollock képeit. Száz év múlva azt sem fogja tudni senki, hogy egyáltalán mûtárgynak készültek.

A kultuszra épülõ kultúrával megszelídítjük a természetet és önmagunkat. A kultusztalan civilizáció ellenben a természet megrablása és az ember elvadítása. Bencze Lóránt megfigyelése: *„Amikor Isten meghalt* – mármint Európa számára – *azonnal megkezdõdött a természet haldoklása.”*

Ha a kultuszt kivonjuk a kultúrából, akkor a maradék a põre civilizáció-gép. Az pedig a szembefordulás törvény értelmében azonnal tagadja, hogy valaha bármi köze lett volna a kultuszhoz. *„Üzletember vagyok, cégem a Magyar Köztársaság”* – nyilatkozta a minap egy õszinte miniszter. Nem a neve fontos, hanem az alapállása, ami bizonyára sokaké. Eszerint az ország vállalat, s nem a nép életének kulturális-civilizációs kerete. Ebben a képletben nép sincsen, a homók rendszer-alkatrészek, termelõerõk, humánerõforrások.

Ha pedig az ember csak ilyesmi, akkor honnan tudna a szép, a jó és az igaz egységérõl? A mosógépek meg a centrifugák ugyan mikor szerették egymást?

Gazdaságkor – iszlám kritikusai szerint – *„a keresztény kultúra mellékhatása.”* Ez nem igaz, mert éppen a kereszténység tagadásából jött létre. De miért a kereszténység helyén? Az iszlám, a hinduizmus, a buddhizmus helyén nem keletkezhetett, mert ezek a kultúrák még nem omlottak össze.

Miért nem? Miért éppen a keresztény világban támadt reneszánsz, reformáció, fölvilágosodás, mindenféle forradalom, és sehol másutt? Miért itt szaladt meg a kultúra „árnyéka”, a civilizáció? Miért omlott össze a keresztény kultúra?

Minek a jelei ezek?

Reichental Ferenc: Munkanélküliek

GYÕRFFY ÁKOS

Hegyi beszéd

– tájleírás –

(részletek)

„Az történt vele, mint az erdõ vadjaival,
mikor a párduc édes illata megigézi õket.”
(Heinrich Seuse)

***

Kutyám mentett meg az õrülettõl.
Akkor még nem tudtam, évekkel
késõbb értettem meg, hogy õ volt
az. Hogy csak csendben ott lenni
és figyelni. Sosem túl közel és nem is
túl távol. És nem volt sem kérdés
sem elvárás, csak a dolgok puszta
tudomásulvétele. Ott volt és jött és
tudta, hogy mi történik velem. *És elég*
volt csak egy pillantás rá, ahogy
visszanézett rám. Tudtuk mind a ketten
az egészet. És tényleg csak évekkel
késõbb, mikor õ már a kertben, a kút
mellett, egy tujákkal körbeültetett és
folyami kavicsokkal lefedett
sírban feküdt rég, akkor értettem meg,
hogy ugyanazt *csinálta, mint egy*
kínai vándorszerzetes vagy egy
európai szent. Vagy bárki, aki tudja.
A módszere ugyanaz volt.
A mozdulataiban volt benne.
Ahogy járt és ahogy állt és ahogy feküdt.
Bár talán nem tudatosan csinálta.
Ki tudja, talán a tiszta, egyszerû
létezés mindig ilyen. Talán a tiszta,
egyszerû létezés csak egyféle lehet.

***

Az egyedüllétet soha nem fogom
tudni egészen megszokni. Pedig
tudom, hogy szükségem van rá.
De mire belerázódom a magányba,
addigra mindig véget is ér, és
kezdhetem megszokni az együttlétet
valakivel. Nélkülem történik meg
minden. Mintha ott sem lennék.
De ez sem volt mindig így. Vagy
így volt, csak akkor még azt hittem,
én is ott vagyok. De sosem voltam
ott, soha nem voltam jelen sehol.
Nem tudom, hol voltam az elmúlt
huszonnyolc évben. Nem tudom,
mit mondtam és kinek és hol
és miért. Valami kiindulási pont
kellene, de nincs. Valami támpont
vagy fogódzó, de nincs. Tiszta,
fenséges és széljárta területek,
ezt ismételgettem magamban,
útban fölfelé. Tiszta, fenséges és
széljárta területek. Vajon mi az,
ami ennyire hiányzik innen.
Ami ennyire hiányzik belõlem.
Hogy nincs vigasz. A kétségbeesés
amiatt, hogy egyedül sosem fogom
megtalálni. Megtalálni valamit,
amirõl nem tudok semmit.

LUZSICZA ISTVÁN

attrakció világszám

a flitteres ruha végül az öltözõszekrénybe kerül
a cukaharák után az artista estére hazamegy
legfeljebb fitneszsalátát szed tányérjára
hogy ezzel is formában tartsa magát

a bohóc viszont megengedheti magának
a kétszer szedett pacalpörköltet
és a vacsorát leöblítendõ jéghideg nagyfröccsöt
míg krumpliorra a konyhaasztalon pihen

végtére is ugyanez ívnyi papírokat telesóhajtozni
szimbolikus zokogással szimbolikus ronggyá áztatni
a házi kincstárból illúziókat kilõni a felhõk irányába
(mert a mûsornak az illuzionista is fontos része)

s ugyanez kissámlira egykapuzni a kiskölyökkel
Zlaty Bazantot bontani a képernyõ elõtt
(a Champion's League idei kiírása már elkezdõdött)
lámpaoltás után végigtaperolni az asszonyt

és másnap megint elõadás
a porond elsötétül pereg a dob
kezdõdik az elméleti (verbális-virtuális) világmegváltás
aztán kigyúlnak a fények

jön a bumsztaráré bumm
a nagyérdemû hõköl tapsol és röhög
de estére a tisztelt nagyérdemû is hazamegy
– mert estére úgyis mindenki hazamegy

európai városlakó

jurtámból most idejöttem
valahová valahonnan
megérkeztem-e már vagy sem
lassan illene hogy tudjam

mögöttem évek mérföldek
körbejártam visszaértem
csak a ráncaim mélyültek
sok a duma úgyis értem

jöttem-álltam-voltam-lettem
boka reccsen cipõ toccsan
szobrozok csak a tömegben
valahová valahonnan

SARUSI MIHÁLY

Kántor, gránáttal

Ült ötvenhat elõtt és ötvenhat után. Ötvenhat elõtt Lenin, Sztalin szobrát törték össze: lecsukták õket. Ötvenhatban kiszökött, Nyugaton beszervezték. Visszajött, ötvennyolcban vagy tizenöt évet kapott – regélik róla.

Legenda, legenda.

– Kézigránátot dobott a helyi pártházra. Az utcáról az ablakon át látta, ahogy a bent ülésezõ elvtársak szétspriccelnek!

Akkor, gránáttal, rájuk köszönni.

Még általános iskolás diák volt.

Hogy hihetné az ember! Az ötvenes évek legelején – egészen pontosan 1950-ben – mi, ha nem kötél járt az efféle dolgokért? Ha még nem nagykorú: nikotint itatnak vele, kidobják a negyedik emeleti ablakon, fertály órára víz alá nyomják, madzaggal megfojtják, villannyal halálra rezgetik, lovakkal agyontapostatják, szóval bevett ávós módszerrel intézik el, lehetõleg hogy híre-hamva se maradjon. Nehogy 2004-ben még itt ojtogassa a lajtabánsági szõlõshegyi szõlejében a szõlõvesszeit?!

Nem és hogyne.

A gyûlölet, vajh honnan volt oly féktelen?

Már ha egyáltalán igaz ez az egész.

(Ha igaz volt itt bármi, mi megesett velünk.)

1935-ben születtem. Itt laktunk a faluban. Anyám rákos betegségben meghalt, apám újranõsült. Két testvérem volt, mára egyedül maradtam. Villanyszerelõ lettem az elsõ háború elõtt a falu mellé épült gyárban. A gránátot itt a faluban vágtam közéjük. A mozi innensõ oldalán volt a párthelyiség. Esett az esõ, láttam, hogy elfehérednek az emberek, rohannak egymást taposva kifelé. Elfutottam.

Negyvenhat-negyvenhétben gyûjtöttük a háborúból megmaradt lõszereket. Egyikünknek levitte a kezét, másikunknak az ujját. A Várdomb fölött, a hegyben gyutacsot, ruszki páncélgránát gyutacsát robbantottuk fel. Puskánk volt, ekrazitunk! Azzal halásztunk a tóban. A nyolcadik osztály után az ipariskola, jobban mondva a börtön jött. Ott kezdtem a szakma tanulását, szabadulás után folytattam az üzemben. A nyolcadikat a megyei börtönben fejeztem be.

Hárman-négyen voltunk. Mára megváltoztak! Hogy mondjam, nem maradtak meg az elõzõ gondolataik mellett. Mind máshol lakik; ha találkozunk, csak köszönünk.

Nehéz volt! Nem vették fel sehová a börtönjárt embert. Engem sem Gyárváron; máshol fölvettek, onnan jöhettem vissza, amikor már nem emlékeztek arra, mit csináltunk.

Egyikünk mostohaapja segédmunkás volt, de nagyon mozgott a pártban, véresszájú volt. Ötvenhatban a kocsmában meg akarták verni, amiért följelentett. Bajtársunk apja esett neki. Lefogták.

Ötvenben nyolcadikosok voltunk, egyikünk ipariskolás. Szervezkedtünk! Kifestettük hatalmas betûkkel az iskolára: KÖTELET RÁKOSINAK! HALÁL A KOMMUNISTÁKRA! PUSZTULJANAK AZ ÁVÓS PRIBÉKEK! Mésszel. A kommunistákkal, az ávóval, csak ezekkel foglalkoztunk.

A falra firkáltunk. Röpcédulákat szórtunk. Kézzel készítettük, egy-egy röpcédulából húsz-harminc darabot gyártottunk. Hirdetõtáblákra rajzszögeztük, a kommunistáknak fenyegetõ leveleket írtunk, azokat ijesztgettük, akik följelentették az embereket, akik hallgatóztak, ki mit beszél. A pártház és a mûvelõdési otthon leninizmussal, marxizmussal foglalkozó könyveit kiszedtük: kihordtuk a térre, széttéptük és szétszórtuk, a koreai, a vörös lobogókat és a szocialista országok zászlait az árnyékszékbe dobtuk. A kommunisták a pártházban gyûléseztek: kézigránátot dobtam be az ablakon, betört az üveg, én meg futottam! Ez a falusi pártház volt. Tudtam, hogy nem fog fölrobbanni. Volt éles is, de nem akartuk, hogy robbanjon. Nem volt még bennünk akkora gyûlölet. Ha elfognak, fölakasztottak volna, vagy súlyos büntetést kapok.

Rákosi, Sztalin, Lenin szobrát a gyártelepi pártházban és a mûvelõdési otthonban összetörtük, a róluk készült képeket a falról letéptük. Feljelentés alapján jutottak a nyomunkra. Egyik társunknak az volt a feladata, hogy fenyegetõ levelünket a mostohaapja zsebébe tegye. Az öreg elõvette, kiszorította belõle, és feladott bennünket az ávónak.

Hetedikes-nyolcadikos koromban a pap megtanított kántorizálni, a templomban harmóniumon játszani. Mert nem volt kántorunk. Addig az iskolaigazgató volt a kántorunk, de a kommunisták megtiltották neki, hogy kántor legyen; ha marad, kirúgják az állásából! Az ország sok templomában nem volt akkor kántor. 1950. november 2-án letartóztattak, és mindjárt összefüggésbe hoztak a plébánosunkkal. Nem hitték el, hogy nem õ volt a felbujtó, hogy nem õ tanított ezekre a dolgokra. Félholtra vertek, hogy valljam be! Koncepciós pert akartak, hogy a pap biztatott fel bennünket. Pedig nem is tudott róla semmit.

Végül a papunkat nem vitték el, mert nem vallottam rá. Mert nem õ volt.

A megyei ávón öt hónapot töltöttünk. Négyen, mert ötödikünket, akinek a mostohaapja adott föl, nem tartóztatták le. Nem vallottam! A bíróság is szájba rágta volna, hogy ha a papunkra rávallok, elengednek, õt meg elviszik. Három és fél évet kaptam a katonai rögtöníté-

lõ bíróságon. A megyei egy évvel kevesebbet sózott rám, másodfokon, Budapesten tettek még rá. Oda engem már el se vittek. A másik három két-két évet kapott, az ötödiket meg kihallgatásra sem hívták be.

Jó két évet ültem le, 1953-ban, Nagy Imre kormányra kerülésekor szabadultam.

Itthon kérvényt írtam, hogy az elsõ ipariskolát a börtönben végeztem el, és a második osztályt a gyárban végezhessem. Így lehettem idekint ipariskolás.

Cegléden a fiatalkorúak börtönében voltam, Mór mellett a kisgyóni szénbányában dolgoztam. A többiek elõbb szabadultak. „Ref"-es lettem, a rendõri felügyelet miatt nem mehettem moziba, kocsmába, nem hagyhattam el a falut.

Ide, mint megbízhatatlant, nem vettek föl, Mosonházán vagy hol dolgoztam a faluvillamosításban. Onnan behívtak katonának. Tapolcán lettem sorköteles. Marcaliba kerültem, ott ért ötvenhat. Az alakulat átállt a forradalom mellé; éppen fogdában voltam, kiengedtek a cellából.

Kijártam korábban egy szegény családhoz, bevezettem nekik a villanyt. Persze, hogy nem volt szabad a kaszárnyából kijárni! Fogorvoshoz kértem magam, és elmentem hozzájuk. Volt egy tiszt, haragudott rám. Utánam jött, kiderült. Ahogy szembetalálkoztam a századossal, rám förmedt, hogy menjek vele vissza, meg akartam támadni a laktanyát! Utászok voltunk, a harckocsikkal is szembeszállhattunk volna. Riadóztatták miattam az alegységet, mert szerintük azért mentem ki a városba, hogy a lõszerraktárt elfoglaljam a lakosokkal. Akkor még nem állt át a csapatom. Amikor visszamentem, láttam, baj van. Jelentkeznem kellett a zászlóaljparancsnoknál. Nekem támadt, hol voltam?! Nem tudtam válaszolni sem, már rám ordított: szerencsém, hogy visszajöttem, mert különben letartóztatták volna a szüleimet.

Levittek a fogdába.

Az átálláskor kiengedtek, beálltam a sorba a többiek közé. Egy-két hét múlva, november negyedike után, föloszlatták az alakulatot. Jöhettem haza. Pár napig itthon voltam, akkor hallottam csak, hogy az oroszok elfoglalták a laktanyánkat, bemenni lehet, de kimenni senkinek!

Egyszer már voltam börtönben, ezt nem úszom meg szárazon.

Elõször a szõlõbeli pincékben bujkáltam. A várhegyalji szõlõben, ott dolgoztam is valakinek. November eleje volt még, amikor kimentem Ausztriába, nehogy elvigyenek engem is a Szovjetunióba. Körülbelül két hétig voltam ott lágerban, majd Németországba kerültem. Ausztriában maradtam volna, hogy visszamehessek harcolni.

Ottmaradtam másfél évre, amikor feladattal tértem haza.

1958-ban kémkedni jöttem az orosz katonaság ellen. Beszerveztek az amerikaiak. Lebuktam. Elõször úgy volt, hogy fölakasztanak, aztán nyolc évet kaptam. A többieket fölakasztották, csak én maradtam élve.

Úgy volt, hogy engem is.

Sajtótájékoztatót tartottak, és ott beszélhettem. Ezzel megúsztam nyolc évvel.

Majdnem elmondtam, mi történt. De akkor engem is fölakasztanak. Elmondtam valamit, amit engedtek. Hat év, három hónapot kellett leülnöm.

Itthon megint nem vettek föl Gyárváron, máshol kaptam csak munkát.

A Történeti Hivatalban beszereztem a rólam írt jelentéseket. „B. K. amerikai kém ügye", ez áll az iratok tetején. Az 1958-as pör katonai és legfelsõ bírósági iratainak egy részét persze elferdítették, hozzátettek, hozzáköltöttek; teljesen más jött ki belõle, mint amit mondtam. Benne van a legendám. Ezekbõl is kiderül, mennyire megbízhatatlannak tartottak. A keresetem mindig kevesebb volt a többiénél. Újra rendõri felügyelet alatt álltam, se tánc, se bál: éjszaka még az utcára sem mehettem ki. Csak munkába. Két év után leszoktak rólam.

A ruhagyárban elvégezhettem a technikumot. Véletlen lehetett, mert engem a közelébe nem engedtek volna, ha tudják, mit követtem el. A végén visszajöhettem Gyárvárra; addig jártam a nyakukra, hogy a végén engedtek.

Amerikai kém voltam. A határõr talált nálam olyasmit, ami egyértelmû volt.

Min buktam le? Hat-hét napig lettem volna Magyarországon. Sem szülõvel, sem baráttal, ismerõssel nem találkozhattam! Hogy ne tudják, itthon vagyok.

Éjszaka aknamezõn, drótkerítésen át jöttem. Mikor visszamentem, elkaptak.

Csak az oroszokkal kellett foglalkoznom.

Jó pár évvel késõbb találkoztam azzal az ávós foglárral, aki a börtönben megvert. Azt hittem, sosem látom. A foglárból akkorra bíró lett! Ismerõsként üdvözölt. Amikor behívtak tanúskodni egy tárgyalásra, rá nem ismertem volna, õ viszont emlékezett a nevemre.

Amikor elõször kiszabadultam, visszamentem kántornak. Amíg be nem rukkoltam katonának, kántorkodtam a plébániánkhoz tartozó szomszéd községekben is. Nyéken, Száron, Kovácsiban. Tizenkét hangszeren játszottam: a ceglédi börtön, a Gyártelep, a katonaság zenekarában fújtam. Németországban is, annak a gyárnak a rezes bandájában, ahol dolgoztam.

Lumbágó, korengedménnyel nyugdíjba mehettem.

A régi iskolatársak, akikkel együtt állítottak bíróság elé? A börtönben találkoztunk, de már ott éreztem, hogy megváltoztak! Nagyon megbánták, amit tettek. Egyiküknek politikai nyomozó barátja lett.

Az elsõ vád valahogy így hangzott: a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésé-

nek, gyilkosságra szövetkezés, társadalmi tulajdon rongálásának bûntette. Az elsõrendû vádlott büntetését a budapesti bíróság két és fél évrõl három és fél évre módosította.

A szervezkedés indítékai élén az áll (a papiroson), hogy 1944-ben az oroszok megölték az öregapját. Vértesalján a frontvonalba esõ települések többször gazdát cseréltek, hol a németek, hol az oroszok kezén voltak. Ott élt a pör – gyermekkorú – elsõrendû vádlottjának a nagyapja, aki bányamesterként dolgozott. A legutolsó orosz átvonuláskor a felszabadító katonák berontottak nagyatyja házába, és az öreget minden ok nélkül lelõtték.

1945-ben, mielõtt Gyárvárra bevonultak az oroszok, az elsõrendû – gyermek, azaz kiskorú – vádlott családja az üzem alagútjába menekült. Másnap hallották, hogy a felszabadító megszállók az éjszaka folyamán több nõt megerõszakoltak.

Atyja bádogos, a leszakadt és megrongálódott ereszek javítására kijárt a faluba dolgozni. Egy alkalommal az oroszok összeszedték az embereket, falhoz állították õt is, hogy kivégzik. Azt fogták rájuk, hogy polgári viseletbe bújt fasiszták! A falhoz állítottak közt mérnök is volt, aki valamennyire értett az orosz katonák nyelvén. Addig magyarázta, mi az igazság, hogy ha nehezen is, de elengedték õket.

Két hét múlva lakásukat elfoglalták az oroszok, a feldúlt üzem egyik melléképületében húzták meg magukat. (Egy kis olajért elvállalták a takarítást.) Ebben az idõben tudta meg az elsõrendû vádlott édesapja, hogy testvérhúgának férjét és egy rokkant baktert, akinek a fél lába térdtõl lefelé fából volt, és sosem volt katona, a lakásuk közelében hátulról lelõtték az orosz katonák.

Nem sokkal késõbb a közeli Nagypusztán az elsõrendû vádlott sógorát egy orosz katona agyonlõtte, majd lehúzta róla a bõrkabátot, bõrcsizmát.

Gyárváron is kihirdették, hogy ahol meghalt egy orosz katona, megtizedelik a lakosságot; elégették egy orosz katona kertjükben elhagyott ruháját, nehogy gyanúba keveredjenek. Az egyik szomszéd, aki tudott oroszul, velük járta a falu utcáit és megmutatta, hol laknak a burzsujok, akiket érdemes kifosztani. Apja a gyártól kapott szirénát szereltetett a házukra, és amikor a közelben föltûntek az oroszok, megszólaltatta, hogy elijessze õket. Megszûnt a cserkészet, a templom tilos volt, kolhozba szervezték a parasztot satöbbi, és a nóta vége a halmazati bûncselekmény lett.

A fiúk Fehér Gárdának hívták magukat.

KIBÉDI VARGA ÁRON

Váratlan

Közömbösség nem teremt közösséget.
A világ nem váratlan: adódik.
Mind megdermednek, akik körülveszik a táncosokat:
most Weöres Sándorral a csend tetejére hágunk.
Jó lenne az álmokat is négyszögesíteni.
Szférák zenéje: az emberek láttán a mindenség elhallgat.
A tapasztalatokat taposni kell, a tárgyakat tárgyalni,
érteni az értelem halmozását, de halasztani a halmazokat.
A mezõket az istenek öntözik, a magok a föld alá bújnak.
Nem szokás a látványt eltakarni,
kérdésekkel leállítani a mindenség menetét.
Kérdésekkel és talányos, befejezhetetlen mondatokkal.
Így haladnak a váratlan álmok, erre vonul a letarolt dicsõség.

BLASSZAUER RÓBERT

Szabó Lõrinc az ÁVH látókörében

A második világháborút követõ évek, évtizedek Magyarországára – miként a többi közép-európai országra is – az állami terrorizmus importja, szovjet mintára történõ kiépítése és mûködtetése volt a jellemzõ. Az ÁVO, az ÁVH,[1] ill. utódszerveik voltak hûséges õrei az ezt megalapozó, a párt (MKP, MDP, MSZMP) által képviselt bolsevik ideológiának, melynek lényege úgy foglalható össze, hogy a tulajdon lopott holmi, a dolgozók kizsákmányolásának eszköze, ezért felszámolása a boldog jövõ záloga. Ez azonban – hirdették – nem érhetõ el a munkásosztály (valójában élcsapata, a Párt) vezetõ szerepének biztosítása, a munkás-paraszt szövetség megteremtése és folytonos erõsítése, a gazdaság (különösképpen a nagyipar) társadalmasított szektorának gyors fejlõdése, a kizsákmányoló elemek fölszámolása és a proletár nemzetköziség nélkül. Az 1940-es évek végétõl azonban ennek a folyamatnak néhány eleme kezdett problematikussá válni, egyebek közt a „Lenin és Sztálin útján haladó" parasztpolitika és a tervgazdálkodásban testet öltött szocialista iparfejlesztés. Nem sikerült teljesíteni az elsõ ötéves terv irreális elõirányzatait – a lemaradás pl. az agyonreklámozott szénbányászatban szembetûnõ volt. Bûnbakot kellett tehát keresni, leleplezni az imperialisták aknamunkáját, a volt tõkések zsoldjában állók káros tevékenységét. E „nagyívû" programnak elsõsorban azok a bányamérnökök estek áldozatul, akik a MESZHART[2] és a MÁSZ[3] szénbányáiban dolgoztak, illetve sokan azok közül, akik az ágazat irányítói vagy a tervek elkészítõi voltak. Jelen sorok szerzõje az õ kálváriájuknak stációit kutatja az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Hivatalában, s eközben akadt olyan dokumentumokra, amelyeknek irodalmi vonatkozásaik is vannak.

*

1952. augusztus hó 6-án – a minden részletre kiterjedõ, speciális környezettanulmányt is felhasználó „Operációterv" alapján – az ÁVH letartóztatta és a Gyorskocsi utcai Állambiztonsági Központi Fogdába szállította dr. Káposztás Pál bányamérnök-egyetemi tanárt, a Földalatti Vasút-tervezõ Vállalat fõmérnökét, Krupár Géza bányamérnököt, a Bányászati Kutató Intézet osztályvezetõjét és Vargha Béla bányamérnököt, a Bányászati Tervezõ Intézet osztályvezetõjét, mivel *Az I/4 Osztály hálózati úton megállapította, hogy 1946-ban a hét hónapos és a 3 éves szénbányászati tervet helytelenül készítették el és helytelenül vitelezték ki* (sic!). *A fenti tervekben az ország rossz minõségû szémtelepének* (sic!) *feltárását irányozták elõ az alapszén kitermelésével szemben, mely a nemzetgazdaság szempontjából káros és megengedhetetlen. A tervek rossz elkészítésének, kivitelezésének a következménye az lett, hogy szénbányászatunk az ipart nem tudja kellõ mennyiségû jó minõségû szénnel ellátni. Hálózati úton megállapítottuk, hogy a 7 hónapos és a 3 éves szénbányászati tervet kik készítették el. Ezeknek a személyeknek õrizetbevételére javaslatot tettünk és az engedélyt megkaptuk.*[4]

A „Varga Béla és tsai"-nak, „Bányá"nak, „Bányamérnökök"-nek nevezett ügyben rövidesen újabb letartóztatásokra került sor. Õrizetbe vették Dzsida László bányamérnököt, a Földalatti Vasútépítõ Vállalat osztályvezetõ-helyettesét, Hansági Imrét, a Magyar Népköztársaság Érdemérem arany fokozatával kitüntetett bányamérnököt, az Országos Tervhivatal szénbányászati osztályának helyettes vezetõjét, Heinrich Henrik bányamérnököt, a Bányászati Kutató Intézet munkatársát, dr. Kelemen Ferenc „volt bankárt", dr. Márkus Györgyöt, a Salgótarjáni Kõszénbánya Rt. volt igazgatóját, dr. Mohi Rezsõ bányamérnököt, a Bányászati Kutató Intézet elõadóját, dr. Vitális Sándor Kossuth-díjas geológust, a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium Földtani Osztályának vezetõjét, valamint dr. Déry József ügyvédet, a Salgótarjáni Kõszénbánya Rt. volt igazgatóját.[5]

Az õ vélt szerepükre, kártevõ tevékenységükre Gerõ Ernõ[6] 1952 decemberében írt „Szigoruan bizalmas" leve-

1 ÁVH: Államvédelmi Hatóság: Fegyveres belbiztonsági testület, amelynek létrehozásáról az 1948. szeptember 10-én megjelent 288.009/1948. sz. BM. rendelet intézkedett. 1949. december 28-ig a szervezet közvetlenül a Belügyminisztériumtól függött, ezt követõen a Minisztertanácsnak közvetlenül alárendelt hatósággá vált, melybe beolvasztották a Honvéd Határõrséget és a HM Katonapolitikai Fõcsoportfõnökségét is. Nagy Imre (1896–1958) miniszterelnök 1956. október 28-án feloszlatta. Elõdje az 533.900/1946. sz. BM. rendelettel önállósított budapesti politikai rendõrség, a Magyar Államrendõrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) volt.

2 MESZHART: Magyar-Szovjet Hajózási Részvénytársaság. 1946-ban Budapest székhellyel létrejött magyar-szovjet hajózási vállalat, melynek érdekeltségi körébe tartoztak a pécsi szénbányák is. 1954 végén a szovjetek eladták részvényeiket a magyar államnak.

3 MÁSZ: Magyar Állami Szénbányák. A bányák államosításakor (1945–1946) létrehozott szervezet, melyhez egyebek közt a volt Salgótarjáni Kõszénbánya Rt. bányái is tartoztak. 1948-ban megszûnt, jogutódja a Szénbányászati Iparigazgatóság lett.

4 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban ÁBTL) 3.1.9. V-110208/9.

5 A rendkívül szövevényes, újabb és újabb koncepció által 43 vizsgálati dossziéra duzzasztott ügyben – ezt dr. Déry József a korábbi, közkedvelt reklámra utalva olyan Guttmann-nadrágnak nevezte, amelyet vasárnap is húznak – további személyeket tartóztattak le, ill. hallgattak ki.

6 Gerõ Ernõ (Terbegec, 1898 – Budapest, 1980): kommunista politikus. 1945–48 között közlekedésügyi miniszter, 1948-tól pénzügy-, majd államminiszter. 1949-tõl 1952-ig a Népgazdasági Tanács elnöke. 1953. július 4 – 1954. június 23. között belügyminiszter.

le utal: *Nagyon valószinünek tartom, hogy szabotázs valóban történt s hogy valóban Chorin utasitására csinálták… Ami azt illeti, hogy a volt Nehézipari miniszterium »szakértõi« és az OT*[7] *»szakértõi« helytelen irányba vitték szénbányászati beruházásainkat, azt állitva, hogy takarékoskodnunk kell a fekete- és a minõségi barnaszénnel s mindenekelõtt a lignitet és a gyenge barnaszeneket kell kitermelni – mindez tulontul ismert dolog. Ezt mi lepleztük le. Ezt az »elméletet« mi zuztuk szét s állami és párthatározatokban elitéltük… Igen valószinünek tartom, hogy a jóminõségû szenek kimélésének »elmélete« ténylegesen a szabotázs leplezésére készült…*[8]

Közismert tény, hogy dr. Chorin Ferencet, a GYOSZ[9] elnökét, a Felsõház tagját, a Salgótarjáni Kõszénbánya Rt. elnök-vezérigazgatóját 1944 márciusában a németek elfogták. Elõször az Astoriába szállították, majd a Svábhegyen, a Mátyás király úti Weiss Manfréd-villában tartották õrizetben. Nem sokkal késõbb õt és a Chorin, Kornfeld, Heinrich, Weiss és Mauthner család több tagját egy megállapodás értelmében[10] kiszállították Svájcba.

Nos, a németekkel lebonyolított tranzakcióban részt vevõ dr. Déry József 1952. október 2-i õrizetbe vételére azért került sor, mert azzal vádolták, hogy kapcsolatot tartott fönn az idõközben az Egyesült Államokba távozott dr. Chorin Ferenccel, s hajdani kenyéradó gazdája utasításait õ továbbította a bányamérnököknek. Déry ekkor, õrizetbe vételekor a feleségével Csorváson tartózkodott kitelepítettként, és itt az Országos Földmérési Felügyelõség „gúlaépítésén” dolgozott. (Fiuk, az 1921. május 11-én Linzben született Déry János Frigyes a Szovjetunióban húszéves büntetését töltötte, ugyanis ennyire ítélték „kémgyanússág” miatt.) Ám amikor a Budapest, II. kerületi Volkmann utca 4. sz alatti házukban, ahol kitelepítésükig laktak, az ÁVH házkutatást tartott, kiderült, hogy többek között *egy faládába téve Chorin Ferencnek az alábbi vagyontárgyait rejtegette egy pincében: 600 db kb. 50 kg ezüst evõeszköz kb. 39 000 Ft 102 db arannyal befuttatott ezüst evõeszköz 8 000 Ft.*[11]

A „sikeres” házkutatásra azért kerülhetett sor, mert az õrizetbe vett ügyvéd beismerte, hogy dr. Chorin Ferenc õrá bízta Magyarországon maradt vagyonának felkutatását és elrejtését, illetve azt kérte tõle, hogy *egyes ingóságait mint Pl. bundákat, küldjem ki részére, amit én a svájci vöröskeresztes transzporton keresztül meg is tettem.*[12]

Déryt 1952. október 10-tõl „további intézkedésig” minden éjjel „iratják” a cellájában. Többek között arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy *Kiknél vannak elrejtve dolgaim?* Felsorolásában egy ismerõs névre bukkanunk: *Szabó Lõrinc, Volkmann u. 8. (fiam ruhái).*[13] Az õrizetes nem mindenrõl számolt be elõadóinak, Beck Ernõnek, majd Kis-Toldi Ferencnek és a vizsgálatot vezetõ Kapitány István osztályvezetõnek, illetve Kiss László alosztályvezetõnek. Celláját viszont egy fogdaügynökkel[14] osztotta meg, aki 302/1, majd *II. em. író I/1* szignóval naponta buzgón jelentett Déryrõl. Tõle tudjuk, cellatársa elmondta neki, hogy *az egyik értékes kép, amelyet (…) a Szépmüvészeti Muzeumba adtak be, onnan kivették és jelenleg egy közéleti nagyság szobáját díszíti… Itt kijelentette, hogy amikor azt kérdezték tõle, hogy ki az a személy, akinél a kép megtalálható, nem merte megmondani azt sem, hogy tudja, valamint azt sem, hogy errõl a személyrõl és a többi »ilyen harácsoló« illetõrõl a diplomáciai postán küldött értesítést, mert attól tartott, ha megnevezi Révai személyét, akkor agyon fogják ütni, hátha azt is tudnák, hogy megirta Chorinnak a »révaifélék és a baloghfélék«*[15] *rablásait.*[16]

7 OT: Országos Tervhivatal. 1947-ben létesitették, egyebek közt tervjavaslatok, gazdaságpolitikai irányelvek kidolgozására. Elnöke 1953-tól tagja volt a Minisztertanácsnak.

8 ÁBTL 3.1.9. V-110208/8.

9 GYOSZ: Gyáriparosok Országos Szövetsége. 1902. május 29 – 1948. április 4. között állt fönn érdekképviseleti tömörülésként.

10 „A megállapodás olymódon intézkedik, hogy a németeknek nem tulajdon, hanem csak szolgalmi jogot engedélyez (a WM-vagyon tárgyában. – B. R.), és ha a normális viszonyok visszatérnek, akkor nincs az a független magyar biró, amelyik erre meg ne állapitaná a kényszer jellegét. Intézkedést tartalmaz továbbá a megállapodás a németek által a WM. család részére fizetendõ pénzbeli dollárban kifejezett ellenszolgáltatásról is. (sic!) Az engedélyezett szolgalmi idõ pedig 25 év.” (Déry József s.k. vallomása. Feljegyzés Budapest, 1953. január 23. ÁBTL V-110208/21 / „Az aláíró személyek, minthogy Chorin személy szerint nem volt tulajdonosa a WM-nek, a WM. család hat tagja: Weiss Daisy-Chorinné, Weiss Marián-Kornfeldné, Weiss Elza, Weiss Jenõ, Weiss Alfonz és Weiss Edith voltak.” (Jelentés, 1953. január 26. ÁBTL V-110208/21.

11 ÁBTL 3.1.9. 110208/20.

12 Déry József kihallgatása. Feljegyzés. Budapest, 1952. november 19. ÁBTL 3.1.9. V-110208/20.

13 ÁBTL. 3.1.9. V-110208/19.

14 Az illetõ – „A koncepciós ügyekben foglalkoztatott hálózati személyekkel kapcsolatos anyagok” (ÁBTL 2.1. IX/62.) szerint – miniszteri titkár volt, szolgálati visszaélés miatt internálták, és „1950 juliusa óta végez folyamatos ügynöki munkát.”

15 Révai József (Budapest, 1898–Balatonaliga, 1959): marxista ideológus, a Szabad Nép fõszerkesztõje, 1949–1953 között népmûvelési miniszter. Balogh István (Stájerlak, 1894 – Budapest,1976): r. kat. pap, az ideiglenes nemzeti kormány államtitkára. Rövid ideig az FKgP fõtitkára, majd a Független Demokrata Párt megalapítója. A Rajk-perben 10 évi fegyházbüntetésre ítélt Szász Bélának (Szombathely, 1910–?) a zárkatársa, Érdi Sándor elmondotta, hogy „miképp igyekezett a Budapesten korrupt hírben álló páter Balogh kisgazdapárti államtitkárt behálózni. Pontosan emlékezett a Baloghnak küldött pezsgõsládák, a francia konyakok árára, akárcsak a „Stern bácsinál”, ebben a neves, bár látszatra nem elõkelõ, zsidó étteremben adott vacsorák költségeire.” (Szász Béla: Minden kényszer nélkül. 151–152. Európa-História, 1989.)

16 Jelentés, Budapest, 1952. november 21. ÁBTL 3. 1. 9. 110208/20.

Déry 1953 januárjában új elõadót kap. Õ lesz a cellatárs jelentései szerint az általa „piszkos, kommunista állat”-nak, „a felszínre került emberiség szemetjé”-nek, „unintelligens, iskolázatlan fráter”-nek, „durvá”-nak, „erõszakos”-nak, „tiszteletlen”-nek és „szadistá”-nak nevezett kihallgatótiszt, aki egyebek közt a Chorinék, illetve Heinrichék vagyontárgyaival kapcsolatos kérdéseket, valamint a Szabó Lõrinc-vonalat forszírozta erõteljesen.

Déry, adta tudtul a fogdahálózat 1953. február 17-én: *Nagyon bánatos és letört, mert nem tudja, mi fog még elõjönni a kérdések során. Szabó Lõrinc személyénél nagyon fél attól, hogy nem ismerte be azt, hogy egy alkalommal hozott neki Svájcból John Knittel*[17] *irótól pár száz dollárt vagy frankot (már nem is emlékszik) és annak vitt is levelet Szabó Lõrinctõl. Attól is tart Déry, hogy az ÁVH. azért érdeklõdik megint az elhelyezett holmik után, mert nem elég amit eddig „összehordtak” hanem még a Szabónál lévõ ruhanemûeket is el akarják „rabolni”*. Egy nappal késõbb ismét Déry írásbeli feladatáról, illetve az abban elhallgatott állítólagos tényekrõl esik szó: *Nem értette, hogy az elõadó miért vette sorra Heinrich Henrichet, Heinrich Antal elrejtett képeit, Szabó Lõrincet, amikor az már régen le lett tárgyalva (…) Ebben a hangulatban irta meg a vallomásait de abban elhallgatta Szabó Lõrincnél, hogy a Volksbund és a nemzetiszocialista párt tagja volt és e miatt majdnem kellemetlensége is támadt 1945-ben de sikerült valami protekcióval az ügyét elintéznie és ezért igyekszik most lehetõleg a szélsõ bal irók felé orientálódni. Elhallgatta, hogy milyen külföldi kapcsolatokkal rendelkezik Szabó Lõrinc és hogy John Knittel svájci irótól pénzt hozott részére (…) Ügyérõl: jelentem, hogy csak annyiban mondott ujat, hogy kijelentette, hogy Szabó Lõrinc a Volksbund és a nemzetiszocialista párt tagja volt és nem egy fasiszta költeményt irt ami miatt nagyon nagy kellemetlensége lehetett volna ha nem rendelkezett volna megfelelõ összeköttetésekkel. John Knittelt is elhallgatta valamint az összes többi külföldi összeköttetéseit.*[18] Egy másik alkalommal viszont kijelentette: *ha ismételten szóba kerül Heinrichéknek tett szivessége, akkor „alá fog nyalni” Déry Tibor*[19] *dem. irónak akinél sok Heinrich-féle butor van. Igaz, hogy ezt az Elhagyott javak*[20] *adták neki, de legalább az ÁVH. kimegy és a kellemetlenség annak se árt, megérzi legalább, hogy mi az ÁVH.*[21]

A Knittel-ügy egy 1953. április 11-i besúgói jelentésben ismét fölbukkan: *Jelentem, hogy mikor az elõadó… Szabó Lõrinc életkoráról érdeklõdött, akkor arra gondolt (Déry – B. R.), hogy kár volt be nem ismerni azt, hogy Szabó Lõrincnek hozott svájci frankot John Knitteltõl.*[22]

*

Ami a spicli képtelenséggel teletûzdelt jelentéseit illeti: tudjuk, hogy Szabó Lõrincet – elsõsorban a *Vezér* címû verse miatt – a baloldal valóban kikiáltotta fasisztának, elmondta az „új rend” bértollnokának.[23] És sor került meghurcolására, rendõrségi vegzálására is. Már az ostrom végeztével, 1945. február elején bevitték a II. kerületi elöljáróságra, s március 15-én, a bori munkatáborban elpusztult költõ, Lukács László özvegye a II. kerületi rendõrség politikai osztályának vezetõjeként heti egyszeri jelentkezésre kötelezte azzal, hogy más alkalommal „lakását nem hagyhatja el.” Az ideiglenes nemzeti kormány még ugyanebben a hónapban, 29-én háborús bûnösnek nyilvánította – sokakkal együtt –, mert: *a háború fokozottabb mértékben való folytatására és a nyilas (fasiszta) mozgalomnak segítésében szellemi tevékenységet fejtett ki.*[24] Összesen négy esetben vették õrizetbe – utolsó alkalommal az Andrássy út 60-ban. (Ide egyébként lányát, Kisklárát is bevitték 1945 szeptemberében egy állítólagos fasiszta összeesküvéssel kapcso-

17 Knittel, John (Dharwar, India,1891 – Maienfeld, Svájc, 1970): az 1930-as évek egyik legtöbbet olvasott, németül és angolul publikáló svájci írója. Több mûvét megfilmesítették.

18 ÁBTL 3.1.9. V-110208/21.

19 Déry Tibor (Budapest,1894 – Budapest,1977): Kossuth-díjas író, több esetben vezetõségi tagja volt a Magyar Írók Szövetségének. 1956 után börtönbüntetést szenvedett.

20 Elhagyott Javak Kormánybiztossága: Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 727 M.E. sz. rendeletével felállított testület, melynek feladata: „1. A háború pusztítása és a német megszállás következtében otthonukat, vagyonukat és létfenntartási alapjukat vesztett egyének megsegítése – az elhurcoltak felkutatása és hazasegítése céljából – továbbá a háborús viszonyok és elhurcolások következtében elhagyottá vált ház- és földbirtokok, ipari és kereskedelmi vállalatok, lakások, lakberendezések, jogosítványok stb. lehetõ biztosítása, üzembehelyezése, fenntartása és felügyelete, az örökösök nélkül hátrahagyott javaknak az elhurcolások következtében károsultak részbeni kárpótlására fordítása, a háború és az elhurcolt személyek munka- és jogviszonyának rendezése (sic!)…” Megszüntetését a 8920/1948 Korm. sz. rendelet mondta ki. (Magyar Közlöny Rendeletek Tára 1948. augusztus 27.)

21 ÁBTL 3.1.9. V-110208/21.

22 ÁBTL 3.1.9. V-110208/22.

23 1962-ben, tehát már kevésbé felforrósodott légkörben, Szabó Lõrinc összegyûjtött versei utószavában is azt írhatta Sõtér István, hogy „Nem mondhatjuk, hogy Szabó Lõrinc cselekvõ részt vállalt költészetével a fasizmus vagy a háború oldalán. De súlyos világnézeti tévedésére, a magyar nép valódi érdekeinek félreértésére vall az az öröme is, mellyel a szennyes kezek nyújtotta ajándékot, 1938 és 1940 fasiszta „döntéseit”, „határrendezéseit” fogadta. Kétségtelen, hogy … a fasizmust és a világháborút olyan nacionalista nézõpontból szemlélte, mely lehetetlenné tette számára, hogy ezek szörnyû arculatát felismerje.”

24 81/1945. ME sz. rend.13. 1. és 6. pont. „Dálnoki Miklós Béla kormányának (ideiglenes nemzeti kormány) minisztertanácsi jegyzõkönyvei. 1944. december 23. – 1945. november 15. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997. 329–331.

latosan.) Amikor elengedték, Péter Gábor[25] azt mondta a költõnek: *A vizsgálat tovább folyik ön ellen, most szabadul.* A Magyar írók Szövetsége – ekkor még a VII. kerületi Nagyatádi Szabó István (1938-ig, ill.1951-tõl Kertész) utca 18-ban mûködött – megindította ellene az igazolási eljárást, de csak az újságírók igazoló bizottsága hozott ügyében döntést. A verdikt: feddés. Tehát gyakorlatilag igazolták. Ezt követõen pedig 1947-ben az írószövetség tagjává választották. (Tiltakozásul Bóka László lemondott tagságáról, és vele – szolidaritást vállalva – Kárpáti Aurél és Zsolt Béla is.) De hogy a politika számára továbbra is persona non grata maradt, azt 1952. márc. 20-án feleségéhez írt levele is igazolja: *Lócinak megint valami baja ígérkezik a* (röplabda – B. R.) *válogatott kerettel: tán miattam, ahogy három évvel*[26] *ezelõtt.*[27]

*

Ám térjünk vissza a kiválóan értesült fogdaügynökhöz, akinek egy további jelentésébõl kiderül, hogy dr. Déry József *Számol most már azzal is, hogy sulyos büntetést fog kapni amit esetleg nem fog kibirni. Ezért arra kért, hogy ha én majd kiszabadulok akkor, minthogy a felesége ha megtudja, hogy milyen nagy büntetést kapott biztos öngyilkos lesz, és igy nem fog maradni senki aki az esetleg hazatérõ fiának*[28] *üzenetet adjon át, hogy akár évek mulva is, menjek el Volkmann utca 8. szám alá és ott beszéljek Szabó Lõrinccel akinek hagyjam meg a cimemet a fia részére, vagy ha Szabó Lõrinccel nem tudnék beszélni akkor Volkmann utca 2 szám alatt keressem fel Dudás nevezetü házmestert és nála hagyjak üzenetet a fia részére.*[29]

*

Az õrizetes ügyvéd ugyanis Szabó Lõrincékkel közelebbi „nexus”-ban volt: ennek Szabó Lõrinc közzétett naplójában, levelezésében is nyoma maradt. 1945 szeptemberében ezt jegyezte fel naplójában: *A szomszéd házmesterék, Szalayék, hárman 150 P-t adtak a hadifoglyok segélyezésére. Mi hárman csak százat adhattunk. Déry dr.: 500. Derék emberek.*”[30] Kodolányi Jánosnak 1951. november 28-án (a Déryék kitelepítését követõ idõszakban – B. R.) azt írja levelében, hogy: *Emberekkel alig találkozom, a baráti Pasarét egyre ürül,*[31] így érthetõ, hogy a kitelepítés ideje alatt is állandó kapcsolatban voltak egymással. Ennek bizonyítékát, a Csorvásról a fõvárosban maradt baráthoz küldött leveleket a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára õrizte meg. E dokumentumok nemcsak a két ember (és család) közti viszony bensõségességérõl árulkodnak, de közvetett módon Szabó Lõrinc mindennapjairól, emberi karakterérõl is vallanak. Az elsõ levelet Déry József 1951. július 12-én írta: *Kedves Klára és Lõrinc! Fogadják hálás köszönetünket az oly nagy szeretettel és oly igaz együttérzéssel irott kedves soraikért. Nem is képzelik milyen jól estek nekünk (…) Rendkívül élveztük mindketten Lõrinc aforizmáit s bölcselkedéseit, amelyek eszembe juttatták a régi sírfeliratot! (…) Ez a megjegyzésem azonban nem akarja azt mondani, hogy Lõrinc ne folytassa a leveleket továbbra is hasonló modorban! Higgyék el, ez volt részünkre az egyetlen öröm a sok ürömben (…) Kézcsók s’ üdvözlet mindkét Klárának, Téged pedig Lõrincem Lócival együtt sokszor szívbõl üdvözöl õszinte barátsággal Jóska.*[32] A második, csorvási mindennapjaikról is részletesen beszámoló levél 1951. október 13-i keltezésû: *Kedves Klára és kedves Lõrinc! Fogadjátok, kérlek, hálás köszönetünket a még augusztus elején irott kedves soraitokért. Rendkivül megörvendeztettetek velük bennünket. Ne gondoljátok egy pillanatra sem, hogy mi megfeledkeztünk volna Rólatok, hiszen élénk emlékezetünkben van még az a szeretet és aggodalom, amelyet szomoru sorsunk láttán éreztetek (…) Arra kérlek Benneteket, hogy ha halljátok, hogy valaki kávét, vagy kakaót akarna venni, közöljétek azt velem, és én nyomban küldöm a kivánt mennyiséget a napi áron, vagy esetleg valamivel olcsóbban. Papp Oszkárnénál is van még kávénk, nála is ki tudnám utalni. Pappné informált a jelenlegi kávéárakról, ezen az alapon van még néhány hónapnyi kitartásom* (Idõközben ugyanis nyugdíjának folyósítását megszüntették. – B. R.) (…) *Jóska. P. S. Még a nyáron dr. Keserû Béláné sz. Vaszary Lexikétõl kaptunk Balatonfüredrõl egy kedves levelet, amelyben a Te informatioid alapján szives*

25 Péter Gábor (Újfehértó, 1906 – Budapest, 1993): szabósegéd, altábornagy. Az Államvédelmi Osztály, ill. az Államvédelmi Hatóság vezetõje. 1953-ban életfogytiglani börtönre ítélték. 1959-ben szabadult.

26 Vagyis 1949-ben, amely év karácsonya elõtti héten „egy igen magas hatóság lefoglalta a házat, melyben lakunk, kiküldöttje közölte, hogy megveszik, a lakóknak január elsejére el kell hurcolkodniok (…) az igénybe vevõ közület az Államvédelmi. (Ám Losonczy Géza népmûvelési államtitkár közbelépésére – B. R.) Este nyolc órakor Péter Gábor rendõr altábornagy küldöttje (bejelentette – B. R.), hogy (…) vissza az egész.” Szabó Lõrinc levele Kodolányi Jánosnak 1950. január 1-jén. Szabó Lõrinc: Napló, levelek, cikkek, Bp., 1974, 478.

27 Szabó Lõrinc i. m. 527.

28 Déry fia 1953. november 26-án térhetett haza – természetesen édesapja errõl nem tudott.

29 ÁBTL 3.1.9. V-110208/21.

30 Szabó Lõrinc i.m. 398.

31 Szabó Lõrinc i.m. 519.

32 Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának (MTAK) Kézirattára 4680/126.

készséggel ajánlotta fel, hogy segítségünkre lesz,[33] *de úgy látszik, hogy az ilyen leprásokat, mint mi vagyunk, egyik tanács sem mer a területére beengedni.*[34] Déry ez év november 30-án ragad ismét tollat: *Kedves Klára s kedves Lõrinc! Még október legvégén kaptunk Tõletek 500 Ft-ot és tegnap ismét 200-at, fogadjátok a kávé értékesítése körül kifejtett baráti segítségetekért és készségetekért a leghálásabb köszönetünket. Papp Oszkárné, Marcsi, levelében azt közli velünk, hogy október 27-én átadott Klárának 3 kg-ot és november 7-én 1/2 kg-ot. – Minthogy kedves barátaitokról van szó, azt hiszem, hogy elõnyárat számítok, ha arra kérlek Benneteket, hogy az érdekeltektõl kg-ként 250 Ft-ot szedjetek be, – úgy közölték ugyanis velem, hogy az ár ennél jóval magasabb. – Fogadjátok még egyszer köszönetünket jóságtokért.* – Ezután panaszkodik amiatt, hogy budai lakásukat átépítették, s kéri, írják meg Szabóék, *„kik usurpálják* (használják – B. R.) *most a mi hajlékunkat."* Majd így folytatja és fejezi be: *Jancsitól – sajnos – a június elején érkezett hir óta nincs semmi újabb értesítésünk, azt sem tudom, hogy a még ugyanakkor küldött támogatás eljutott-e hozzá. Meddig fog még tartani a szegény, szerencsétlen gyerek számára ez a szörnyû megpróbáltatás, azt csak a jó Isten tudja és vajjon viszontláthatjuk-e még õt? (…) Fogadjátok még egyszer köszönetünket fáradozástokért (…) Józsi.*[35] Négy hónap múltán születik az utolsó két levél: *Csorvás, 1952. márc. 20. Dózsa György utca 14. Békés megye. Kedves Klára és kedves Lõrinc! Már régóta készülök, hogy Nektek írjak, de valami mindig közbe jött, ami a tervem kivitelét elhalasztotta. Most azután Klára küldeményének érkezése miatt az irás nem szenvedhet további halogatást és én kedves kötelességemnek teszek eleget, amidõn Nektek itteni életünkrõl beszámolok. Mindenekelõtt a kedves Klárának akarom a küldött 100 forintokat megköszönni (…) Örömmel halljuk egyébként, hogy Klára operációja nagyon jól sikerült, kívánjuk is, hogy Isten segítségével mielõbb visszanyerje teljes egészségét! Rólad azonban, Lõrinckém, december óta nem hallottunk semmit, reméljük és kívánjuk is, hogy azóta már Te is meggyógyultál és azóta már ismét az egészséges, jó kedélyû ember lett ismét belõled! – Örülünk annak, hogy kis Klára már meggyógyult, õ még fiatal, s hamarabb lerugja magáról a kisebb hûléseket, nem úgy, mint mi. Lóciról nem irtál semmit Lõrinc, õ most, ha jól tudom, katona. Hogy érzi magát? (…) Mi újság a Volkmann utca 4 alatt? Hallom, már van is új lakó a mi házunkban. Bocsánat, csak a volt házunkban, mert azt is, meg a szüleimtõl örökölt marcali-i házat is elvették (…) Jóska.*[36] *Csorvás, 1952. márc. 21. Kedves Lõrinc! Éppen, amikor el akartam indulni ma reggel, hogy a tegnap este megírt levelet póstára vigyem, hozta a póstás a Te leveledet. – Nagyon köszönöm, Lõrinckém, megemlékezésedet és végtelenül örülünk annak, hogy Klára már túl van az operáción és hogy jól érzi magát (…) Nagy részvéttel olvastuk a saját Magad állapotáról közölteket. Arra kérlek, vigyázz nagyon egészségedre és óvakodj minden felesleges és terhes mozgástól, mi a mi volt szakácsnénk: Csider Klára ajánlkozását illeti e tekintetben csak annyit közölhetek Veled, hogy mi nagyon meg voltunk vele elégedve. Jól fõz, tiszta és megbizható (…) Mi csak a legjobb információkat tudjuk róla adni (…) Kíváncsi vagyok a Krilov-fordításodra, ha megjelenik, engedj részünkre is betekintést!*[37] *Elõre is köszönet érte! A Tarékra vonatkozó értesítésedet köszönöm, ez idõ szerint még nem kaptam semmiféle értesítést. – Hogy hívják ezt a Tart, mert itt 3-4 Tar család is van. Légy oly jó és érdeklõdd ezt meg. Rövidesen írunk a nagy Klárának is. A kis Klára kezét csókolom. Szeretettel üdvözlünk Mindnyájatokat. Trudi és Józsi".*[38]

*

A „terhelõ adatok" birtokában az Államvédelmi Hatóság végre elérkezettnek látta az idõt, hogy lecsapjon a költõre. 1953. április 13-án még csak azt javasolja, hogy tartsanak házkutatást lakásában, a Volkmann utca 8-ban: *Államvédelmi Hatóság. Szigoruan titkos! VI/4-c. aloszt. Tárgy: Javaslat házkutatás megtartására. J a v a s l a t Budapest, 1953. április 13. A bányamérnökök ügyében õrizetben lévõ Déri József és Kelemen Ferenc terhelõ vallomást tettek Szabó Lõrinc és Kelemen Emil*[39] *nevezetû kapcsolataikra. Déry József Szabó Lõrinc költõ és müfordító barátjának különbözõ értékeket és iratokat adott át megõrzésre. Déry József vallja: „Budapestrõl történt kitelepitésemkor, 1951 juniusában átadtam megõrzésre Szabó Lõrincnek egy*

33 Az ún. befogadói nyilatkozat birtokában ugyanis a családnak módjában lett volna kényszerlakhelyérõl a nyilatkozatot tevõ lakásába költözni, ám erre a helyi tanács láttamozása, hozzájárulása nélkül nem kerülhetett sor.

34 MTAK Kézirattár 4680/128 I–II.

35 MTAK Kézirattár 4680/127.

36 MTAK Kézirattár 4680/129.

37 Ivan Andrejevics Krilov (Moszkva, 1768 – Szentpétervár, 1844) orosz író meséi Szabó Lõrinc fordításában 1959-ben jelentek meg.

38 MTAK Kézirattár 4680/130.

39 Kelemen Emil (Budapest,1895 – New York, 1975): festõmûvész, grafikus, dr. Kelemen Ferenc unokaöccse. Több gyûjteményes kiállítása volt a Tamás Galériában, az Ernst Múzeumban és a Fränkel Szalonban. Néhány mûve a Magyar Nemzeti Galériában található. 1957-tõl haláláig New Yorkban élt.

zongorát és egy bundát és egy nagy ládát, melyben méteres ruhaszövetek, készruhák, egyéb tárgyak és különbözõ iratok voltak. Szabó örömmel vállalkozott az átadott tárgyak megõrzésére, melyek jelenleg is nála vannak. (…) *Fentiek alapján javasoljuk: Szabó Lõrinc 56 éves* (sic!) *költõ és müforditó, Budapest,* II. k. *Volkman u. 8. sz. 1.em.* Kelemen Emil festõmüvész, *Budapest, II. ker. Nyul-u. 5. sz. alatti lakosoknál házkutatás megtartását. Az I/2 osztállyal felvettük a kapcsolatot, a fenti személyek egyikével sem akarnak operativ szempontból foglalkozni és igy inditható ellenük eljárás. Kiss László szds. (–) Bácsi Lajos áv.alhdgy. Készült:1 pld. 1 old. Gépelte:NL.*[40]

A két nap múlva készült jelentésbõl viszont kiderül, hogy – az egyébként ekkor már letartóztatott Péter Gábor – korábbi szavai nem voltak üres fenyegetések: *Jelentés. A VI. fõosztály kérte Kelemen Emil és Szabó Lõrinc ügyében annak véleményezését, hogy szakmai szempontból van-e kifogás nevezettek õrizetbevételével kapcsolatban. Erre vonatkozóan az alábbiakat állapitottuk meg: Kelemen Emil festõmüvész kistehetségü müvész, akinek a felszabadulás után jelentõsebb alkotása nem jelent meg. A felszabadulás elõtt kapcsolatban állt egy ideig az u.n. „Szocialista Müvészcsoporttal”,*[41] *de annak munkájában aktivan nem vett részt. A felszabadulás után politikai megnyilvánulásoktól kezdetben tartózkodott. 1952-ben eljárás indult ellene rendõri vonalon a 100 frt-sok* (sic!) *lebélyegzésével kapcsolatos rémhirhullám idején, ugyanis egy mozi pénztáránál több jegyet egyenként vásárolt meg, s mindannyiszor 100 frt.-ossal fizetett. Ezért átadták rendõrnek (…) Szabó Lõrinc iró és müforditó, a „népi irók” csoportjához tartozik. A felszabadulás után népbirósági eljárás indult ellene, népellenes, a fasiszta rendszerrel együttmüködõ multja alapján. A Hatóság õrizetbevette, de a népbíróság felmentette. Kapcsolatban állott Mc Nab angol örnaggyal, a Britisch* (sic!) *Council*[42] *budapesti vezetõjével. Ma müforditásokat készit, kisebb bábjátékokat ir, egyike az irodalmi életben aktivan résztvevõ népies iróknak, tagja az Irószövetségnek. Fazekas István áv. fhdgy. I/2. e alosztály. Rajnai Sándor áv.örgy. osztályvezetõ*[43] *Póta János áv.szds. osztályvezetõ alosztályvezetõ. I. Fõosztály Vezetõjének. Készült 2 pld-ban. Tartalmaz 1 lapoldalt. Gépelte F(azekas) I(stván) áv.fhdgy.*[44]

Tudomásunk szerint nem került sor az õrizetbe vételre, noha – legalábbis szakmai szempontból – feltehetõen nem volt semmi akadálya. Mint ahogy a „magyar Sahti-per”[45] is végül bírósági komédiává szelídült. Nem csoda, hiszen Gazdik Gyula áv. alez. és Kapitány István áv.száz. *Jelentése* kénytelen megállapítani: *Arra vonatkozóan, hogy Chorin a bányaiparban végzendõ kártevésre adott volna utasitást, nincsen bizonyitékunk (…) 1950 utáni idõre semmi olyan bizonyitékot nem tudott a vizsgálat felderiteni, mely az õrizetesek tudatos kártevését bizonyitaná.*[46] Ennek alapján dr. Kelemen Ferencet 1953. december 16-án szabadlábra helyezték, a többieket azonban átadták a Fõvárosi Ügyészségnek azzal, hogy noha *Az õrizetbevételek nem megalapozott vádak alapján és bizonyítékok hiányában történtek (…) a vizsgálat során tapasztaltak alapján az a véleményünk, hogy Vargha Béla és társai a 3 és 5 éves szénbányászati terveket nem kártevõ szándékkal készítették el. Ettõl függetlenül különbözõ mulasztások miatt a gyanúsítottakat felelõsségre lehet vonni. Balázsi.*[47]

Dr. Déry Józsefet a többiektõl elkülönítve 1954. március 25-én nem nyilvános tárgyaláson dr. Jónás Béla[48] tanácselnök (szakbíró: dr. Borsányi Gyula) öt év börtönre ítélte, amelyet a Legfelsõbb Bíróság (tanácsvezetõ: dr. Nagy Károly, elõadó: dr. Simor Pál, bíró: dr. Budai Ferenc) három év és hat hónapra enyhített. (1952. október 2-tõl az elõzetesben töltött idõ beszámításával.) Hogy aztán késõbb bíróság által rehabilitálják.

Szabó Lõrinc 1957. október 3-án meghalt.

40 ÁBTL V-110208/22

41 Helyesen: Szocialista Képzõmûvészek Csoportja. 1934–1938 között mûködött az SZDP keretei között, ám a KMP irányítása alatt. 1940 elején megváltozott tagsággal újjáalakult Szocialista Képzõmûvészek Szervezete néven. Utolsó összejövetelét 1944. március 8-án tartotta.

42 British Council: Nagy-Britannia nemzetközi kulturális kapcsolatainak irányítására, az angol kultúra és nyelv terjesztésére, népszerûsítésére 1930-ban létrehozott, politikától független szervezet.

43 Rajnai Sándor (1922–1994): számos politikai (egyebek közt a Nagy Imre)-per „realizálásában” résztvevõ ávós fõtiszt, késõbb moszkvai nagykövet. A rendszerváltozáskor Izraelbe távozott.

44 ÁBTL V-110208/22.

45 A Donyec-medencében levõ Sahti (a város neve 1920-ig Alekszandrovszk-Grusevszkij volt) bányaüzem polgári szakértõgárdája ellen 1928-ban eljárást indítottak. A vád szerint a csoport „kapcsolatban állt a régi tulajdonosokkal, a külföldi felderítõ szervekkel, tudatosan rossz irányban vezette az építkezést, robbanásokat és tüzeket idézett elõ, megszegte a munkavédelmi szabályokat, valamint tûrhetetlen munkaviszonyokat teremtett.” (Dolmányos István: A Szovjetunió története II. Bp., Tankönyvkiadó, 1964, 152.)

46 ÁBTL V-110208/46.

47 ÁBTL V-110208/8 Balázsi Béla (Budapest, 1921–1957?): munkás, 1945-tõl a Belügyminisztériumban, ill. az ÁVH-n dolgozott. 1953–1955 között a Vizsgálati Fõosztály vezetõje volt. A forradalom alatt megpróbált átszökni Csehszlovákiába. 1957-ben a Kohó- és Gépipari Minisztérium Tájékoztató és Propaganda Intézetének igazgatójává nevezték ki.

48 Dr. Jónás Béla 1956-ban öngyilkos lett.

SZÖLLÕSI ZOLTÁN

Szégyen a vers

Még holdas ég Nagymecset
Asszonyöl négere vagyok
Szemem álmatlan ecset
Mankóznak szürke csillagok

Szárazan üget szívem
Dühöng az áprilisi szél
Nem úszik el ha nézem
Láncáról hajó dinnyehéj

Harcaim beh meguntam
Kívülem csontom nyírfa nõ
Vers világháborumban
Dunán fény Ágnes-lepedõ

Hajnal dõl már az égnek
Kövekkel völgybe hegy biceg
Félek Istenem félek
Szégyen a vers ha senkinek

De profundis

Ahol járok szél jár üresen
Intése szaga útja nincs
Ahol állok fal áll rühesen
Lemarva tégláig az ing

Ahol égtem õsz ég idegen
Szekerem ûrben semmiért
Ahol nézek csillag üvegen
Mászik sírásom cseppjeként

Ahol arcomért kiáltozom
Boldog az akinek nincsen
Ahol arcomat megátkozom
Nincs arcomnyi sem a Minden

Ahol Napom múltamból tükröm
Tenyérnyi egem ha éled
Ahol Holdam rög hull örökkön
Éjszakám kutaknál mélyebb

Ahol mindenem vállalásom
Hangomnál több nem lehetek
Ahol álmából sír országom
Kárpátos nagy bölcsõje reng

Söpröm a mesét

Tócsában ég el a tenger
Elgondoltam s cigarettáztam
Halálig kölyök az ember
Lázban

Kõ és galamb
Virrasztásom fekete süveg
Tollászkodott esti harang
Lüktet az ablaküveg

Álltam
Odakint tavaszi szél tombol
Lámpák fehér jázminában
Söpröm a mesét asztalomról

Mesével mindent el lehet mondani

Méhes György sikereirõl, kudarcairól – életérõl

Évtizedeken keresztül örvendett nagy népszerûségnek Méhes György Erdélyben, allegorikus ál-meseregényei már akkoriban több tízezres példányszámban keltek el, kultuszkönyvként mutatták a diktatúrában élõk vágyát, hogy irodalmi szövegben is visszaköszönjön rájuk a mindenkori zsarnok legyõzésének története.

Színdarabjai, melyeket majd minden erdélyi színház mûsorára tûzött, tömegeket vonzottak a nézõterekre „Az író dolgozzék, és ne a közönség; õ találja meg azokat a helyzeteket, õ formálja ki azokat a jellemeket, melyek a gondolatot kézzelfoghatóvá teszik. A közértehetõség az író udvariassága – mondta egy valóban udvarias francia író" – és vallja Méhes György, akinek darabjai valóban erre a közérthetõségre alapozva közelítették színházat és a nézõt egymáshoz – hatalmas sikerrel.

Az erdélyi polgári társadalom jellegzetes vonásait megörökítõ regényei a hetvenes évek végétõl jelentek meg. A meséken edzett tollú Méhes olvasmányos regényeiben szerelem, siker, pénz és bukás körül forog a történet, az író mélyre ás abban a társadalmi rétegben, melyet vizsgál, megmutatja gyenge pontjait is, azt, ahogyan szétesik.

Magyarországon sorra jelennek meg újra a könyvei: tavalyelõtt a *Gyöngyharmat Palkó* címû meseregény aratott nagy sikert, a múlt év õszén megjelent *Kolozsvári milliomosok* több sikerlistán is vezetõ helyen szerepel (októberben Frankfurtban mutatták be a könyv német fordítását). A *Gina* – mely második az újra kiadott Méhes-regények sorában – a titkolt szerelem szövevényes történetével a gazdaság és a politika mûködésének a közember számára érthetetlen hajtóerõit mutatja meg. A Nagy Mesélõ – saját bevallása szerint – mégis legkedvesebb könyve, a *Szikra Ferkó* – Csodálatos történet kicsiknek és nagyoknak – újrakiadásának örvend a legjobban, amely karácsonyra került a könyvesboltokba.

Méhes György a Magyar Írószövetség örökös tagja. 1999 októberében a Magyar Köztársaság Kiskeresztje érdemrend kitüntetésben részesült, 2002. március 15-én Kossuth-díjat kapott. 2005-ben a Bécsi Európa Akadémia az Európa Akadémia Díjjal tisztelgett az író elõtt, aki idén, május 14-én tölti be kilencvenedik évét.

– Már elismert újságíró, színikritikus volt 1952-ben Nagy Elek, amikor politikai csatározások kereszttüzébe került, mert nem volt hajlandó beállni az ideológiai zászlóhordozók közé, és nevet kellett változtatnia. Ekkor visszatérve a gyökerekhez egyik anyai õse nevét vette fel. „Nem tagadom, büszke vagyok eleimre, akik a XVIII. század óta, apáról-fiúra szálló örökségképpen, öt nemzedéken át matematikát tanítottak az egyik kolozsvári kollégiumban" – vallja. A megpróbáltatások azonban nem törték keresztbe pályáját, sõt, ezután kezdõdtek a sikeres évek, a mesék, meseregények sora jelent meg. Hogyan emlékszik vissza erre az idõre?

– A névváltoztatást a kommunista íróként ismertté vált Nagy István, az iskolák nélkül, asztalossegédbõl lett egyetemi rektor és akadémiai levelezõ tag kényszerítette ki, akit zavart a névrokonság. A román írószövetség büntetõ bizottságot állított fel, hogy megtárgyalják ügyemet, horthysta katonatiszti és polgári újságírói múltamat. (A háború alatt a magyar királyi honvédségnél zászlósi rangban teljesítettem határszolgálatot, irodai munkát végeztem, és román-német tolmácsa is voltam alakulatomnak.) Szerencsém volt, éppen a tárgyalás idejére érkezett haza egy munkaszolgálatra elhurcolt kiváló versmondó, jó barátom felesége, dr. Becski Irén, aki Török Erzsébet énekesnõ papírjaival bujkált a háború alatt. Õ szólt tanúként a védelmemre. Az ítélet szerint nem írhattam többé a saját nevemen. A falon ott volt õsapám, Méhes György képe: gondolkodás nélkül döntöttem: büszke leszek, hogy ükapám nevén írhatok. Másfél év elteltével azt javasolta néhány barátom, hogy használjam újra eredeti nevemet, én azonban makacs voltam, és megmaradtam Méhes Györgynek. Méhes György az írói nevem, és én kitartottam mellette. Ezen a néven írtam alá meséim, késõbb is minden mûvem. Csak a matematika maradt ki az életembõl, de a fiam és az unokáim életében újra kiemelt helyet kapott.

– A mese mindig a gyermekkor talajából táplálkozik. Ki mesélt Méhes Györgynek gyermekkorában? Mi volt az a meghatározó élmény, amely a „jellegzetesen polgári neveltetésû" fiatalembert az alkotás, az írás útjára vezette?

Érettségi fotó, 1933

– Mesélni én már szülõvárosomban, Székelyudvarhelyen elkezdtem, és azóta sem fejeztem be. Az udvarhelyszéki, boldogfalvi nagyanyám, aki kilenc gyermeket szült nagyapámnak, az árvátfalvi tanítónak, nagy mesélõ volt. A mese gyönyörûségét tõle és édesanyámtól, Sárkány Ilonától örököltem, és itt, a Székelyföldön gyûjtöttem azokat a mesei elemeket, melyekbõl késõbb magam is építkeztem. Mikor nagyobb lettem, úgy tízéves, már én meséltem nekik.

Életem utolsó napjaiban sem fogom elfelejteni, mennyire fontos a mese. Erõt adott, hogy épségben megmaradhassak a nehéz idõk alatt is. Egész életemben kötõdtem a gyermekekhez, és õk is ragaszkodnak hozzám.

A nagy mesélés ideje azonban a gyermekeimmel együtt köszöntött be az életembe. Emlékszem, a térdemre ültettem a kislányomat vagy a fiamat, és mondtam a meséket. Aztán egyszer azt mondja a feleségem, Erzsébet: menj a másik szobába, és írd le a meséidet. Késõbb õ vitte el a kiadóhoz is õket.

– 1954-ben jelent meg az erdélyi gyermekirodalom egyik alapmûveként számon tartott, ám a felnõttek körében is nagy közkedveltségre szert tett Gyöngyharmat Palkó és más mesék *címû kötete. A* Gyöngyharmat Palkó *a felnõttek olvasatában „a diktatúra parabolája”, a hatalom természetrajzának leírása, a zsarnoksággal való szembeszállás lehetõségeirõl szól. Az akkori leszûkített közegben elevenen hatottak ezek az ember-hatalom, zsarnokság-hatalom viszonyát feszegetõ varázsmesék.*

– Már elsõ kiadásukkor nagy népszerûségnek örvendtek, az olvasók merész, politikai meseként fogadták és értelmezték, s igyekeztek megvenni minél hamarabb õket, még mielõtt kitör a botrány miattuk. Akkoriban tíz-tizenkétezer példányban keltek el, és most nagy örömömre újra feltámadtak. Az illusztrációk egy régi kolozsvári barátom, Arz Helmut német festõ munkái: a hajdani kiadást is õ illusztrálta, mostani képei azonban sötétebbek lettek, mint amazok, egészen más hangulatúak. „Azért tudtam ilyen jó képeket festeni, mert nagyon szerettem a szöveget”

Feleségével és gyermekeivel, 1954

Határvadász zászlósként 1943-ban

– mondta nekem nemrégiben, mikor elhozta a rajzokat.

Az idén a *Rapsonné várát* adják ki újra – ez egy boszorkányról szól, aki azt tervezi, hogy elrabolja a székely leányokat. Romániában a diktátor parancsára a székelyföldi leányokat a Regátba akarták vinni. Nemzetközi botrány lett a dologból, úgyhogy mire a könyv megjelent 1958-ban, a zsarnok már lemondott tervérõl. A trükk, amit a meseírásnál mindig alkalmaztam, ekkor is bevált: senki nem merte nyíltan felismerni, kirõl van szó, így aztán hagyták megjelenni.

Politikai szempontból azonban a legkíméletlenebb talán *A Csúnya Bú története* volt. Olyan zsarnokra emlékeztette az olvasókat, akit ismertek jól, és aki sok szenvedést okozott az életükben. A mesebeli Csúnya Bú mindenkinél okosabbnak, bölcsebbnek, szebbnek képzelte magát, el is volt bûvölve magától, szemérmetlen talpnyalói pedig

agyondicsérték. Az alázatosnak, engedelmesnek és béketûrõnek hitt nép azonban, amely kegyetlen parancsait sokszor teljesítette, végül mégis fellázadt ellene és megdöntötte hatalmát.

– *Fiatalkorát a* Bizalmas jelentés egy fiatalemberrõl *címû önéletrajzi ihletésû regénye (1982) tanúsága szerint a háború sötét esztendei határozták meg…*

– A csodálatos gyermekkor után valóban keserû évek következtek. Majdnem valamennyi diáktársamat elhurcolták, és csak alig néhányan kerültek közülük haza. Én talán ügyesebb és szerencsésebb voltam náluk. A katonaságnál, mint említettem, irodista voltam, irodistaként véd-

Feleségével és fiával a Hölgy hermelinben *bemutatója elõtt, (Nagyvárad, 1970)*

tem a hazát, a frontra nem kerültem ki. 1944-ben nõsültem meg, és mire a nõsülési szabadságról visszatértem, alakulatom már kiment a frontra. A katonaság idején is tovább dolgoztam, színikritikákat írtam – többek között – a Keleti Újságnak, amelynek 1939-tõl 1944-ig voltam munkatársa. A nyilasok próbáltak beszervezni, fõszerkesztõi állást kínáltak Pesten, nagy fizetést, lakást. Késõbb a kommunistáktól is távol tartottam magam. Pártonkívüli, független és állástalan maradtam.

– *Színikritikusból lett színpadi szerzõ, mégpedig olyan hatásos, hogy majd minden darabja tömegeket vonzott a színházba, kasszasiker lett. Az elsõ, az* Oroszlán a kastélyban *azonban 1960-ban a kritikusok és a közönség elõtt egyaránt megbukott. (Arról szólt, hogy a parasztok, akiket bekényszerítettek a téeszekbe, ahogy nálunk mondták, a kollektívbe, a földosztáskor kapott földjüket ott is számon tartották, és amikor az egykori tulajdonosok hazalátogattak, megvásárolták tõlük – biztos, ami biztos alapon. Ezzel a sajátos jelenséggel a párt is foglalkozott.) A darab bukásának tapasztalatait késõbb tanulságosnak nevezte. Mesélne errõl?*

– Izgatottan készültünk a bemutatóra. A feleségem már a fõpróbán figyelmeztetett, de a rendezõk, Farkas István, Szabó József és én is úgy éreztük, nagyszerû elõadás lesz. Az abszurd komédiát azonban nem fogadta el a közönség. A magasból sírkövek ereszkedtek alá, óriás fejû alakok lézengtek a színpadon, az emberek szinte menekültek ki a terembõl.

Azt gondoltam, bármilyen borzalmas is, nem baj, ha egy drámaíró az elsõ darabjával megbukik. Megbukott Molière, Ibsen, Brecht, Miller. Biztattam magam, és fokozatosan visszatért az önbizalmam.

– *A bukás után sikerek sorozata következett, hiszen hamar rátalált arra a hangra, amely meghozta a közönség szeretetét: a magyar irodalomban leginkább a Molnár Ferenc vagy Heltai Jenõ által mûvelt szórakoztató darabokra, a mindennapi életet görbe tükörben bemutató vígjátékokra. A nézõterek megteltek, a kommunista diktatúra zárt világa igényelte az elharapódzó korrupció, az elvtárskodás leleplezését. Egyes kritikusok fanyalogtak, a közönség ünnepelte ezeket az elõadásokat.*

– Valóban egymást követték a sikerek, a legtöbb darabomat nagy szeretettel fogadták. A *33 névtelen levél,* a szocialista viszonyok szatírája 1966-ban került színpadra. Elõadásain a közönség tombolt, és majd minden erdélyi színház bemutatta. Az ezt követõ *Mi, férfiak*nak 1968-ban talán még ennél is kedvezõbb volt a fogadtatása, és számomra ez volt a döntõ. Temesváron mutatták be, majd Marosvásárhelyen parádés szereposztásban játszották, Szatmáron zenés vígjátékként adták elõ, de játszották Nagyváradon is. Román, német nyelvû elõadások is voltak, több magyarországi színház is mûsorára tûzte. Számomra a közönség szeretete volt a döntõ. És olyan kritikusok álltak mellém, mint Gálfalvi Zsolt, Oláh Tibor, Szõcs István.

– *A vígjátékokat komolyabb hangvételû drámák, történetfilozófiai problémák parabolisztikus ábrázolásai követték. A közönség ezeket is ugyanolyan lelkesedéssel fogadta?*

– Az emberek megértették és élvezték ezeket a drámákat is. *A Noé bárkája* az 1960-as évek végén született. Közeleg az özönvíz, a hivatalos álláspont azonban ezt tagadja. Hosszú idõn át zuhog az esõ, az illetékesek, Góg, a diktátor, Magóg, a bürokrata és Demagóg, a fõpap és idõjós azonban napsütésrõl beszélnek. Az analógiát mindenki értette. 1970-ben, a romániai nagy árvízi katasztrófa után be is tiltották a darabot. Egyébként Kós Károlynak köszönhetem a legna-

gyobb megbecsülést, ami ért, és a kedvet is, hogy további drámákat írjak. Az õ biztatásának, elismerésének köszönhetõen írtam meg a sovinizmust kigúnyoló *Barbár komédiát*, majd a bibliai mítoszon alapuló parabolát, a *Jerikót*, ami talán a legkeserûbb drámám. 1983-ban írtam. Emlékszünk erre a reménytelen idõszakra. A nyolcvanas évek végén született a *Bizánci capriccio* (címváltozata a *Ti, földi istenek)*. Ezt Romániában nem lehetett bemutatni, annyira szembeszökõ volt a párhuzam. A kicsempészett kézirat alapján Magyarországon, Budapesten mutatták be. Mire színpadra került, a diktátor meg is bukott.

Hóstáti kofával a kolozsvári piacon

– A színpadi szerzõ sikerét idõben is a regények követték. Elsõ felnõtteknek szánt regényét, az Orsolyát *1977-ben adták ki, ezt követte a* Bizalmas jelentés egy fiatalemberrõl *címû önéletrajzi írás, melyrõl már beszéltünk, majd az érzelmes kisregények, az* Emmi *és a* Gina *következtek. A 2001-ben megjelent Méhes-monográfia* (Bizalmas jelentés egy életmûrõl) *szerzõje, Orbán János Dénes az életmû koronájának a* Kolozsvári milliomosok *címû regényt nevezte, amelyet 1997-ben adtak ki elõször…*

– Valóban, és az õsszel újra kiadták Magyarországon, én pedig örömmel figyelem, hogy mekkora sikere van. A regény – remélem – hûséges képet rajzol az erdélyi nagyipar fejlõdésérõl. Hõsei, a Keller család tagjai (olyan különösnek számító milliomosok, akik munkásaikkal hajnaltól késõ estig együtt dolgoztak, megbecsülték õket) valóban éltek: a regényben a bajor származású, Szászrégenbõl Kolozsvárra települt Renner család történetét dolgoztam fel, a család tagjairól mintáztam a figurákat. A Rennerek nagyszerû szakemberek voltak, tímárok, akik lassan, sok munkával és tudással gazdagodtak meg, és alapították meg kolozsvári bõr- és cipõgyárukat. Szerencsés volt számomra a Renner családdal való megismerkedésem. A szomszéd utcában laktak Kolozsváron, legtöbbjüket jól ismerem, a fiúk között barátaim voltak, együtt nõttünk fel, együtt játszottunk. A *Kolozsvári milliomosok*ban nincs szó nacionalizmusról. Mind a hat Renner-fiú házastársa más-más nemzetiségû volt, és távol tartották magukat mindenféle politikai vonaltól. Magyar, zsidó, francia asszonyokat hoztak, és az egész nagy családot a nagymama kormányozta. Jó kedélyû dolgos asszony volt, a fiai hallgattak rá. Egyikük beleszeretett egy francia lányba, magával hozta Kolozsvárra, és a kis francia nõ két hónap alatt a Renner-nagymama kedvence lett, vásárolni is együtt jártak. Összetartó család voltak, és mi szívesen jöttünk össze náluk felnõtt korunkban is beszélgetni, táncolni. Még a gyárba is bejártam annak idején, és megtanultam a bõrcserzés mesterségét. Renner Ervinnel, az utolsó Kolozsváron élõ Rennerrel megmaradt a barátságunk, õ mesélte el nekem a család regényes történetét.

Elmúltam nyolcvankilenc éves, de ma is él bennem az egykori Kolozsvár. Mi maradt meg a kincses városból? Soha el nem múló szeretete. Ez az a kincs, melyet örökre megõrzünk.

– Székelyudvarhely, Kolozsvár után hogyan lett Budapest Méhes György otthona?

– Erzsébettel, a feleségemmel akkor költözünk ki Budapestre, amikor már mindkét gyermekünk itt lakott, a család így lehetett újra együtt. A feleségemmel ötvenkilenc évig éltünk együtt boldog házasságban. Nagy tragédia volt életemben, amikor két évvel ezelõtt meghalt. Szenvedélyesen szeretett tanítani. Ragyogó személyisége mindenkit lenyûgözött, ellenségei nem voltak, tanítványai csodálták. Nagyszerûen mesélt. Remekül tudott bánni a családdal is, összetartotta, az unokák nagyon szerették. És õ sütötte a világ legjobb mákos pitéjét is. Mikor meghalt, nekiálltam, hogy gyermekkorától kezdve megírjam az életét: másfél esztendõn át semmi mással nem foglalkoztam. Élettörténete *Egyetlenem* címmel fog megjelenni. Azt akarom, hogy nagyon szép könyv legyen, méltó ahhoz a szerelemhez, melyet iránta éreztem.

Farkas Kinga

KALÁSZ MÁRTON

Méhes György köszöntése

Gazdag életpálya nyerte el jutalmát ezzel a díjjal. Ezt a gazdagságot nemcsak a megteremtett mûvek hosszú sora jelzi, bár az is elkápráztató, hanem a mûvek minõsége is. Az elemzést a kritika, az irodalomtörténet nem végezte el kellõ következetességgel. Méhes György „ama ideális-idealizált erdélyi néplélek hangján ír, és ezt a legízesebb magyar nyelven teszi. Polgári attitûdje mégsem találkozott egyértelmû szimpátiával, ami persze érthetõ is. A kortárs kritika gyakran a legkegyetlenebb módon viszonyult hozzá: legsikerültebb alkotásait egyszerûen nem vette tudomásul. A szakmában kialakult kép homályos és felületes… Az életmû bemutatása mellett e monográfia fõ célja gesztusával fölhívni a figyelmet arra, mily relatív is az irodalmi kánon, és mennyire hajlamosak vagyunk értékeinket rövid idõ alatt elfelejteni" – írja monográfusa, Orbán János Dénes. Azt, hogy a summázás, Méhes György írói és emberi arcképének megrajzolása egy jóval fiatalabb pályatárs, s nem is irodalomtörténész, hanem egy költõ nevéhez fûzõdik, magyarázhatjuk úgy is, hogy az életmûben olyan értékek rejlenek, amelyek nem csupán elemzésre késztetnek, de ihletõek is.

Méhes Györgynek olyan élet adatott, amely nem föltétlenül igazodott az írói munkához. Az írónak keservesen meg kellett vívnia az életföltételekért. Elég lenne fölsorolnunk az elmúlt évtizedek gondjait, mindannyiunk közös sorsküzdelmeit. Az emberélet felõl ez indokolt lenne, s a Méhes-életmû minõségét, s e minõségbe foglalt keserûséget, szépséget és derût még természetesebbnek vehetnénk. A derût, a szépséget, amelyhez eszközül ott volt a nyelv, a magyar nyelv. A fiatal újságíró és publicista olyan korban élt

hivatásának, amikor kemény, változatos feltételek között szerezhette elsõ tapasztalatait, naponta szembetalálta magát az írás, az önkifejezés, a kötelezõen pontos fogalmazás igényével, és nem volt lehetõsége széplelkû kitérésre.

Méhes Györgyre – mûveinek értõi, olvasói tudják –, kivételes igényesség jellemzõ. Nem volt abban semmilyen elhatározás, pláne – derûsebben aposztrofálva – ravaszság, hogy ott kezdte írói pályáját, ahol a kezdetet a legkönnyebbnek érezhetnénk – esetleg. Írni a legifjabb korosztálynak, a legfogékonyabb lelkeknek, a gyermekeknek. Minden olvasó tudja, idõvel a mûvek rádöbbentik, hogy gyermeknek írni, a nyiladozó lélek és elme szépség- és igenis, logika-igényét kielégíteni mit jelent. Félre vele, mondja a gyermek a rossz könyvre, akár maga olvas már, akár felolvasnak neki. Felidézhetjük saját gyermekkorunkat, ifjú szülõi, majd nagyszülõi éveinket. Méhes György mûveit nemzedékek sorolják alapélményeik körébe. Éppen Orbán János Dénes szólt féltve õrzött gyermekkori könyvgyûjteményének Méhes-köteteirõl, arról, hogy itt kezdõdött az a vonzódás, amely a *Bizalmas jelentés egy életmûrõl* címû monográfia megírására ösztönözte.

Szerencse, hogy napjainkban ismét kézbe vehetjük a mesélõ kedvû és képzeletû Méhes György „apó" úgynevezett gyermekkönyveit, melyeket a felnõttek is örömmel olvasnak, és sorra jelennek meg regényei is. Többet kellene tenni azért, hogy a drámaíró Méhes György is ott legyen az õt megilletõ helyen. Reménykedjünk, hogy a magyar színházi élet napjainkban fölfedezi és ismét a deszkákra viszi azokat a párbeszédeket, monológokat, drámákat, amelyek létünk megkerülhetetlen gondjaira, törvényeire intenek. Olykor azzal a derûvel, amellyel az erdélyi írói magatartás irodalmunkat mindig képes volt fölfényesíteni. Tudjuk, gyakran milyen fojtogató szorításban. Az efféle derût a legmélyebb értéknek s a legmagasabb morális intelemnek tarthatjuk.

Egyik elemzõje Kós Károly magatartásával rokonította Méhes Györgyét. Egyetérthetünk vele. De legyenek polcunkon a mûvek. Egyeztessen emlékezetünk az újraolvasással.

Elhangzott az Európa Akadémia Díj átadásakor.

Hubok habzó árjával szemben

Márkus Béla: Tények és képzetek Felsõmagyarország Kiadó, Miskolc, 2005.

Barabási Albert-László fizikus a Mindentudás Egyetemén tartott elõadásában röviden összefoglalta a hálózatok természetére és mûködésére irányuló kutatásainak eredményeit (részletesebben 2002-ben megjelent *Behálózva* címû könyvében olvashatunk a témáról). Ha jól értettem gondolatmenetét, a társadalmi hálózatokra is érvényesek következtetései: a különbözõ hálók – az emberi sejtektõl az interneten át a gazdasági társaságokig – természetének lényege, hogy a nagyobb csomópontok – azok a pontok, amelyek a legtöbb huzallal, vagyis további pontokhoz vezetõ összeköttetéssel rendelkeznek –, azaz a *hub*ok a háló élete, fejlõdése során tovább erõsödnek, gazdagodnak. Ahova eleve sok út vezet, oda még több fog vezetni; akit sokszor emlegetnek, azokról még többször fogunk hallani; akik gazdagok, azok még gazdagabbak lesznek… Mintha csak spontán, a dolgok természetébõl következõen.

Márkus Béla irodalomtörténész eddigi munkássága alapján szellemi életünk egyik hubja lehetne. Több mint másfél évtizedig az Alföld szerkesztõjeként, fõszerkesztõjeként dolgozott, majd a KLTE oktatója lett. 1989 óta jelennek meg önálló kötetei, az elsõt, a *Magányos portyázó*kat hosszúnak tûnõ szünet után, 1996-ban három követte: a Sarkadi Imrével és korával foglalkozó tanulmánykötet, az *Átdolgozások kora*, illetve két kritikakötet: *A betokosodott kudarc* és a *Démonokkal csatázva*. Jelezvén rendkívüli kritikusi aktivitását, 2000-ben *Nem dolgunk feledni* címmel újabb bírálatai jelentek meg, majd – viszonylag gyors egymásutánban – két tanulmánykötet: *Külön sors – külön irodalom* 2002-ben, a *Tények és képzetek* pedig 2005 könyvhetére.

Óvatosabban kellene persze bánnom tanulmány és kritika megkülönböztetésével: Márkus Bélánál a szaktanulmányt is sûrûn átszövik polemikus szálak, kritikái ugyanakkor a tanulmány igényességével, mélységével (és nemegyszer terjedelmével) ütnek el a mûfaj szokványos darabjaitól.

Ez a szakmai háttér és igényesség (s itt még szót sem ejtettem a kiváló tanárról) is elegendõ volna, hogy Márkus Béla az irodalom intézményes életében a szakmai útvonalak találkozási pontja legyen. Igen, akár még Debrecenben is, ha végre tudomásul venné ez az ország, hogy a nemzet kultúrája nem fõvárosi hitbizomány. S bár nem egy irodalmi folyóiratban találkozhatunk rendszeresen a nevével, s konferenciákon is gyakori résztvevõ, a kortárs magyar irodalom, szûkebben a határon túli magyar irodalom egyik legjobb szakértõjét nem ostromolják még a rádió- s televízió-csatornák szigorúan kulturális mûsorai sem kérdéseikkel, felkéréseikkel. (Persze Márkus Béla sohasem vállalta volna a médiumok hivatalos irodalmi *megmondó-emberének* szerepét; ám nemcsak szakmai, hanem emberi alkata révén is szinte hivatva volna az alkalmanként felkért s meghallgatott *szakértõ* szerepére a médiában: élvezetes elõadásmódja, csípõs humora és kérlelhetetlen irodalomszeretete mind olyan tulajdonság, amivel nem árt rendelkeznie annak, aki kultúraközvetítõ szerepre vállalkozik.)

A szûkebb szakma természetesen tisztában van ezen irodalomtörténeti pálya súlyával. A szerkesztõ, tanár és tudós szerencsés keverékével szemléletmódjában. Szerzõi alkata a kérlelhetetlen elfogulatlanságot, a ténytisztelõ tárgyilagosságot és a szenvedélyes olvasó lelkesültségét vegyíti, félreismerhetetlen vízjelet hagyva a papíron. Mondatai egyszerre metszõen pontosak és a mértéktartóan visszafogott metaforikus képzelet által megemeltek. Márkus Bélánál aligha találni képzavarba fulladó gondolatmenetet: az illyési, Németh László-i esszéhagyományhoz méltó igényességgel fogalmaz még kisebb, hírlapi bírálataiban is. (Nemegyszer reflektál is saját nyelvhasználatára: „Ama harmadik ág esetleg vékonyabb a másik kettõnél, ám – némi képzavarral, bár az adott szemléletben adott képpel élve – legalább azonos súllyal eshetett latba…” (58.) – latolgatja az okokat Babits és Barta János konfliktusában.)

Szövegei nem terheltek sem magyarázat nélkül hagyott idegen szakszavakkal, sem odaerõszakolt, alig illeszkedõ idézetekkel. Alapos elméleti ismereteit szinte észrevétlen könnyedséggel alkalmazza szövegeiben: ítéleteinek aranyfedezetét jelentik, mégsem esik abba a többeknél gyakori hibába, hogy csillogtassa õket, túl azon a szükségen, amit választott tárgya megkíván.

Szemléletének egyik alapja az az eljárás, amellyel az írókat tárgyalt és korábbi mûvük, az egyes mûveket pedig belsõ önellentmondásaikkal szembesíti. A nagyváradi újságíró ítéleteinek ellentétébe fordulására bõven hoz példát *Ady Endre, a nagyváradi újságíró és az irodalom* alcímû tanulmányában. Olykor csak egy zárójeles közbevetés utal az ellentmondásra: Ady „Jókait nemcsak »a legnagyobb és a legkülönb magyar«-nak nevezi, hanem olyan alkotónak is, akihez képest (a másutt nagy laudációval illetett) Sienkiewicz »kis dadogó gyerek«…” (15.) Másutt az irodalomtörténeti-esztétikai értékelés alapjává válik az észrevétel, hogy az író épp azokat az erényeket vonta vissza regényciklusa második részében, amelyekért keményen és sikeresen megküzdött a ciklus elsõ darbjában. Ez, a Nagy Zoltán Mihály regényeit – *A sátán fattya, Tölgyek alkonya* – elemzõ írása már címében is sejteti az értékelés kétpólusosságát: *Ballada és beszámoló,* s Márkus több helyütt hangsúlyozza véleményét, mégpedig félreérthetetlenül és markánsan (ebbõl a szempontból is példaként állítható

mismásoló korunkban): „… akár metaforikus sugallatúnak is vehetnénk a címet. Mert túl azon, hogy a mû legvégén az elbeszélõ a haláltusájában tehetetlenül heverõ öregember hõsét hasonlítja egy kidöntött, lecsonkolt tölgyhöz, maga a regény is mint mûegész, mint *A sátán fattya* címmel megjelent elsõ rész folytatása, a szerzõre vonatkoztatva nem a hajnal, nem a merész ívelés örömét kelti, hanem az alkony, a hanyatlás nyomasztó képzetével terhes" (328.) – szögezi le mindjárt az írás elején, másutt pedig siker és kudarc szembeállításával jellemzi a két mûvet (332.), hogy a végén, az éles szemmel kiválasztott nyelvi sutaságok idézése után, így zárja írását: „Folytatható volna még, ám minek. Az eddigieket sem a túlzó szigor íratta. Inkább a remény: ha a regény két részének lesz folytatása, akkor ez nem a *Tölgyek alkonya* gyatraságait ismétli meg, hanem *A sátán fattya* erényeit és értékeit írja újra." (334.) Azóta megjelent a harmadik rész is, *A teremtés legnehezebb napja*. Ha valakié, hát Márkus Béla véleménye – nem csak példás elfogulatlansága okán – hiteles és mérvadó volna – de tán a szerzõnek is tartozik azzal, hogy a teljes mûvet tegye latra. (Gion-tanulmányát az *Ez a nap a miénkrõl* illett is volna kiegészíteni a regényciklust és az életmûvet lezáró *Aranyat talált* értelmezésével. Legalább az olvasók érdekében: én mindenesetre roppant kíváncsi volnék, mit gondol a Gion Nándort nagy írónak tartó, mégis – vagy éppen ezért – a legmagasabb igények elvárásával olvasó irodalomtörténész a ciklus legfurcsább, záró darabjáról, amely hangnemével talán jobban illeszkedik Gion kései novellisztikájába, mint az elsõ három regény aurájába.)

Szikár keménységgel ír Gál Sándor két új könyvérõl is: „Az elõbbi [a kisregény]: egészében feledhetõ. Az utóbbi [a verseskötet]: részleteiben feledhetetlen." (325.) S így jellemzi a *Három díjnyertes kisregényt:* „Penckófer János mûve mind életanyaga gazdagságában, mind elõadásmenete, cselekményvezetése fordulatosságában, ügyességében, mind szerkezete megtervezésének ötletességében, mind gondolati, (nyelv)bölcseleti tartalmasságában, mind pedig, ami nem utolsó szempont, stílusának igényességében annyira kimagaslik, hogy mellette szinte eltörpül a másik két díjazotté." Zsidó Ferenc mûvének értékelésekor malíciózus kedélyét sem fékezi: „A maguk szellemi súlytalanságában is nyomasztó súlyúak (…) elménckedései, erõltetett szellemeskedései, öntetszelgõ, szómenéses bölcsködései." (335.)

A klasszikusokkal sem bánik csínján: *A Baumgarten-díjas Barta János és Babits* címû esszében nemegyszer összekacsint a Babitsot elfogódottság nélkül újraolvasó Barta Jánossal, Németh László *Bûn* címû regénye kapcsán sem hallgat a lezárás kétségességérõl, még az *Erdélyi változatlanságokat* író Sütõ András is kap egy-egy barátságos fricskát (Márkus már a *Heródes napja*iról sem hallgatta el egynémely kifogását, kétségét).

Tévedés volna persze azt hinnünk, hogy Márkus Béla azokhoz a kritikusokhoz tartozik, akik kifent tollvéggel vadásznak sebezhetõ írókra és mûveikre. A *Tölgyek alkonya* kudarca sem akadályozta meg abban, hogy *A sátán fattya* értékeirõl részletesen számot adjon. Máskor kifejezetten az értékmentés vezeti tollát, mint ezt a Domonkos István 1968-as regényérõl, *A kitömött madárról* írott tanulmánya végére illesztett megjegyzése aláhúzza (szembenézve saját korábbi tévedésével is, ami, Németh László óta tudjuk – „Mondhat-e kritikus többet, mint: Megint lelepleztem egy hazugságomat!" –, a kritikus egyik legnagyobb erénye): „Talán eljön az idõ, amikor írói munkásságának rangját, értékét nem csak ez az elbeszélõ költemény [a *Kormányeltörésben]* jelzi, jelöli. Hanem az ugyanezt a dallamot megszólaltató *A kitömött madár* is. A két mû, egyszerre. Együtt hangzik majd föl, szárnyal a szólamuk. (…) Ezen óhaj mollját kísérje az önkritika dúrja: megjelenése táján *A kitömött madarat* mi sem láttuk magasan szárnyalni." (263–264.)

Az újrafelfedezés örömével szolgálnak nagyobb tanulmányai a klasszikus szerzõkrõl. Ideje volt Móricz *Erdély*ét végre egészében számításba venni, s bár választott szempontja – a cím is utal rá: *Bethlen Gábor arcai* – hagyományosnak tetszik, nem a szokványos sztereotípiák ismétlését hozza. Móriczot ezúttal nem Kemény Zsigmond „versenytársaként" láthatjuk, hanem az *Ördögszekér* szerzõje, Makkai Sándor kortársaként (és kettejüket szinte egymás szerzõtársaként). A legizgalmasabb azonban, ahogy más Móricz-írásokat alapul véve nyomon követi az író Bethlen-képének változásait.

A kötet egyik legszebb írása *A Kháron ladikján személyességének kérdései*t taglaló tanulmány. Márkus méltó társa Illyésnek a finom iróniában és a szelíd bölcsességben. Gondolatmenetét a recepciótörténeti áttekintés alapozza meg, majd narratológiai szempontok igazítanak el az úton, amely a bujkáló személyesség és a racionális önirónia hajtûkanyarjait követve juttat el a célhoz: annak belátásához, hogy az öregedés és a halál ellen egyetlen szer „a hasznos tevékenység", meg az, hogy nem gondolunk rájuk. Márkus a *különös testamentumnak* kijáró érzékenységgel reagál a kétségbeesettséget is ravaszsággal legyõzõ Illyés-mûre.

Az is vaskos tévedés volna, ha Márkust – amellett persze, hogy irodalomtörténészként az egész huszadik századi irodalomra figyel – afféle nemzedéki kritikusnak gondolnánk. Aki csak a maga nemzedékét veszi számba és számításba, a nemzedéke oltalmába ajánlva egyszersmind magát. Csak a *Tények és képzetek*ben foglalkozik olyan „nagy öregekkel", mint Kányádi Sándor vagy Tõzsér Árpád, s olyan, egyáltalán nem holtbiztos választást jelentõ fiatalokkal, mint a Fülep Lajos-tanulmányokat közreadó

Babus Antal, a kisregényt író Penckófer János (és irodalomtörténész alteregója, Eperjesi Penckófer).

A kötet számtalan érdekes írása közül még legalább kettõrõl nem lehet nem szólni. Két ellentétes alkatú, de jellegzetes Márkus-írás. Az egyik már-már a teljesség élményét nyújtó mûelemzés Szilágyi István remekérõl, a *Hollóid*õrõl. Olyan tanulmányok rokona, mint amilyent szerzõnk korábban Bertók László *Három az ötödiken*jérõl, Závada Pál *Jadvigá*járól vagy Oravecz Imre *Halászóember*érõl írt. Akár amazok, a *Titkok pányváján kerengeni* is megkerülhetetlen, alapvetõ lesz az életmû késõbbi összegzései során.

Már az eddigiekbõl is sejthettük, Márkus *filippikákat* is kedvvel ír: olyan leleplezõ, ködoszlató vitairatokat, mint amilyen korábban a Határ Gyõzõ irodalomtörténetérõl írott *A tárgyszeretet szörnyetege*. A *Hozsanna neked, Wass Albert?* több szempontból is kiemelkedõ fontosságú kritika.

Honi irodalmi életünk hemzseg a tisztázatlanságoktól. Tévképzetektõl, kényszerképzetektõl. S hiába a tekintélyes struktúrájú és presztízsû – igaz, minduntalan központi fogyókúrára fogott – folyóirat-kultúránk, nem párosul magas szintû vitakultúrával. S itt elsõsorban nem a viták hangnemére gondolok, hanem arra: egészségesen mûködõ, nem megfélemlített, önvédõ mechanizmusait mûködtetõ társadalomban a vita hivatott arra, hogy mint a friss levegõ, kiszellõztesse tudatunk dohosodó, penészedõ kamráit. Akkor is sürgetõ volna a szemléletek ütköztetése legalább az irodalom berkein belül, ha – rezignáltan vagy kétségbeesetten – tudomásul kell vennünk, hogy az írott szó mind kevésbé képes kiirtani gondolkodásunkból az elektronikus médiumok terjesztette penészspórákat. Kereskedelmi és közszolgálati televíziók közfelkiáltással nevezik irodalmi életünk két *hub*ját, Varró Dánielt „honi költészetünk legfényesebb csillagának”, illetve Faludy Györgyöt „a legnagyobb élõ magyar költõnek”, teszik meg könyves haccacáré egyik emblematikus figurájának Gerlóczy Mártont. Csöppet sem zavartatva attól a körülménytõl, hogy a mértékadó kritika – igaz, csupán nyomtatott formában – egyelõre csak várja Varró Dánieltõl a komoly és értékes mûvet, Faludy György lírája kapcsán Kulcsár-Szabó Zoltán fogalmazta meg néhány éve – az ÉS-ben – nagyon komoly és komolyan veendõ kételyeit, Gerlóczyt pedig – hivatkozhatunk akár Radnóti Sándor Holmi-béli *nyílt levelére* (kritikára sem méltatta a szerzõ mûvét) – egyelõre írónak sem tartja a magyar irodalomkritika.

Ebben a közegben különösen fontos, bátor tett a Wass Albert-kultusz borzalmas vadhajtásait lenyesegetõ írás. Mert bár igaz: a tévécsatornák többsége sajnos csak Wass Albert-szoborról beszél (mûvek helyett), a Hír TV kulturális mûsoraiban gerjesztett kultikus rajongás sem ártalmatlan. Wass Albert jó író (és annál jóval gyengébb költõ) – de semmiképpen nem elsõvonalbeli regényíróként sem. Csakhogy a legnagyobb íróknak is ártana az a „habzó túlzás” (362.), amellyel a két emlékkötet szerkesztõi és szerzõi fölnövesztik alakját. Márkus sorra leplezi le, a tények erejével, a Wass erdélyi tevékenységével, Nobel-díj-jelöltségével, népszerûségével, halálával kapcsolatos híreszteléseket, legendákat, tév- és rögeszméket. Nem takarékoskodik a munícióval, de nem csípõbõl tüzel: hihetetlen mennyiségû háttéranyaggal bástyázza körül magát és érveit. Jó szolgálatot téve, nem utolsósorban, Wass Albertnek is.

Ezt a jó szolgálatot a magyar könyvkiadás nem mindig viszonozza. Az igényes kivitelû, alaposan szerkesztett *Külön sors – külön irodalom* után lelombozó látni a *Tények és képzetek* nyomdai kivitelezését: a szembántó szedéstükröt és a sok fattyúsort. (Még fejezet is kezdõdik lap alján.) Az is igaz persze, ha a Felsõmagyarország Kiadó (és sok társa) irodalmi jelentõségéhez mérten kapna pályázati támogatásokat (Vízjel címû irodalomtörténeti tanulmánysorozatuk – ebben jelent meg Márkus könyve is – irodalmi értékét tekintve kiváló), akkor õk is kemény kötésben, igényesebb nyomdatechnikával tudnának könyveket kiadni. Meg persze nagyobb példányszámban és nem megalázó szerzõi honoráriumokkal. De valahogy a konzervatív vagy nemzeti táborhoz sorolt intézmények és alkotók ritkán erõsödnek a kulturális háló sokhuzalú csomópontjává. Mintha csak spontán, a dolgok természetébõl következõen.

A *Tények és képzetek* írója sem hubja a magyar irodalom intézményes hálózatának. De méltán olvasók sokaságának kedvence és iránymutatója. Felkészültsége, egyenessége, bátorsága imponáló. S lehet-e, érdemes-e másként a hubok habzó árjával szemben, mint ezzel a szellemi fölénnyel?

Nagy Gábor

Hõsmondák, történeti regék a gyerekeknek

Lázár Ervin:
Magyar mondák
Osiris Kiadó, Bp. 2005.

Írók és pedagógusok egybehangzó véleménye, hogy legnehezebb jó könyvekkel a nagyobbacska gyerekek, a tíztizenhárom évesek ízlését kiszolgálni. Ebben az átmeneti életkorban gyorsan változik, forrong az ízlés. *Már* nem a mesék, a beszélni tanító s a világ alapismereteire rácsodálkoztató gyerekversek világában él a kamaszodó gyerek, de *még* idegenek tõle a felnõtt ember gondterhelt, csodátlan mindennapjai. Világszerte a pubertáskornak szóló irodalom a legszegényesebb, s az ilyen mûvek közt legritkább a remekmû. Mark Twain Tom Sawyer- és *Huckleberry Finn-regényei*, a *Koldus és királyfi* vagy a mi Molnár Fe-

rencünk mindenütt szamárfülesre olvasott könyve, *A Pál utcai fiúk* olyan ritka gyöngyszemek, amelyeket egy bõ évszázad igyekezete sem tudott még fölülmúlni, megközelíteni is csak ritkán. Jobbára csak az olyan mûvek versengenek velük, amelyeket valamelyik nagy író eredetileg a felnõtteknek írt, de a társadalom „kinõtte õket", s a mai ember már túlságosan naivnak érzi szemléletüket. Ilyenek a Verne-regények, az idõsebb Dumas regényfolyamai, ilyenek Gárdonyi és részben Jókai történelmi regényei, és talán ilyennek mondható Arany *Toldija* is. Ezekben persze a felnõtt is változatlanul örömét leli, mert az olvasmány saját ifjúságát idézi fel; gyönyörködünk a nyelv, a stílus szépségében, de az életrõl szerzett tudásunk bõvítéséért más mûvekhez fordulunk.

Nemcsak mi, magyarok, hanem a földkerekség valamennyi népe érzékeli, hogy mekkora eltérés van a nemzeti önazonosságunkat alakító és hordozó gyerekkori történelmi olvasmányok és a rideg valóság között. A felnõtt nem akkor bólint egyetértõn, amikor azt olvassa a tankönyvben, hogy a magyar nemesek harsányan „életüket és vérüket" ajánlották föl az uralkodóért, hanem amikor csöndben hozzátették: „de lovat és zabot, azt nem".

A tíz-tizenkét éves gyerek félúton van a múlt érzelmi és értelmi feldolgozása közt. Ekkor dõl el, hogy értelmük harmóniát alkot-e érzelmeikkel, s a rideg, bizonyítható tények tudása kioltja-e bennük a hagyomány iránti szeretetüket, vagy megfér a belátással, azzal, hogy a helyes és fölemelõ érzések akkor sem válnak érvénytelenné, ha ellenük hat vagy keresztezi õket a szükség, az érdek. A pubertáskori olvasóknak kínált irodalom akkor jó, ha egyidejûleg érvényesül benne a felvilágosítás és a nagy érzések – a hûség, bátorság, önfeláldozás, a jóra való készség – tisztelete és vonzereje. Nem igaz, hogy a gyerek csak szórakozni szeret, tanulni nem. Igenis tanulni szeretne, tudásra vágyik, erre hajtják ösztönei: ki akarja ismerni az élet titkait. Nem az információt, hanem az unalmat utálja.

Lázár Ervin arra vállalkozott, hogy némiképpen fölfrissíti a magyar történelmi mondavilágot, amelynek feldolgozása száztíz esztendeje alig tartott lépést nyelvünk és közízlésünk alakulásával a klasszikus költõk, Vörösmarty, Arany, Petõfi, Garay János elbeszélõ költészete és a nagy mesélõ, Benedek Elek *Magyar mese- és mondavilág* címû munkája óta. Megítélésem szerint Lázár nagyszerûen eltalálta azt a hangnemet, amely a mai gyerekekhez még közelebb hozza a nemzeti múltat, mint Elek apó (és más régi mesélõk, például a ma már ritkábban hozzáférhetõ Gaál Mózes vagy a mondákat a mai fiatalság számára túlontúl naivan megverselõ Pósa Lajos) még oly szép mondafeldolgozásai. Lázár figyelembe veszi, hogy a mai gyerekek már-már természetesnek veszik azokat a tévéfilmeket, amelyek iszonyatot keltõen érzékletes horrorjelenetekben dúskálva idézik föl a Jó és a Gonosz harcát, amelyben a borzalmas látvány éppen az erkölcsi tanulságot fedi el. S ami legalább ilyen súlyos hiba: naturalista giccsek alakítják a serdülõ félben levõk ízlését. A mai gyerek érzelmei nem szegényesebbek, mint a régieké, csak nehezebb õket becsapni. És biztos vagyok abban, hogy mi, háborús gyerekek vadabbak voltunk a mostaniaknál: a horror 1944–45-ben még jobban „házhoz jött" mindnyájunkhoz, mint a mai tévénézõkhöz.

Régóta, legalább a német Hauff, Bechstein, a Grimm testvérek meséi óta folyik a vita arról, hogy milyen ingerekkel szabad bombázni a növekvõ nemzedék idegrendszerét. A mérték nyilván itt is meghatározó szempont. A gyereknek igenis szüksége van izgalomra és erõs ingerekre, de úgy, hogy az elrettentõ példákat és emberi tulajdonságokat ellensúlyozzák a vonzó és épületes esetek. Lázár Ervin éppen ezt a mértéket találta meg könyvében.

Nem lehet megszépíteni a nemzeti múltat, mint a kiretusált fényképet, amelyen eltüntették a szeplõket és az elõnytelen, vénülésrõl, szenvedésrõl és kegyetlenségrõl árulkodó ráncokat. Ugyanakkor meg kell mutatni, hogy milyen súlyos hibákat követtek el, vagy milyen felelõtlenek voltak „bölcs és balgatag õseink" (Veres Péterrel mondva), amikor a honfoglalás utáni évtizedekben kalandorokként zaklatták az európai népeket, amikor belsõ viszályokkal gyöngítették hazánkat, ahelyett, hogy az idegen hódítók ellen fogták volna össze az erõket. Vagy amikor a nagyurak szándékosan gyönge kezû királyt ültettek trónra, hogy tetszésük szerint prédálhassák az ország vagyonát. Az ilyen tanulságok a mában is segítik eligazodni a hírözönben élõ gyereket. S nemcsak érdemes, hanem kívánatos is fölidézni a múltból István király határozottságát, amellyel megalapozta a fejlettebb európai országokéhoz hasonló, civilizált, keresztény Magyarországot, és drákói szigorral vetett véget a törvényszegésnek. Érdemes minél szebben megmutatni a gyerekeknek István király, Szent László, az Anjouk, Zsigmond vagy a Hunyadiak eredményes, nemcsak a hódító és a honvédõ háborúkban, hanem a békés fejlõdésben is jeleskedõ, sikeres döntéseit, országlását.

Több-kevesebb sikerrel sokan megpróbálták már, hogy korszerûbbel, „maibbal" cseréljék föl „Elek apó", Móra Ferenc és más régi kiválóságok serdülõknek írt történelmi mondáit. Ennek sikeréhez nem elég ismerni a mai ízlés változásait, ehhez az egykoriak stílusérzéke, írástudói kvalitása, erkölcsi érzéke és alighanem emlékezõtehetsége szükséges. Minden ellenkezõ híresztelléssel szemben, az író elsõsorban nem a jó pedagógus szerepét akarja átvenni. Ellenkezõleg, õ maga válik gyermekké is, miközben a bölcs, mértéktudó felnõtt szere-

pérõl se mond le természetesen. Önmagában idézi föl saját gyerekkorát – ez a legfontosabb –, és azt a saját gyerekeirõl szerzett tapasztalataival szembesítve mesél, szórakoztat és nevel. Azt már tudjuk, hogy a kisgyerekek és a felnõttek mennyire szeretik Lázár Ervin meséit. Most már a nagyobbakon a sor.

Szeretném, ha az olvasóközönség észrevenné, hogy nagyon fontos könyv született. Példásan szép stílusban tartott mûvel gazdagodott az ifjúsági irodalom, amelyre régóta vártak a tanítók, a szülõk és – reményeim szerint – az olvasást mégis megszeretõ gyerekek.

Alföldy Jenõ

Elátkozott, darabjaira hullott regény

Rott József: Csaposok, cselédek, csavargók
Barbaricum Könyvmûhely, Karcag, 2004.

Rott József Greve-díjas író, mintha a XIX. századvégi prózaírók – gondolok itt elsõsorban Petelei Istvánra és Bródy Sándorra – kortársa lenne. Olyan helyzeteket, sorsokat, arcéleket rajzol meg, melyek túlságosan kisstílûek ahhoz, hogy bármiféle heroizmust láthassunk mögéjük, mégis elég hõsiesek ahhoz, hogy végleg feledésbe merüljenek. Rott József a határhelyzetben élõ emberek írója, azoké, akiket valamilyen erkölcsi paradoxon határoz meg, azoké, akik felett hajlamosak vagyunk pálcát törni, de ugyanúgy képesek vagyunk felmenteni õket vétkeik alól. Éppen ezért rokonítható írói világa a magyar novellát a székely balladából táplálkozva megújító Peteleiével, és a *Nyomor* naturalista írójáéval, Bródy Sándoréval. A *Csaposok, cselédek, csavargók* írója mégis egyéni, innovatív hangot képvisel kortárs prózánk széles palettáján. Deheroizált hõsei mögé minden egyes esetben élénk és pontos szociografikus tablót fest, az olvasót örök bizonytalanságban tartva, hogy az elõtérben álló emberi sors vagy a háttérben álló társadalmi látkép érdekesebb-e. A feszültség így sokkal élesebb az egyes novellák nyelvi felépítményében, szerkezetében, mint a cselekményben. Rott József novellisztikája mintha hidat verne a (poszt)modern szövegirodalom és a hagyományos, cselekményes széppróza között. Különös elbeszéléstechnikai erénye, hogy elõszeretettel váltogatja a nézõpontokat, gyakran megesik, hogy a háttérben álló kocsmai hõsök egymás szavába vágva mesélik el a központban álló szereplõ történetét, vagy pedig, mint egyik legjobban sikerült elbeszélésében, a *Cselédszerelem*ben is teszi, az egyik központi alak tudatán szûri át a valóságos cselekményeket.

Rott József azonban ebben a kötetben más szempontból is átlépi az elbeszélések szabályait, és erõs motívumrendszerének köszönhetõen Bodor Ádám *Sinistra körzet*éhez hasonló összetett regényt alkot. Mintha egy kistérség – sõt az olvasó gyakorta azt érzi, hogy csak egyetlen falu – történetét rajzolná meg, gondosan idõrendbe illesztve az elbeszéléseket. Szereplõi bár többnyire ide-oda hányódó, befejezhetetlen és folytathatatlan életet élnek, azért egy apró családregény is kirajzolódik a háttérben, a Mérészék családregénye, melyet nem is a generációs viszonyok, konfliktusok teremtenek meg, hanem az apáról-fiúra szálló borbélymesterség. Ez a Mérész-história egyetlen elbeszélés erejéig aztán a szociografikus háttér-tablóból az elõtérbe emelkedik *(Megbocsátás)*, ahol a halott apa és az élõ fiú jelleme egymásnak feszül, konfliktus mégsem teremtõdik, mivel két különbözõ létrendhez tartoznak. Rott József amúgyis gyakran különbözõ, egymásból elérhetetlen történéssíkokba helyezi a különbözõ értékrendeket, vagyis a feszültség lehetetlenségével teremt feszültséget. A valós konfliktusoknál mintha jobban érdekelnék a lehetséges konfliktushelyzetek.

A kötet legerõteljesebb motívuma mégis az árvíz, mintha ez az emberi világ felett álló erõ lenne valójában a világ (újra)alkotója, mely közvetlenül vagy közvetve gyökeresen változtat meg, tesz tönkre emberi sorsokat. Éppen ezért pontos megfigyelésre vallanak Papp Endrének a *Csaposok, cselédek, csavargók* hátlapján olvasható szavai: *„Rott József történeteinek szereplõi… hordoznak magukban valamit… a víz alapelvébõl is. Két lábbal állnak a földön, mégis a vízhez hasonlóan tudnak idomulni bármihez, betöltik a kínálkozó réseket.”* A hõsök életét sokkal inkább e (bennük is jelenlévõ) természeti erõ alakítja, eltávolodva *sorstól és morstól*, mint a saját maguk által felépített személyiség. Sõt nincs is személyiségük, amit felépítettek volna, mintha mindenkit a víz teremtett volna meg. Rott Józsefnél az ember sokkal inkább ökológiai tényezõ, mint saját magából építkezõ lény. Talán épp ezáltal lesznek a Rott-hõsök mégis rokonszenvesek, lehetetlen õket erkölcsi mércével körbefogni, ahogy egy természetfilmben se lehet elítélni a gazellát felzabáló oroszlánt. Nincs ember, természet van. Mégsem öncélú naturalizmus ez, mert éppen azokban a pillanatokban rajzolódik a mûvek hõseinek a legemberibb arca, amikor a náluknál nagyobb erõk hatására tehetetlenné válnak, amikor alábuknak saját pokluk legsötétebb bugyraiba. Mintha Rott József azt hangsúlyozná, hogy az embernek nevezett ökológiai tényezõ bukása által teremtõdik meg az az érték, amit emberségnek nevezünk. Ennek a prózának ezért erénye, hogy a mai világ sikereibõl építkezõ személyiség mítoszának alternatívát teremt a saját bukásából felépülõ ember mítoszával.

Ijjas Tamás

Fehér foltok a vidéki Magyarország történetében

Õze Sándorné–Õze Sándor: Magyar parasztballada; Fehérgárda a Dél-Alföldön, Hódmezõvásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, Hódmezõvásárhely 2005.
Vaczkó András: Virrasztótûz, Kortárs Kiadó, Bp., 2001.

1951. március 30-án a szegedi Csillagbörtönben a „demokratikus államrend elleni szervezkedésért" kivégeztek két huszonéves fiatalembert. Egyikük ítéletét 1990-ben nyilvánította semmisnek a Csongrád Megyei Bíróság, másikukról Hódmezõvásárhelyen utcát neveztek el. Végsõ nyughelyük nincs, mert mint ugyanakkor kiderült, a kivégzést követõen holttestüket az államügyészség tudományos célokra átadta a szegedi orvosegyetem anatómiai intézetének.

A két elítélt, Blahó János és Kovács István annak a Dél-Alföldet behálózó parasztmozgalomnak, az úgynevezett „Fehérgárdának" álltak az élén, amely az 1940-es évek végén szervezõdött, és amelynek központja az Orosháza–Hódmezõvásárhely közötti pusztán volt, Székkutas község mellett, Pósahalmon. A gyorsan terjedõ szervezkedéssel a tanyavilág a beszolgáltatás, a koholt vádak alapján történõ letartóztatások, a vagyonelkobzások, a tagosítás, az erõszakos szövetkezetesítés ellen próbált fellépni. A sejtekben, kisebb csoportokban alakuló „Fehérgárda" mindig más tanyán, pajtákban, kocsiszínekben tartott gyûléseket a külpolitikai helyzet reményt keltõ változásairól, a véglegesen berendezkedni látszó idegen hatalom ellen és a polgári demokráciáért indítandó felkelés lehetõségeirõl, de sor került fegyverhasználat oktatására, pénzgyûjtésre is. Az ÁVH, amikor 1950 õszén besúgóhálózatával felgöngyölte a szervezkedést és lefoglalta a néhány lõfegyverbõl álló arzenált, hatvankét embert tartóztatott le, a többieket pedig további megfigyelés alá vonta. A megfigyeltek száma három év múlva elérte az ezret. A második nagy letartóztatási hullámra 1955-ben került sor annak következtében, hogy a szervezkedés 1953 táján újjáéledt.

A *Magyar parasztballada* szerzõi ennek az ellenállási mozgalomnak jártak utána. A kötetben interjúk, visszaemlékezések, bírósági peranyagok, kihallgatási jegyzõkönyvek, ítéletek, ügynöki jelentések sorjáznak egymás után mintegy félezer oldalon. Az interjúkat a még élõ résztvevõkkel és családtagjaikkal Õze Sándorné készítette, aki pedagógusként 1961 óta dolgozott Székkutason. Az emlékezetben megõrzött múltat Õze Sándor történész szembesítette, egészítette ki az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában összegyûjtött iratanyaggal, s értékes tanulmányban foglalta össze kutatása eredményeit.

A dél-alföldi beszervezettek háromnegyed része paraszt volt, többségükben közép-, illetve szegényparaszt – magának az ÁVH-nak a statisztikája szerint is, amely pedig a kulákvonalat kívánta volna erõsíteni. A nyomozó hatóságoknak a „Horthy-fasizmusra", az antiszemitizmusra és a klerikális beállítottságra nem sikerült bizonyítékokat találniuk.

Az 1940-es évek végétõl a magyar paraszti világ struktúrájának felbomlasztása az új hatalom egyik legfontosabb törekvése volt, mivel a parasztság gazdasági háttere, összetartó ereje, hagyományai folytán képes volt az ellenállásra, önvédelmi reflexei mûködtek. Ettõl a képességétõl kellett kíméletlenül és lehetõleg véglegesen megfosztani.

„Hódmezõvásárhely tanyavilágának Kutas a központja, az orosházi határ tõszomszédságában, Kutasnak a Gregus-birtok a csodája s legkülönb eredménye" – írja Féja Géza a pusztán belterjes gazdálkodást meghonosító Gregus Máté negyvenhét holdas gyümölcsös parasztbirtokáról a *Viharsarok*ban. A tanyaközpontot alapító mintagazda volt az egyik szervezõje az 1935-ben szervezett vásárhelykutasi író-gazda találkozónak, amelyen többekkel együtt részt vett Illyés Gyula, Kodolányi János, Kovács Imre, Veres Péter és Sinka István is. Féja *Látogatás a kacagó embernél* címû cikkében tudósított a találkozóról. Gregus Máté 1938-ban halt meg. Elsõszülött fiát, Mátét, aki a kertgazdaságot és a tanyát örökölte, 1950-ben ítélték el kétévi börtönbüntetésre feljelentés elmulasztása miatt. A börtönkórházban halt meg 1952 januárjában. A tanyát, amelyet a családnak azonnal el kellett hagynia, az akkor alakult Petõfi Tsz vette át. A família többi tagját ugyancsak letartóztatták, internálták, lakhelye elhagyására kényszerítették. A Gregus-gazdaság tönkretétele nemcsak emberi tragédiák sorozata, hanem riasztó példája a magyar tanyasi mezõgazdasági kultúra esztelennek látszó, mégis céltudatos és szisztematikus elpusztításának.

A kötetet olvasva nem tud az ember attól a gondolattól szabadulni, hogy a megindult szervezkedés alakításában – mint erre záró tanulmányában a történész is utal – szerepe volt az Államvédelmi Hatóságnak, amely a felszín alatti indulatokat a saját céljaira kihasználva így egyre inkább ellenõrzése alá tudta vonni a vidék szembenállásra kész társadalmát, és ki tudta emelni annak legtevékenyebb, széles kapcsolatrendszerrel rendelkezõ, mozgékony képviselõit. Blahó János a kihallgatás során többször hivatkozik felsõbb kapcsolatára, (dr.?) Fekete (István?)ra, akitõl a megbízásokat kapta, s akinek létét bizonyítani nem tudta. Az egykori elítéltek nemegyszer mondják, hogy az ÁVH, a rezsim részérõl indult a provokáció, hogy a parasztokat legyen miért összeszedni. Ki kellett emelni közülük a módosabbakat, hogy a többit

megfélelmítsék. Különös a mozgalom elnevezése, amely idegen a magyar szabadságküzdelmek fogalomvilágától. Ahogy Õze Sándor megjegyzi, elképzelhetõ, hogy az I. világháború után orosz hadifogságból hazatérõ apák hozták magukkal, és a név természetszerûleg adódott a vörös hatalommal szemben, de az is feltételezhetõ, hogy „az ÁVH sugalmazta a már hallásra is egyértelmûen orosz típusú, kommunizmus ellenes elnevezést".

Ezek a parasztemberek látszólag óvatlanul, meggondolatlanul, alapvetõ konspirációs szabályok ismerete nélkül kapcsolódtak be a szervezkedésbe. A magyarázat az lehet, hogy úgy érezték: ez az egyetlen esély kifosztásuknak és a társadalom erõszakos átalakításának a megakadályozására. A pusztító háború utáni újrakezdés lendülete még tartott, és úgy látták, ha ellenállnak, nem maradnak magukra. A világpolitika kedvezõ alakulásában, a jugoszláviai válság kapcsán a háború kitörésében és a megszálló szovjetek elleni komoly angol, amerikai segítségben bíztak. A Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangja megalapozatlan reményeket keltve, hathatós támogatást kilátásba helyezve bûnös felelõtlenséggel biztatott a tevékeny ellenállásra. „Meguntuk a Szabad Európa handabandázását hallgatni' – jegyzi meg végül már a hatvanas évekre vonatkoztava az egyik megkeseredett visszaemlékezõ.

A történész rámutat arra, hogy az 1940-es és 50-es évek fordulóján nem magában álló szervezkedés indult meg a Dél-Alföldön, hanem hasonló ellenállási csoportok szinte egy idõben az egész ország területén létre jöttek, így pl. a Dunántúl déli, délnyugati megyéiben, de voltak a Duna-Tisza közén, Debrecenben, Gyõrben, Miskolcon és a Nyírségben is. Több tízezerre tehetõ a résztvevõk, a szimpatizánsok és a szervezkedésrõl tudomással bírók száma. Ennek a kommunista diktatúra elleni mozgalomnak mint a vidéki magyar társadalom ellenállásának a története és mint az 1956-os forradalom elõtörténete szakszerûen, a teljes elérhetõ forrásanyag vizsgálatával még nincs feldolgozva, így ez a dokumentumkötet utat nyithat a további történeti forráspublikációk és feldolgozások felé.

Érdemes megemlíteni azt a visszaemlékezést, amely a Kortárs Kiadónál jelent meg (Kahler Frigyes írt hozzá elõszót), s amelyben Vaczkó László, az Ajkán élõ nyugdíjas tanár vetette papírra a Somló környéki ellenállási kísérletek, szervezkedések történetét. A környékbeli, somlóvásárhelyi és tüskevári, valamint a Pesten tanuló fiatalok 1949 õszén ugyancsak Fehér Gárda néven mintegy húsz fõvel alakítottak meg egy illegális ifjúsági szervezetet középiskolai diákokból, egyetemistákból, de volt köztük géplakatos, traktorvezetõ és az ÁVH-ba besorozott katona is. Összejöveteleiket a somlói présházakban tartották: a rendszer kiszolgálóinak, párttitkároknak, a beszolgáltatásért felelõs járási vezetõknek, tanácselnököknek fenyegetõ leveleket küldtek szét, plakátok szerkesztettek, az iskolában egy hajnalon letépték az összes Rákosi-, Lenin- és Sztálin-képet, és néhány lõfegyvert is rejtegettek. A leleplezést elkerülték.

Vaczkó Andrást 1966 augusztusában azonban mégis utolérte az igazságszolgáltatás messzire nyúló keze, de már más ügyben. A Veszprém Megyei Bíróság nyolc évi szabadságvesztésre ítélte, mert „ellenforradalmi eszmék terjesztésére egy illegális csoportot szervezett", röplapokat gyártott és írásos programot állított össze, „amelyben a népi demokratikus rendszer megdöntésére irányuló terveiket részletezték". Öt társa kettõtõl öt évig terjedõ börtönbüntetést kapott. Ezek az emberek a konszolidálódott Kádár-rendszer idején a megdöbbentõen súlyos ítéletet tulajdonképpen azért kapták, mert baráti körben, általában a somlói pincékben mindig méltósággal és ünnepélyesen emlékeztek meg október 23-áról, és négy alkalommal ismerõsi körben játéknyomdával sokszorosított röplapokat küldtek szét a márciusi és az októberi forradalom évfordulóján. A röplapokon egy Vörösmarty-idézet volt vagy egy sor a Bánk bánból Októberi Front aláírással, vagy csak annyi „Emlékezzél hazánk elfelejtett, nagy nemzeti ünnepén!" A kihallgatótisztek értetlenül álltak az eset elõtt. „Nem voltak hajlandók elfogadni válaszom, hogy semmi más, csupán hazafiúi érzésem, '56 igazságában való meggyõzõdésem motiválta cselekedeteimet. Számukra hihetetlen és elfogadhatatlan volt, hogy valaki 'csak ezért' hajlandó ekkora kockázatra. …Széles körben, nagy erõvel kutatták azokat a nemlétezõ kapcsolataimat, belföldi, de fõleg külföldi megbízóimat, akiknek megbízásából – anyagi ellenszolgáltatás fejében – megszerveztem ezt az összeesküvést" – írja a szerzõ.

Torz kép alakulhat ki az utolsó fél évszázad magyar történelmérõl, ha azt csupán bírósági iratanyagok, hivatalos dokumentumok, újságok alapján sikerül feldolgozni. Ezért kereste meg Sarusi Mihály egy Balaton-melléki szervezkedés még élõ résztvevõit. A fõként gimnazisták ellen indított per két kivégzéssel zárult. *(Balatoni fiúk, 15–18 éves Balaton-felvidéki ifjak az 1956 elõtti nemzeti ellenálásban; Püski, Bp., 2003.)* Valóban az utolsó órában vagyunk, hogy megszólaltassuk azokat az idõs embereket, mondhatjuk, névtelen hõsöket, akik annak idején vásárra vitték a bõrüket olyan ideákért, amelyeket a rendszerváltozás legalizált és elismert ugyan, de képviseletüket ma gyakran mégis lesajnálja, korszerûtlennek ítéli a közvélemény. A csendnek ez is az oka, nemcsak az az óvatosság és bizalmatlanság, ami az egyik öreg parasztember Õze Sándornénak adott válaszából érzõdik: „Nem lehet tudni, mire fordul itt még a helyzet."

Rosonczy Ildikó

TORGNY LINDGREN

Tarka Kartonlap

Fil. Dr. Thomas Hård af Segerstad úrnak
Uppsalai Egyetem
Mûvészettörténeti Intézet

Nem, valóban nem túl sokat tudok errõl a Tarka Kartonlapnak nevezett festõmûvészrõl. Mindössze annyit, hogy rendszerint Lydia nénémnél lakott Norsjõben, a Karlshem Penzióban. Az emeleti csomagtárolóban festegette a képeit. És nem vetette meg sem a sört, sem a brandyt.

Mielõtt munkához látott volna, vizet, cukrot, dextrint és burgonyalisztet kotyvasztott össze Lydia néni sparherdjén, majd a zavaros lébe – amelybe a csavargó Lövkvist nem egyszer belekóstolt – festékport kevert, amelyet elõzõleg a norsjõi Festékboltban vásárolt. A képein látható sirályokat, hajóárbocokat és a sárga petróleumlámpa fényt azonban mindig olajjal festette, kis bõrtáskában tárolta az ehhez szükséges tubusokat.

Ha jelen volt, Lydia néni persze sohasem szólította Tarka Kartonlapnak, hanem szigorúan csak Herman mûvész úrnak. Merthogy Herman Andersson volt a polgári neve. A lakbért természetben fizette, egy hét kosztért és kvártélyért két festményt adott. A fizetséget Lydia néni minden alkalommal így nyugtázta: Azt hiszem, ez a legcsodálatosabb festmény életemben. A néni tragikus sorsú nõ volt, errõl azonban õ maga nem tudott, ezért volt boldog.

Mindig két hatalmas, meleg étellel teli fazék állt a tûzhelyen, a lakók ebbõl csillapíthatták éhüket. Tüdõkása, borsóleves, hagymás, tepsiben sült bifsztek, káposztapuding, Holmlund-féle kolbász barnamártásban, májragu, húslében sült disznókolbász, rénszarvaskaparék-kása, krumplileves póréhagymával. És a néni lakói éhenkórászok voltak mindannyian: a Rozsdamentes Karlsson, a Dícsérjükazurat Blomkvist, aztán Bergman, a drótos Lindgren, a rövidáru-nazarénus Bruhn, vagy Persson, az örebrói képeslapügynök. És persze Tarka Kartonlap.

Most Lydia néni halálos ágyánál ültem. Ezerkilencszázhatvan október elsejét írtuk. Másnap már meg is halt. Elhoztam egy képet a Karlshem Penzióból, az ágylábnak támasztottam, hadd lássa. A festmény tükörsima vízen sikló evezõs csónakot ábrázolt, jobb felsõ sarkában a napkorong, bal sarkában a holdsarló, a kettõ közt tucatnyi csillag hunyorgott. A háttérben hó lepte a hegyeket. Úgy rémlik, ült valaki a csónakban.

Ha nem éri szélütés, a néni most is a sparherdnél áll és marhapörköltet fõz Olle Karlssonnak, az utolsó nazarénusnak. Ezerkilencszázötvennégy õszén ürült ki Olle vulkánfíber bõröndje, elfogyott a temérdek cérnagombolyag, csipke és gumiszalag, és ekkor beköltözött a Karlshem Penzióba. Többnyire a néni szobájában aludt, az alkóvban. A szûk, kis beugrót keresztelték el alkóvnak, a konyha és az utcai bejárat között, itt állt a néni ágya, fölötte festmény díszítette a falat, a festményen hatalmas vitorlás hasította egy kis felsõnorrlandi erdei tó vizét.

A néni látó félszemével figyelte a festményt.

Különösen egy dologra emlékszem, de nagyon pontosan, szólt. Arra viszont nem, hogy mikor történt. Egy biztos, a háború alatt.

Melyik háború alatt? kérdeztem.

Hát az utolsó alatt, válaszolta. Tudod, amikor mindenben a válságbizottság dirigált.

Svéd irodalom az ezredfordulón

Folyóiratunk harmadszor jelentkezik svéd irodalmi összeállítással: ezúttal az ezredforduló terméséből nyújtunk át olvasóinknak némi ízelítõt. Köztudomású, hogy svéd nyelvû irodalom két országban születik, Svédországban és Finnországban, az utóbbi hivatalosan is kétnyelvû, mintegy 300 000 svéd ajkú polgára (a teljes népesség hat százaléka) a délnyugati és a közép-nyugati partvidéken, valamint a szigetvilágban (elsõsorban Ålandon) meghatározó. Az itt szerepeltetett alkotók, valamennyien a mai svéd kispróza kitûnõségei, különbözõ korosztályokat képviselnek, ebbõl ered témáik, nyelvhasználatuk különbözõsége. Közös bennük az élet és a halál, az öregség és a gyermekkor örömeinek és gyötrelmeinek megejtõen szép ábrázolása.

J. B.

Bal oldalára csaknem teljesen megbénult, alig lehetett látni a pupillát a petyhüdt szemhéj alatt, bal karja tehetetlenül hevert a csípõjén. Jobb kezével azonban úgy hadonászott a kórházi takaró fölött, mintha egy boszszantóan szeszélyes rovart akarna elkapni.

Szörnyû, hogy nem emlékszem rá, pedig nekem mindenkinél jobb volt az emlékezetem, dohogott.

Azon a napon épp a konyhaasztalnál állt, erre pontosan emlékezett. Ezt az egyet nem lehet elfelejteni. Három sertéscsülköt fõzött, gondolta, késõbb lefejti róluk a húst, a borsó már rotyogott a tûzhelyen.

Ekkor toppant be Jenõ herceg. Hármat koppintott az ajtón, mielõtt belépett volna.

A néninek fogalma sem volt róla, ki a jövevény.

A helyedre! kiáltott Lydia néni. A helyedre!

Mire Jenõ herceg vigyázzba vágta magát.

Pedig a néni nem neki kiáltott, hanem a Lola névre hallgató dán dognak, amelyet fizetségképpen hagyott rá egy bodeni nazarénus. A kutyát az illetõ úr Burträsk mellett, Bygdsiljumban lopta.

Ha van kedve, üljön le, vetette oda a néni Jenõ hercegnek, akit – mint mondtam – nem ismert fel. Ha meg kávét óhajt, szolgálja ki magát, ott van a tûzhelyen. A sertéscsülköt Bjurselében vettem, mostanában valahogy soványabbak a csülkök, mint azelõtt.

Jenõ herceg leült az ajtó mellett álló fonott székre.

Egyébként miben segíthetek? kérdezte Lydia néni.

Néhány éjszakára keresek szobát, válaszolta a herceg.

Táskáját letette a földre maga mellé, a táska sötét bõrbõl készült, vörösréz zsánerekkel.

Minden szobám foglalt, válaszolta Lydia néni. Olyan csehül állok, hogy még Bruhn rövidáru kereskedõnek is – aki pedig igen finom ember! – a zárt verandával kell beérnie.

Ennél a pontnál a norsjõi ispotályban fekvõ néninek eszébe jutott, hogy a dolognak májusban kellett történnie, hisz Bruhn nem fázott a verandán. Kissé habogva, de érthetõen beszélt. Megkérdeztem, tudja-e, miért utazott Jenõ herceg épp Norsjõbe? Nem, ezen sem akkor, sem késõbb nem csodálkozott, nem töprengett rajta különösképpen. Igazán nagyszerû, hogy így történt, de nincs benne semmi rendkívüli. Nyilván torkig volt Stockholmmal, ezért szökött ki az udvarból, a család meg a sok udvari móka elõl, ezért hagyta ott Waldemarsuddét és a festményeit, amelyeket sohasem sikerült befejeznie. Mindez tökéletesen érthetõ, szólt a néni, engem is gyakran fogott el ilyen érzés.

Amikor viszont a sertéscsülökrõl a jövevényre emelte tekintetét, különös részvét ébredt benne a férfi iránt, aki gyûrött, fekete öltönyben álldogált a konyha közepén, mellényén jó néhány zsírpecsét díszelgett, és erõsen izzadt. A néni nem akarta megkérdezni tõle, mivel házal, nem volt szokása faggatózni. Feltételezte, hogy elõfizetõket gyûjt, talán egy könyvre, mondjuk a *Västerbotteni Villatulajdonosokra.* A megrendelõtömb bizonyára ott lapul a kézitáskájában.

Aztán eszébe jutott, hogy csinál egy szendvicset, és kitesz egy csésze kávét az ablakhoz legközelebb álló asztal sarkára. Úgy látta, ízlik neki a kávé. Igaz, a reggeli zaccból fõzte, de nem kellett szégyenkeznie miatta.

Érdekelheti mindez a modern mûvészettörténetet? Nos, én csak arról számolhatok be, amit tudok.

Ez után a néni megnedvesítette a konyharuha csücskét, és kidörzsölte a Jenõ herceg mellényén díszelgõ foltokat. Fontos ugyanis, hogy egy ügynök mindig csinos és tiszta legyen, másképp nem köt üzletet.

Köszönöm, szólt Jenõ herceg, igazán kedves öntõl.

Nehezebb dolgom lett volna, ha tejszínes lett volna a szósz, jegyezte meg Lydia néni. De csak cukros lé volt.

Nos, beszélt tovább Jenõ herceg, az ön panzióját a bastuträski buszon ajánlotta egy ismeretlen úr. Forduljon csak Lydia kisasszonyhoz, szó szerint ezt mondta. Mert hogy az õ házában mindenkinek jut hely.

Valóban ezt mondta? kérdezte Lydia néni.

Így ahogy mondom, válaszolta Jenõ herceg. Szóról szóra.

Hát… kétség kívül egy heverõ még van az alkóvban, mondta Lydia néni. Az enyém.

Igazán remek kávé, állapította meg Jenõ herceg, miközben hangosan szürcsölt. Kitûnõ! Micsoda aroma!

Végszükségben én a konyhai szófán is elvagyok, szólt Lydia néni. Korábban is elõfordult már.

Csakhogy én a világért sem akarom megfosztani a kisasszonyt az éjszakai pihenéstõl, tiltakozott Jenõ herceg. Egy ilyen létesítmény igazgatásához üde és kipihent fõnöknõre van szükség.

Hirtelen fölkapta a fejét, beleszimatolt a levegõbe. Lydia néni azt hitte, hogy a borsóleves illata izgatta fel.

Úgyis rossz alvó vagyok, mondta. Fél éjszakákat ébren töltök.

És nem túlzott. Alvászavarai miatt idõnként orvoshoz kellett fordulnia. A doktor hosszú sétákat javasolt. De hát mikor sétáljon? És hova?

Na igen, válaszolta Jenõ herceg. Ebben az esetben talán tényleg igénybe venném. Ha valóban nem okozok vele túl nagy kényelmetlenséget.

Vannak kuponjai? kérdezte Lydia néni.

Tessék? csodálkozott Jenõ herceg.

Élelmiszerjegye!? Kuponja!?

A jövevény a sertéscsülökre meredt. Lydia néni látta, mennyire erõlködik, hogy ezt az egyszerû kérdést megválaszolja.

Hát, nyögte ki végül. Hát persze. Hisz ez a dolgok rendje.

Felállt, összevágta a bokáját, és könnyedén meghajolt.

Ígérem, szólt, becsületszavamra elküldetem a kuponokat.

De sokszor hallott már Lydia néni efféle ígéreteket! Jó, jó, bólogatott. Rendben van.

Elõszedett egy tiszta lepedõt, megágyazott, becipelte a jövevény kézitáskáját, és a paplanra tette, éjjeli szekrény ugyanis már nem fért be az alkóvba.

Kórházban vagyok? kérdezte a néni.

Ott, válaszoltam. Pihenned kell.

Az a doktor, tudod, aki rá akart beszélni, hogy sokat sétáljak, már nem itt dolgozik?

Hát persze, hogy nem. Bizonyára rég megszabadultak tõle.

Az jó, mondta a néni. Nagyon jó.

Végül is megérkeztek a kuponok Stockholmból? faggattam.

Meg, meg, ebben biztos vagyok. Egy óriási boríték érkezett Stockholmból, tele volt kuponokkal. Feladó sehol, úgyhogy ha lett volna pénzem, minden élelmiszert megvehettem volna Norsjõben. – Nyilván a nála lakó ügynökök tették rá a kezüket, õk üzleteltek a kuponokkal. Kint üldögéltek a ház elõtt a napon, és osztozkodtak, Tarka Kartonlap sem festett egy álló hónapig.

Ugye ma már nincs szükség kuponokra? tûnõdött a néni. Ha nem tévedek, ezerkilencszázötvenhatot írunk, vagy még többet?

Ezerkilencszázhatvanat, válaszoltam.

Mit gondolsz, fáj valamim? kérdezte a néni, miközben jobb kezével igyekezett megtörölni a száját.

Remélem, hogy nem, válaszoltam.

Azt hiszem, tényleg nincsenek fájdalmaim, szólt.

Azon a háborús májusi napon Jenõ herceg Lydia néni nyomába eredt. Megállt az alkóv bejáratánál, nézte, hogyan ágyaz. Idõnként fölemelte a fejét, táguló orrcimpával szimatolt bele a levegõbe, és közben csodálkozó arcot vágott.

Szegfûszeget meg kakukkfüvet tettem a borsólevesbe, jegyezte meg Lydia néni.

Értem, mondta Jenõ herceg. De hát az kell bele.

Alighanem a szegfûszegnek van ilyen erõs illata, mondta Lydia néni.

Lehet, szólt Jenõ herceg. De árulja el nekem, Lydia kisasszony, jól érzem, hogy ebben a házban festékszag van?

Az bizony elképzelhetõ, válaszolta Lydia néni. Az ilyet nem tudni pontosan.

Megengedi a kisasszony, hogy kiderítsem? kérdezte Jenõ herceg. Hogy körülnézzek?

Tessék csak, válaszolta Lydia néni. Nekem nincsenek titkaim.

A jövevény összefonta kezét a háta mögött, elõregörnyedt, akár egy vadászeb, körbejárta a konyhát, az étkezõt és a belépõt, körbeszimatolt a hideg éléskamrában, majd kilépett a hallba, és ott egyértelmûen szagot fogott. Gyorsan fölkapaszkodott a lépcsõn, az emeleti hallban ki kellett fújnia magát, még a homlokát is megtörölgette a szivarzsebében lévõ zsebkendõvel.

A csomagtároló ajtaja nyitva volt. Tarka Kartonlap dolgozott a helyiségben.

Jenõ herceg megállt a küszöbön. A szobában kartonlapok hevertek szanaszét, az asztalon, a padlón, a székeken. Az ablaknál lévõ robusztus festõállványról vakrámára feszített vászon nézett szembe a belépõvel. Tarka Kartonlap egyik kezében festékkel teli üveget tartott, a másikban egy legalább egy hüvelyk széles lapecset. Éppen egy eget mázolt.

Jenõ herceg krákogott.

Nocsak, szólalt meg Tarka Kartonlap. Már kész is a borsóleves?

Még csak rotyog, válaszolta Jenõ herceg. És a sertéscsülkökrõl félig le van faragva a hús.

Ha festek, mindig megéhezem, szólt Tarka Kartonlap. És megszomjazom.

Megéreztem lentrõl a festékszagot, szólt Jenõ herceg. És nem bírtam ellenállni. Bocsásson meg, de engem vonz a festék.

De hát ennek nincs is szaga, szólt Tarka Kartonlap. Nincs benne más, csak dextrin, cukros víz meg burgonyaliszt.

Minden festéknek van szaga, szólt Jenõ herceg. A cinóbernek is. A kobaltnak is, a karmazsinnak is, a festõbuzsér-lakknak és a zöld umbrának is. Ugyanígy a krómsárgának, a cinkfehérnek és a fenyõkoromnak. Minden festék festékszagú.

Ez ultramarin, szólt Tarka Kartonlap. Ecetsavat teszek hozzá, hogy egyenletes legyen. Három, négy vonással megfestem az eget.

Nem is tudtam, szólt Jenõ herceg, hogy ilyen egyszerû.

A mûvészetkedvelõket, szólt Tarka Kartonlap, nem érdekli, miként készül a kép. Számukra csak a késztermék érdekes.

Remélem, nem zavarja a jelenlétem, szólt Jenõ herceg. Nem szeretnék tolakodni.

Egy cseppet sem zavar, mondta Tarka Kartonlap. Nincsenek titkaim. Képet csak egyféleképpen lehet festeni.

Tarka Kartonlap a térdén csúszkálva festett a földön heverõ kartonlapokra; ha pedig épp nem foglalta le a Jenõ herceggel való társalgás vagy a festés, fütyörészett néhány taktust *Az avestai zuhatag morajlásá*ból.

Mire a helyére került az ég, az üvegben lévõ festéknek majdnem a fele hiányzott.

Ide nézzen! szólalt meg a festõ, és a kezében lévõ üveget Jenõ herceg orra alá tartotta. Ha én ezt itt feltöltöm cinkfehérrel meg némi fenyõkorommal, a festék pontosan elegendõ lesz a tófelület megfestéséhez. Az igazi mûvész pontosan a kép befejezésekor fogyasztja el a hozzávaló festéket.

Így is történt: kevés festékport kevert el az üvegben, és mire a kartonlappal végzett, a festékes tégely kiürült. A képen hullámzó tó vize csaknem elérte az égboltot.

Jenõ herceg hátrált néhány lépést. Különös, mondta. Különös.

Tarka Kartonlap közben az állványon lévõ vásznat is telefestette égbolttal és vízzel.

Micsoda vászon! rikkantott Jenõ herceg.

Ismertem egy mûvészt Vännäsben, szólt Tarka Kartonlap. Abbahagyta a festést. Tõle kaptam a vásznat. Lindkvist volt a neve.

Szép vászon, állapította meg Jenõ herceg. Remek anyag. Príma kanavász.

Az a pasas arcképfestõ volt, szólt Tarka Kartonlap. Valószínûleg nem telt neki rendes kartonlapra.

Ekkor kiáltotta el magát Lydia néni a hallban: Vacsora! Vacsora!

Mind elõbújtak az odújukból, már régóta érezték a borsóleves illatát.

Reggelre, szólt Tarka Kartonlap, minden megszárad, az ég is, meg a víz is.

Étkezés után a társaság egy darabig üldögélt még az ebédlõben, mindenki világos sört ivott, hozzá Rozsdamentes Karlsson kockacukrot kínált.

Jenõ herceg sorra odalépett mindenkihez, bemutatkozott, azonban a nevét senki sem értette. Végül is Bruhn, a rövidárukereskedõ döntötte el, hogy fogják ezen túl szólítani.

Örsén úr,[1] szólt Bruhn. Azt hallottam, hogy ma megtekintette Tarka Kartonlap mûtermét?

Bátorkodtam megtekinteni, válaszolt Jenõ herceg. Mivelhogy tárva-nyitva volt az ajtó. Így véletlenül megéreztem a festékszagot.

A mûvészetnek, jegyezte meg Lydia néni, aki elõtt szintén egy palack világos sör állt, mindenki számára nyitottnak kell lennie.

Jól sejtem, kotyogott közbe Engdahl csipke- és hímzéskereskedõ, hogy már Örsén úr is próbálkozott festegetéssel?

De még mennyire, felelte Jenõ herceg. Csakhogy a festményeim soha nem lettek olyanok, mint amilyennek szerettem volna õket.

Szerénységem, szólalt meg Danielsson biztosítási ügynök, hosszú ideig üvegkancsókat csiszolt. De túl gyakran összetörtek.

Ez már csak így van, állapította meg Tarka Kartonlap. Az emberek azt képzelik, hogy festeni egyszerû dolog. Olyan, mint, mondjuk, fát vágni, vagy árkot ásni. Fogalmuk sincs a szakmai titkokról.

Jenõ herceg elégedetten kortyolgatta a sörét. Cukrot nem evett hozzá. Lydia néni gyanakodva figyelte: új lakója köztük üldögél, valahogy mégis kilóg a sorból. Idõnként igazít egyet a ruháján: a nadrágja élén, a nyakkendõjén, a kézelõjén, a kabátujján.

Ez az én mûvészetemhez képest smafu, szólalt meg Olle Karlsson. Én a hátamra szerelt tangóharmonikán is tudok játszani. Amennyire tudom, ez minden mûvészetek legnehezebbike. Merthogy valósággal kitekeredik az ember válla és csuklója.

Õ volt a Karlshem Penzió utolsó lakója, még akkor is ott lakott, amikor már mindenki odébb állt. Tangóharmonikája is a panzió tulajdona volt.

Úgy, ahogy én, még senki sem játszott, tette hozzá. Tehetségesebb vagyok, mint Andrew Walter, Olle Johnny vagy Julardo.

Azért a regényírás se semmi, vette vissza a szót Bruhn, a rövidáru-kereskedõ. Merthogy a bátyám regényíró.

Különös, jegyezte meg Jenõ herceg. Igazán különös.

Örsén úr olvasni is szokott? érdeklõdött Bruhn.

Elõfordul, szólt Jenõ herceg. Ha ráérek.

Legutóbbi regényének arcképfestõ a hõse, folytatta Bruhn. Fõleg nõi portrékat fest, végigjárja a közép-svédországi uradalmakat, és egymás után örökíti meg a hölgyeket.

Szerintem a portréfestés tökéletesen fölösleges, jegyezte meg Tarka Kartonlap. Az embert le is lehet fényképezni. Festeni csak tájat érdemes.

Hát, szólt Bruhn, ebben igaza lehet. Csakhogy a bátyám regényhõse amolyan boldogtalan piktor, aki egyre-másra beleesik a modelljeibe. És mert jóképû, hullámos hajú, fekete szemû fiatalember, többnyire viszonzásra találnak az érzelmei.

1 Örsén: a svéd Eugen (= Jenõ) név elferdítése

Némi vonzerõt a csipkék és a hímzések is gyakorolnak a szebbik nemre, vetette közbe Engdahl csipke- és hímzéskereskedõ. Így aztán én sem lehetek biztonságban.

Bátyám regényhõse, folytatta Bruhn, egyre romantikus kalandokba bocsátkozik. Mindenütt megcsalt férjek, féltékeny gavallérok, betegesen gyanakvó asszonyok! Gondolom, Örsén úr is sejti, hogy a könyv olvasója végül már merõ aggodalom. Hja, ilyen a mûvészet hatása. Vajon megbirkózik-e a szegény portréfestõ a súlyos problémákkal, kérdezgeti az olvasó, vajon tud-e ellenük védekezni?

Hát ez az, bólintott Jenõ herceg, az ilyen kalandok mindig rossz véget érnek.

Nekem valami azt súgja, töprengett Lydia néni, hogy a piktor a könyv végén eldobja magától az életet. Ez volna az egyetlen logikus megoldás.

Ugyan! Hõsünk vidáman éli az életét, mintha mi sem történt volna, vélekedett Rozsdamentes Karlsson. Ha belevaló, ezt a megoldást választja.

Jobban teszi, ha átszökik Norvégiába, szólt Franzén árnyképkészítõ. Azt mondják, Norvégia megejtõen szép hely.

Ugyan, vágott közbe Bruhn rövidáru-kereskedõ. A regény nagyon derûsen végzõdik. Hõse az utolsó elõtti fejezetben megtér, megtalálja Krisztust, és az utolsó fejezetben már csak oltárképeket fest. Gyülekezetrõl gyülekezetre vándorol, óriási sikere van a festményeivel.

Ez aztán hatásos, szinte hihetetlen befejezés! kiáltott föl Jenõ herceg. Ki gondolta volna, hogy így végzõdik!?

Tudja, egy keresztény kiadó jelenteti meg a regényeit szólt Bruhn. Ezért minden regénye így végzõdik. Hogy úgy mondjam, ez náluk kiadói elvárás. Bár meg kell mondanom, hogy ezen még én, aki született pogány vagyok, is sokszor meghatódom. Szerintem – ez az igazi mûvészet.

Rövidesen az én képeim is felkerülnek a templomok falaira, szólt Tarka Kartonlap. Fõleg az oldalhajókba meg a sekrestyékbe.

Üvegbõl itták a langyos sört, egyikük-másikuk idõnként böfögött. Amikor a Bastuträskbe tartó esti busz elrobogott a ház elõtt az úton, az egész épület beleremegett, és vele együtt remegtek a kvaterkázó nazarénusok.

Az igazi mûvészet mindig ki akar fejezni valamit, szólt Jenõ herceg. És mondanivalóját nem a nézõnek kell kitalálnia. A mûvészet állandó vadászat, amelynek során a mûvész a világ lényegét próbálja megragadni, vagyis a mûvészet az élet értelmének szenvedélyes és szívós kutatása. A mûvészet végsõ célja pedig a világ sokszínûségének tudatosítása. A mûvész így próbál saját halandóságán úrrá lenni.

Ahogy mondja, helyeselt Bruhn rövidáru-kereskedõ. Aki regényírásra adja magát, az egészen egyszerûen több szeretne lenni, mint a kósza szél.

Fõ feladatunk az, folytatta Jenõ herceg, hogy tisztán lássunk, és meg tudjuk ragadni a lényeget. Szerintem ez a mûvészet elsõdleges feladata. Gyakran megesik, hogy a mûvész hirtelen rájön: egész életmûve öncsalás és hazugság volt. Ilyenkor pedig olyan lelkiállapotba kerül, mint az átlagember, aki egy fájdalmasan tiszta pillanatában rádöbben, hogy az életének nem volt értelme. Hogy maga a lét értelmetlen.

Soha nem értettem, szólt Rozsdamentes Karlsson, miért olyan fontos, hogy az életünknek legyen értelme. Ez csak összekuszál mindent.

Lydia néni összeszedte az üres üvegeket, kivitte a konyhába, a mosogatópultra. Tudta, mielõtt lefekszik, még el kell mosogatnia a leveses tányérokat.

Jenõ herceg követte. Amikor a konyhába lépett, Lydia néni a tûzifával megrakott kosár mellett állt, és az arcát törölgette.

De drága Lydia kisasszony, szólt Jenõ herceg, csak nem sír?

Dehogy sírok, válaszolta a néni. Csak könnyezik a szemem. Tudja, folyton könnyezik a szemem.

Kimondhatatlanul szép ember volt, sóhajtott Lydia néni, és félig béna arca ellenére megpróbált mosolyogni.

És mégsem ismerted fel, válaszoltam.

Még soha senki nem szólított Lydia kisasszonynak, válaszolta. Erről igazán fölismerhettem volna.

A lepedõ csücskével megtörölgettem az arcát.

De hát honnan is tudhatná az emberlánya, hogy mi a valóság? sóhajtott a néni.

Lefogtam a kezét, amely ide-oda csúszkált a takarón. Hát persze, mondtam, persze. Majd elmúlik.

Lehet, hogy a szívem mélyén fölismertem, szólt. Csak épp önmagamnak nem mertem bevallani.

De hisz nem akarta, hogy felismerjék, mondtam. Te csak azt tetted, amit õ akart.

Ezt jó volna följegyezned, szólt rám.

Fölírom, mondtam. Késõbb.

Az ápolónõ nyitott be, futó pillantást vetett ránk. Csak nem sír? kérdezte.

Dehogy, válaszoltam. Csak a szeme könnyezik. Ez nálunk családi vonás.

Lindgren drótos minden áldott este meghallgatta a rádióban a himnuszt, és csak ezt követõen tért nyugovóra. Valaki, aki még fent volt, leoltotta a hallban a csillárt, és éjszaka lett. A „csillár” két izzóból meg egy világosbarna pergamenernyõbõl állt.

Ilyenkor Lydia néni is végigdõlt a konyhai szófán, de nem bírt elaludni. Lola, a dán dog addigra fölfalta az összes csontot, ami a sertéscsülökbõl maradt, és lefeküdt a konyhaasztal alatt. Rettentõ büdös volt. Az alkóvból kihallatszott Jenõ herceg szuszogása. Nem horkolt, csak fújtatott és szuszogott.

Lydia néni életét az álmatlanság nagyon megkeserítette. Valahányszor elaludt, arra riadt, hogy valaki a nevét kiáltja: Lydia! Lydia!

Néhány órát virrasztott, azután fölkelt. Hozott két üveg barna sört az éléskamrából, a tûzhely lapja még meleg volt. Belekapaszkodott a tûznyílás fölötti acélfogantyúba, az üvegeket a meleg platnira fektette, aztán ide-oda gurította. Ezt Tarka Kartonlaptól tanulta: a meleg állítólag fokozza a sör erejét. Fölhajtotta az elsõ üveg tartalmát, az ajtó elõtt filcpapucsba bújt, és a különlegesen lágy, éjfél utáni fényben fölkapaszkodott a lépcsõn a raktártérbe.

Rengeteg égbolt és víztükör hevert szanaszét, a padlón, az asztalon, a székeken kiteregetett kartonlapokon. A kis, olajfestékekkel teli bõrtáskát ott találta az asztalon.

Lydia néni fogta az ecsetet, amely egy kiszáradt muskátli tövében lapult. Cinkfehéret és kobaltot talált a bõrtáskában.

És nekifogott. Halakat kezdett festeni.

Az ecset nyomán apró, keszeg halak születtek, többségük kék volt, vagy fehér, egyik-másik a vízfelszín felé tartott, mások lefelé merültek, volt köztük hering, veresszárnyú koncér, nagymaréna. Farokuszonyuk csaknem láthatatlan maradt. Lydia néni ezt követõen a festõállványon lévõ vászonhoz fogott hozzá, munka közben Schubert *A vándor éji dalát* fütyörészte, némelyik hal szemének megfestéséhez *Caput mortum*ot használt.

Végül megállt a festmények elõtt, és eltöprengett. Szépek lettek a halak, és bár az alapozás meglehetõsen sok festéket felemésztett, igazán szépen csillogtak.

A néni visszapakolt mindent a bõrtáskába, az ecsetet egy zsebkendõvel törölte le, amit a ruhája kivágásába tûzve hordott. Aztán leereszkedett újból a konyhába. Megitta a második üveg sört, végigdõlt a konyhai szófán, végre sikerült elaludnia.

Reggel a panzió lakói belapátolták tejjel és almalekvárral ízesített zabkásájukat. Jenõ herceg és Tarka Kartonlap fölvonult az emeleti raktárhelyiségbe.

Jenõ herceg azonnal észrevette, hogy valami történt éjszaka.

Úgy látom, halakat szült a víz, szólt a vászonra mutatva.

Tarka Kartonlap közelebb hajolt.

Nahát! Ilyen még sohasem történt, csodálkozott.

Úgy látom, heringek, folytatta Jenõ herceg.

Egy egész raj úszkál benne, szólt Tarka Kartonlap.

A szemük némileg elszínezõdött, állapította meg Jenõ herceg. Azt hiszem, inkább csak annyi mondható el róluk, hogy halformájuk van.

Ahogy mondja, vágta rá Tarka Kartonlap, csakhogy egy vérbeli festõ nem ijed meg a meglepetésektõl. Egy festõnek mindig mindenre föl kell készülnie.

Odalent Lydia néni alighanem hozzálátott az ebédkészítéshez. Csattogott a húsbárd, csörömpöltek a tûzhelykarikák. A kutya csaholt.

Nem hiszem, hogy ezek a halak érdekelnék a nagyközönséget, szólt Tarka Kartonlap. Az ilyen túlzások esetén nagy óvatosságra van szükség.

És azt sem tudhatjuk, tette hozzá, nem úsznak-e tovább, ha szabad út nyílik elõttük.

Nekikészült, folytatta a munkát.

Sajnos mindarról, ami Tarka Kartonlap festészetének mesterségbeli részét illeti, a legcsekélyebb felvilágosítással sem szolgálhatok. Fogalmam sincs, milyen festékeket, ecseteket és oldószereket használt. Aki ezeket látta, és így tudhatna róluk, mind halott. Feltételezem azonban, hogy az uppsalai Mûvészettörténeti Intézet birtokában van mindazoknak az elemzõ módszereknek, amelyek segítségével a technikai és anyaghasználati kérdések könnyedén tisztázhatók. Hisz a festmények fennmaradtak.

Ezeken lágyan lekerekített, hóborította hegyek magasodnak az égbolt felé. Festõnk a magashegység láncolata elé néhány alacsonyabb hegyet helyezett, ezeket párizsi kékre pingálta. A hegyek lábánál hol egy erdõ, hol egy lápföld terpeszkedik, kifut egészen a víz széléig, a kép bal alsó sarkáig, onnan visszakanyarodik, és öblöt alkot. A szárazföld egy darabja ugyanis látszik a festmény alsó peremén.

Az elõtérbe mindig két fajta fát helyezett: vagy fenyõt, vagy pedig lombos fákat.

Nem hittem volna, szólt Jenõ herceg, hogy különbséget kell tennünk a különféle fák közt. Ahogy a jó öreg Schirmer tanította. Hogy másképp fest egy tölgy, másképp egy juhar, és megint másképp egy hársfa. És így tovább. A tûlevelû fákról nem is beszélve.

Az én képeimen, magyarázta Tarka Kartonlap, kizárólag tárgyakat találni. A tárgyak viszont mindig valamit képviselnek. Hihetetlenül nagy a különbség a lét és annak ábrázolása között.

És minden fának megvan a maga egyénisége, tette hozzá Jenõ herceg.

Nálam, folytatta Tarka Kartonlap, kétféle fát lát: lombosat és tûlevelût. Másra nincs is szükség. A vásár-

lók nem szeretik, ha összezavarják õket. Egy festménynek Felsõ-Norrlandban és Östergötlandban egyaránt hitelesnek kell lennie.

Ez emberpróbáló feladat, szólt Jenõ herceg, nem könnyû ilyen egyszerûen és természetesen gondolkodni.

Én már nem is gondolkodom, válaszolta Tarka Kartonlap. Csupán csûröm-csavarom a gondolataimat. Jönnek-mennek, ahogy nekik tetszik.

Két üveg világos sört hozott a konyháról. Egy darabig szótlanul üldögéltek.

Megengedi, szólalt meg Jenõ herceg váratlanul, megengedi, hogy én is kipróbáljam?

Parancsoljon, szólt Tarka Kartonlap, itt minden van, amire szükség lehet, lásson hát hozzá! Csak azt ne higgye, hogy olyan könnyû munka ez, mint amilyennek látszik!

Köszönöm! hálálkodott Jenõ herceg. Megígérem, hogy minden esetleges kárt megtérítek.

És festeni kezdett egy tölgyfát. Behelyezte a lápföld közepébe, a nézõ felõli oldalra, göcsörtös törzsû, öreg tölgyfa volt, részben száraz ágakkal, sötétzöld lombbal, az árnyékos helyeken kékes foltok derengtek, a fák déli oldalán a napfény apró, aranyszínû pöttyöket hagyott.

Ez alatt Tarka Kartonlap a saját képein dolgozott. Alacsony, piros házak és zászlótartó rudak jelentek meg a parton, itt-ott egy-egy sirály repült a víz tükre fölött, volt olyan tó, amelyre csónakot helyezett. Hol napkorongok, hol holdsarlók díszítették az eget, volt három tájképe, amelyen a nap és a hold remekül megfért egymással. Szótlanul dolgoztak, a herceg idõnként fölsóhajtott, Tarka Kartonlap pedig le-leruccant a földszintre, hogy újabb söröket vételezzen az éléskamrából. Az állványon lévõ képhez, amelyen a halraj úszott, egyikük sem nyúlt.

Így telt a nap. Végül, mikor a húslé, a hús, a burgonya, a hagyma és a karórépa kásává, illetve burgonyás vagdalt hússá állt össze Lydia néni tûzhelyén, és közeledett a vacsoraidõ, Tarka Kartonlap kész volt valamennyi festményével.

Jenõ herceg tölgyfája ezzel szemben még nagyon, nagyon messze járt attól, hogy bárki befejezettnek mondhatta volna. A herceg egy fonott széken ült az asztal mellett, egy csonka kartondarabot használt palettának.

Ettõl féltem, szólalt meg Tarka Kartonlap, miközben figyelmesen megnézte a félig kész tölgyet. De megmondtam, mindjárt az elején.

Így igaz, bólintott Jenõ herceg. Uraságod valóban megmondta.

Nos, szólt Tarka Kartonlap. Nagy baj azért nincs. Leküzdöttem már nehezebb akadályokat is, mint amilyen ez a juhar.

Ez nem juhar, hanem tölgy, tiltakozott Jenõ herceg.

Egykutya, közölte Tarka Kartonlap. Hagyja csak, majd én befejezem!

Lapecsetet és rongyot ragadott, és nekiesett a hercegi tölgyfának. Nem egész egy perc alatt közönséges lombos fává alakította, tökéletesen átlagos fává a többi átlagos fa között.

Köszönöm, hálálkodott Jenõ herceg. Óriási megkönnyebbülés.

A kisujjamban van az egész, mondta Tarka Kartonlap. Már gondolkodnom sem kell rajta.

Megitták a maradék sört, és lementek enni.

Délután Bruhn rövidáru-kereskedõ kerékpárra ült, üzleti útra indult Lillholmträskbe és Norrbrännába. Árukészletét, mint mindig, most is betette egy nagy, barna utazótáskába, azt pedig fölrakta a csomagtartóra. Vele egy idõben Rozsdamentes Karlsson is útra kelt, neki a község túlsó felén lakó háziasszonnyal volt találkozója.

Akik otthon maradtak, végre ejtõzhettek egy kicsit az ebédlõben. Olle Karlsson tangóharmonikán játszott, részben hagyományos módon, részben a hátára szíjazott zeneszerszámon. Lydia néni énekelt, elõbb az *Emlékszel, milyen simogatóan csillogtak a habok?*, aztán az *Álom volt-e csupán, hogy egykor szíved választottja voltam?* kezdetû dalt adta elõ.

Ezt a két dallamot egy Sibelius nevû dalköltõ komponálta, magyarázta utólag Olle Karlsson. Engem egy zenerajongó tanított meg rá annak idején Sollefteå-ban.

Lydia néninek nem kellett magyaráznia, hol tanulta a dalokat, hisz egész sor szívszaggató dal szerepelt a repertoárján. Furcsán mély és szomorú hangja tisztán és kellemesen csengett, amikor énekelt.

Aznap mindenki korán tért nyugovóra. Csak Lindgren drótos virrasztott, õ a himnuszra várt. Éjszaka Lydia néni azt álmodta, hogy Jenõ herceg életbiztosítást akar vele kötni.

Lydia kisasszony, szólt a herceg, önnek ez – hogy úgy mondjam – kötelessége.

De ha egyszer semmi szükségem sincs életbiztosításra, válaszolta a néni. Nem oly becses az életem, hogy érdemes volna biztosítani.

Ugyan, szólt Jenõ herceg. Lydia kisasszony élete igenis hihetetlenül becses.

Ilyesmit soha senki nem mondott még Lydiának.

Szomjas vagyok, szólalt meg a néni. Kidugta a nyelvét, mutatta, milyen száraz.

Óvatosan itattam, nehogy kifolyjék a víz erõtlen ajkai között. Az éjjeli szekrényen – nyers, zöld szagot árasztva – egy cserép muskátli állt. MIELÕBBI GYÓGYULÁST! – állt a cserépbe tûzött kartonlapocskán.

Eszméletemnél vagyok? kérdezte a néni.

Mindig is annál voltál, válaszoltam. És mindig is eszednél leszel.

Aludni szeretnék, mondta.

És még akkor sem jöttél rá, hogy Jenõ herceg az idegen? kérdeztem.

Aznap még nem, válaszolta. De a rákövetkezõ napon kinyílt a szemem.

Másnap reggel Tarka Kartonlap és Jenõ herceg fölfújta Lydia néni kerékpárjának gumitömlõjét. Tarka Kartonlap biciklijének hosszabb volt a csomagtartója, ezért arra szíjazták föl a már megszáradt festményeket. Aztán útra keltek.

Végigkarikáztak a Storgatanon, átvágtak az egész falun. Lydia néni kerékpárjának korábban elgörbült a kormányrúdja, ehhez azonban Jenõ herceg hamar hozzászokott. Hällgren vágóhídjánál két tehén álldogált a kapufélfához kötve, a Café Runa mögötti sütöde elõtt a pék tisztogatta a tepsiket; a temetõben, a halottasházhoz vezetõ emelkedõn pedig Bask, a templomszolga kezdett kiásni egy új sírgödröt. Gázgenerátoros gépkocsik füstje szennyezte a tiszta és csípõs levegõt.

Tarka Kartonlap és Jenõ herceg komótosan taposták a pedált, öregek voltak mind a ketten, néhány év múlva már el is temették õket.

A falu szélén, Renström erdõkerülõ házánál megálltak, kerékpárjukat nekitámasztották a házfalnak. Tarka Kartonlap leemelt egy festményt a csomagtartóról, és becipelte a házba.

Hedström, a suszter a konyhaasztalnál ült, elõtte az asztalon a *Norra Västerbotten* hevert kihajtva. A négy falat két hímzett falvédõ díszítette, semmi más.

Nagyszerû ajánlatunk van, szólt Tarka Kartonlap.

Nocsak, nézett fel az újságból Hedström cipészmester. Talán a Mellanå-i horgászengedéllyel kapcsolatban?

Ugyan, válaszolta Tarka Kartonlap. Annál sokkal, de sokkal értékesebb. Egy mûvészi alkotást ajánlunk megvételre.

Értem, szögezte le Hedström cipészmester. Szóval egy mûvészi alkotást.

Tarka Kartonlap odaállította Jenõ herceget az ablak mellé, a festményt pedig kinyújtott karjára tette, hogy megvilágítsa a nap.

Soha vissza nem térõ alkalom, erõsítette meg Jenõ herceg.

Kézzel festett kép, folytatta Tarka Kartonlap. A mûvész szignójával.

Azzal Hedström cipészmester mögé állt, és mintegy együtt nézegették a Jenõ herceg karján pihenõ képet. A *Norra Västerbotten* kihajtott számába pillantva Tarka Kartonlap közben megtudta, hogy Monte Cassinót elfoglalták a lengyel és a brit csapatok. És hogy a kolostor romokban hever.

És mi volna az ára? kérdezte Hedström cipészmester.

Egy ilyen festmény értéke, válaszolta Tarka Kartonlap, voltaképp fölbecsülhetetlen. De mivel pillanatnyilag pénzzavarban vagyok, hajlandó volnék megválni tõle, mondjuk hat koronáért.

A mûvészet világa, vette át a szót Jenõ herceg, alapvetõen különbözik a pénz világától.

Hat korona bizony igen sok pénz, szögezte le Hedström cipészmester, de le nem vette volna tekintetét a képrõl. Három féltalp meg egy sarkalás.

Ám kevés idõ múlva így szólt: Persze ha jól utána gondolok, be kell vallanom, hogy sokszor jártam ezen a helyen. Sokszor megfordultam ezen a tóparton. Azokat a fákat például képtelen volnék elfelejteni.

Hát ez az! kiáltott föl Tarka Kartonlap. Ez az!

Tele volt csukával az öböl, folytatta Hedström cipészmester. Hjalmar Schampi ott, azon a parton rakott tüzet, leültünk mellé, disznóhúst sütöttünk, kávét fõztünk. Abban az idõben azt sem tudtuk, mi fán terem a horgászengedély. Fogóvasat raktunk sörösüvegekbe.

Egy ilyen mûvészi alkotás, vetette közbe Jenõ herceg, hogy úgy mondjam, örök idõkre szavatolja a horgászengedélyt.

Zakri Hägg épp ott szokta kirakni a varsát, ahol a kép végzõdik, lelkesedett Hedström cipészmester. Abban a csónakban meg a finnäsi Evald Dahlberg ül, neki is volt ott vejszéje, megismerem.

Régóta töröm a fejem, szólt Tarka Kartonlap, hogy ki a csoda lakhatott azon a földnyelven álló kis kunyhóban?

Én tudom, szólt Hedström cipészmester, Stenbergné, egy Släppträskbõl való fûrészmolnár özvegye. Nyári estéken kint ült a lépcsõn, fütyörészett a madaraknak.

Nos, sóhajtott fel Tarka Kartonlap, legyen hát öt korona. Mert hogy bizonyos értelemben ez a kép már a maga tulajdona.

Amikor megint kerékpáron ültek, és nyugat felé karikáztak, Tarka Kartonlap hirtelen megszólalt: Sokszor iszonyú nehéz megválni a festményeimtõl. Mintha mind az én húsom volna.

Érkezésükkor Edvard Sundström épp a múlt évi avart gereblyézte az udvaron.

Talán a háborús válságbizottságtól jöttek az urak? kérdezte elsõre.

Furcsán beszélt, mint akinek be van dugulva az orra és túl nagy a szájnyílása.

Dehogy, válaszolta Tarka Kartonlap. Arra viszont mérget vehet, hogy egy nap õk is megjelennek.

A mi feladatunk, vette át a szót Jenõ herceg, sokkal kellemesebb.

Tõkebefektetésrõl van szó, magyarázta Tarka Kartonlap. Manapság minden elõrelátó ember a mûvészetbe fekteti a vagyonát.

Pedig azt mondták, jönnek, mondott ellent Edvard Sundström. Mármint a válságbizottságtól. Szó szerint ezt mondták.

Ha majd eljönnek, szólt Tarka Kartonlap, biztos körülnéznek a házban. Akkor pedig fontos, hogy a háza kellemes hatást keltsen. És semmi nem kelt kellemesebb hatást, mint egy mûvészi alkotás.

Erre nem gondoltam, bólintott Edvard Sundström.

Az olyan embert, akinek mûvészi alkotás díszíti a háza falát, szólt Tarka Kartonlap, sokkal többre becsülik, mint azt, akiét nem.

És már hozta is a képet a csomagtartóból, a herceg pedig nyújtotta a karját.

Kettejük közül kiben tisztelhetem a mûvészt? kérdezte Edvard Sundström.

Bennem, válaszolta Tarka Kartonlap.

Edvard Sundström jól megnézte a festményt.

És megállapította, hogy már sokszor járt a képen ábrázolt helyen. Tudta, ki ül a csónakban, az illetõt Landinnak hívták, Norsjövallenbõl jött. Sundström is nem egyszer húzta nekik a vontatóhálót. És jól ismerte a sánta özvegyembert, aki a földfokon álló kis házban lakott. A paplak közelében. A magaslatot meg Arnbergnek hívják.

Ha jól meggondolom, szólt Tarka Kartonlap, borzasztó, hány festményemtõl kell megválnom! Szét kell szórnom õket!

Ez igen, hümmögött Edvard Sundström, és le nem vette volna tekintetét a festményrõl. Azt hiszem, igaza van. Ez valóban maga a mûvészet.

Arról nem is beszélve, szólt Jenõ herceg néhány hüvelykkel magasabbra emelve a képet, hogy ilyenkor megerõsítést nyer a mûvészetbe vetett hitünk, a szó tágabb, egész életünket átfogó értelmében.

Hét korona ötven, közölte Tarka Kartonlap.

Nem lehetne mindjárt kettõt venni? kérdezte Edvard Sundström.

Ha jól meggondolom, válaszolta Tarka Kartonlap, az életben minden, a mûvészet is ki van porciózva. Ám ha rendkívüli igény jelentkezik, minden lehetséges. A szükség törvényt bonthat még a mostani sovány esztendõkben is.

Reggeli után Lydia néni elmosogatott, felsöpörte a padlót, összeszedte az üres sörösüvegeket és nagyjából letörölte a port. A tûzhelyen fél marhafej fõtt meg hat sertéscsülök, a néni tüdõkását akart készíteni, úgy tervezte, késõbb fölmegy Bergströmékhez, tõlük vesz heringet, a hagymás-ecetes mártásban párolt, sült heringfilét eddig még minden lakója szerette. A tangóharmonikát a tokjába téve beállította a lépcsõ alá. Megvárta, míg a tüdõkása leve fölforrt, akkor bevetette az ágyakat, elõbb az emeleten, majd a két lenti helyiségben.

Utoljára az alkóvban ágyazott be. Méghozzá akkortájt, amikor Tarka Kartonlapnak és Jenõ hercegnek sikerült két festményt Edvard Sundströmre sóznia.

A párna alatt ott volt a különös vendég hálóinge.

A néni kivette, maga elé tartotta, tüzetesen megvizsgálta. És végre kinyílt a szeme.

A hálóing ugyanis selyembõl készült. A gallér, a nyakkivágás és az ujjak pompás ezüstfonallal voltak körbehímezve. A hálóing mellzsebébõl kikandikált egy selyem zsebkendõ, a mellrészt pedig arannyal hímzett hercegi címer, valamint Jenõ herceg monogramja díszítette. A hálóingen alul korona-mintás csipkeszegély futott körbe.

A néni csak ekkor döbbent rá, hogy ki a vendége. Fényképen számtalanszor látta ugyan a *Norra Västerbotten*ben meg különbözõ hetilapokban. Most viszont fölismerte. A herceg tényleg *hasonlított* önmagára.

És mit tettél ekkor? kérdeztem, miközben a szájába csurgattam a vizet.

Tanácstalan lettem, elbizonytalanodtam, magyarázta. Máskor, más lakók esetében is átéltem már ilyesmit, de akkor nem voltak bizonyítékaim. Kábítószert adtál? kérdezte.

Dehogyis, válaszoltam. Nincs szükséged kábítószerekre.

Akkor a virág az oka, mondta. Annak van olyan bódító illata.

Odébb tettem a muskátlit.

Hihetetlenül nagy különbség, hogy valaki Jenõ herceg, vagy hogy csak hasonlít rá, szögezte le Lydia néni. A képzelet nem azonos a valósággal.

Ekkor megint eszébe jutott a dán dog. Ki viseli gondját Lolának, ha én nem leszek? kérdezte.

Lola régesrég elment, emlékeztettem, egy marhaállcsont akadt meg a torkán. Ne mondd, hogy nem emlékszel rá, agyon kellett lõnünk, de hát ennek már jó ideje.

Telefonáltam Umeå-ba, fölhívtam a megyefõnököt, folytatta Lydia néni. Persze nem akarták kapcsolni. Ilyen-olyan urak meg hölgyek jöttek a telefonhoz, azt mondták, mondjam meg, mirõl van szó, õk majd elintézik. Mert hogy a megyefõnököt nem lehet mindenféle piszlicsáré ügyekkel zavarni.

De hogy jutott eszedbe, hogy õt hívd? kérdeztem.

De hisz logikus: a megyénkben õ képviseli a királyt, válaszolta Lydia néni. Így ez volt az egyetlen ésszerû megoldás. Végül már azt mondtam, hogy az állam biztonsága forog kockán.

Az állam biztonsága? tamáskodtam.

Az, az, válaszolta Lydia néni. Merthogy minden lehetséges. Pedig akkor még azt sem tudtam, mit jelent az állam biztonsága.

Így kénytelenek voltak telefonhoz hívni a megyefõnököt. Én pedig egyenesen nekiszegeztem a kérdést, kapott-e esetleg olyan hírt, miszerint a királyi család valamelyik tagja eltûnt volna? Jött-e Stockholmból valami erre vonatkozólag? Nem, nem jött, válaszolta a megyefõnök.

Merthogy én, mondta a néni a telefonban, gondjaimba vettem Jenõ herceget. Igazán kellemes és igen jóképû férfi, igen, a legszebb, akivel találkoztam, ennek ellenére nem vállalhatok ekkora felelõsséget.

Ezzel a megyefõnök tökéletesen egyetértett.

Merthogy sohasem tudni, tette hozzá a néni. Igaz, vele nincs semmi baj. De hát õ is csak mûvészember. És ezekben a mai idõkben…

A megyefõnök megígérte, hogy utánanéz a dolognak. Méghozzá diszkréten. Arra kérte a nénit, tegyen úgy, mintha semmirõl sem tudna. Rövidesen jelentkezik. Volna szíves megadni a telefonszámát? Fontos, hogy a herceget, pontosabban a *feltételezett* herceget ne nyugtalanítsuk, és ne tegyük ki semmi veszélynek.

Kölcsönkérte a kerékpáromat, közölte Lydia néni. Most épp Herman mûvész úrral túrázik. De biztosíthatom: jó kezekben van.

Tarka Kartonlap és Jenõ herceg közben elérte a Svartlundbe vezetõ út elágazásánál álló Harnesk-házat. Megálltak a kertkapuban. Bentrõl orgonamuzsika szûrõdött ki. Ünnepélyes képpel vártak, míg a zene el nem hallgatott.

Ekkor kopogtak, majd beléptek az ajtón. Klas Harnesk a harmóniumnál ült, fehér botját a hangszer rézzel kivert oldalához támasztotta.

Igaz, hogy tökéletesen botfülû vagyok, kezdte mondókáját Tarka Kartonlap, mégis úgy vélem, hogy ön Bach G-dúr fúgáját játszotta.

Nem, nem, szólt közbe Jenõ herceg, ez a C-dúr prelúdium és fúga.

Nincs igaza, válaszolta Klas Harnesk. Valóban a G-dúr fúgát játszottam.

Most láthatja, szólt Tarka Kartonlap, mennyit jelent az ösztön és a mûvészi sugallat!

A falgerendát jöttek megjavítani? kérdezte Klas Harnesk.

Nem, válaszolta Jenõ herceg. Ilyesmi nem állt szándékunkban.

Azt hittem, a kõmûves van itt a segédjével, szólt Klas Harnesk. Merthogy olyan vakolat-szagúak.

Ez nem vakolat-, hanem festékszag, világosította fel Tarka Kartonlap. Egyébként Tarka Kartonlapnak hívnak, festõmûvész vagyok. Õ pedig Örsén úr, a segédem.

Sajnos én nem látok, szólt Klas Harnesk. Ennek folytán nem csodálhatom meg a képeiket. A többiek meg nincsenek itthon.

Ennek nincs jelentõsége, szólt Tarka Kartonlap. Az igazi mûvészet éppúgy szól a vakokhoz is. A festészetet a vakság nem befolyásolja. Ha én vak volnék, hallás alapján festenék.

Egész létünk a világ folyamatos értelmezése, szólt közbe Jenõ herceg.

De mi az, hogy festmény? kérdezte Klas Harnesk.

Ez például egy táj, magyarázta Tarka Kartonlap. Az asszisztensemnek egy tájkép van a kezében.

De mi az, hogy táj? érdeklõdött tovább Klas Harnesk.

Zongoraszékét a szoba belseje felé fordította. Arcával feléjük fordult, fekete haja zsírosan fénylett, fehér ing, gyárilag bogozott, gumiszalagos nyakkendõ volt rajta.

Ez itt az ég meg egy tó, magyarázta Tarka Kartonlap. Az ott egy magashegység gerince. Elõtte egy alacsonyabb hegy, odébb pedig erdõk és lápföldek húzódnak. Alul egy földnyelv nyúlik be a tóba, a földnyelven piros házikó.

Ezekhez, vette át a szót Jenõ herceg, még néhány lombos fa meg fenyõ társul. Ja, és egy evezõs csónak úszik a vízen.

Néhány lépést tett elõre, mintha azt akarná, hogy a vak jobban lássa.

És ezek mind, hogy is mondjam, egyetlenegy képben koncentrálódnak? kérdezte Klas Harnesk. A magashegység, a tó, a fenyves meg a csónak?

Ahogy mondja, szólt Jenõ herceg, ha pedig az imént felsorolt elemek összeállnak, készen is van a táj.

A táj! kiáltott nagyot Tarka Kartonlap. De nem ám akármilyen táj. Hanem *a táj*!

Tüneményesen szép lehet, sóhajtott fel Klas Harnesk.

Ez bizony az, szólt Tarka Kartonlap, ez a legkevesebb, amit errõl elmondhatunk.

Elõttem soha senki nem vetette föl ezt a témát, szólt Klas Harnesk. Bizonyára kímélni akartak.

A világ csupa félreértelmezett figyelmesség és jóindulat, beszélt Tarka Kartonlap. Ezért legelõször ki kell törnie abból a védõ-óvó bábból, amelybe a részvét be-

zárja. Olyannak kell látnia a világot és a természetet, amilyen. Nincs véletlenül felesleges söre?

Sajnos nincs. Szeszes italt nem tartunk a Harneskházban.

Ön, szólt Jenõ herceg, ha megengedi, hogy kissé talányosan fejezzem ki magam, minden bizonnyal birtokában van annak a különleges látásmódnak, mely lehetõvé teszi, hogy e festmény ezernyi rejtett szépségét fölfedezze.

Azt hiszem, igen, válaszolta Klas Harnesk. Ahogy mondtam, tökéletesen vak vagyok. És mégis, kétségkívül birtokában vagyok valamiféle látásnak. Már többször eszembe jutott.

A mûtermünkben, szólt Jenõ herceg, van még egy befejezetlen festményünk, amelyen halak úsznak.

Köszönöm, halat nem kérek. Ez a tájkép viszont, és ezt el kell ismernem, tagadhatatlanul örömet hoz. Most, hogy ilyen közel kerültem hozzá.

Öt korona, közölte Tarka Kartonlap. Az igazi mûvészet általában elképesztõ összegeket kóstál. De öntõl csak ennyit kérek. Mert látom, hogy komolyan értékeli a mûvészetemet.

Be van keretezve?

Nincs, válaszolta Tarka Kartonlap. De hát mondja, mi öröme telne egy képkeretben? Nem a festmény a fontos?

Ritkán van alkalmam beszélgetni ilyen témáról valakivel, örvendezett Klas Harnesk.

Az inge zsebébõl összehajtogatott ötkoronást húzott elõ, feléjük nyújtotta. Tarka Kartonlap azonnal zsebre gyûrte.

Fölkísérték az emeleten lévõ hálókamrájába, a férfi valósággal ugrált fölfelé a lépcsõfokokon. Segítettek neki, hogy egy rajzszeggel a falra erõsítse a festményt, aztán indulni akartak. Klas Harnesk utánuk szólt: Igazán különös érzés, hogy *A Táj* itt lóg az ágyam fölött.

A vendégek ismét kerékpárra ültek, távozóban hallották még, hogy Harnesk Buxtehude Passacagliáját intonálja.

És visszahívott a megyefõnök? faggattam Lydia nénit.

Méghozzá villámgyorsan. De olyan halkan motyorgott a telefonban, hogy alig értettem a szavait. Igaza volt, suttogta, Jenõ herceg valóban eltûnt. És ez a királyi családot borzasztóan fölzaklatta. Most persze boldogok, hogy épségben elõkerült. Érte mennek. Úgy hogy ne nyugtalankodjon. De egy szót se senkinek, még magának Jenõ hercegnek sem árulhatja el, hogy õ Jenõ herceg. Az udvar rendkívül hálás. Bizton számíthat valami jutalomra. Milyen idõ van arrafelé? És az útviszonyok?

Kifogástalanok, válaszolta Lydia néni. Szinte nyár van. Épp ma láttam egy barázdabillegetõt.

A telefonbeszélgetést követõen sokáig törte a fejét, hogy vajon mi lesz a jutalma. Lehet, hogy kitüntetik? Vagy engedélyezik neki az alkohol kimérést? Esetleg valami mást?

Végül kaptál jutalmat? kérdeztem.

Mindössze egy levelezõlapot kaptam Jenõ hercegtõl, válaszolta Lydia néni. Azon is a borsóleves receptje után érdeklõdött. Csakhogy én soha nem fõzök recept alapján.

Azért csak származott valami hasznod a dologból, szóltam.

Most aludnom kell, vágta rá a néni.

Na persze, válaszoltam. De legalább érte mentek?

Amikor Tarka Kartonlap és Jenõ herceg hazaért, Lydia néni az udvaron várta õket. Fekete gyapjúruhába öltözött, amit fehér hímzés díszített. Mélyen térdet hajtott, és így szólította a vendéget: Királyi Fenség!

Mi bajod, Lydia? kérdezte Tarka Kartonlap. Mi lelt?

Majd én elrakom a kerékpárt, folytatta Lydia néni, továbbra is Jenõ herceg felé fordulva.

Ó, erre igazán nincs szükség! tiltakozott Jenõ herceg, és betolta a poros kerékpárt a használaton kívüli disznóólba.

A többiek már megvacsoráztak, de azért maradt némi tüdõkása, mandulaburgonya, vékonykenyér meg ecetes heringfilé.

Tarka Kartonlap és Jenõ herceg leült a konyhában vacsorázni. Jenõ herceg a villájára szúrt tüdõkása-darabokkal etette Lolát, Tarka Kartonlap nyers hagymát majszolt a sült heringhez, Lydia néni kitöltötte nekik a sört. Közben Lindgren drótos is bekukkantott, látta, hogy szerencsés napjuk volt, gratulált.

Végül mindannyian leültek a közös ebédlõben. Volt, aki most indult útnak, volt, aki most jött meg. Engdahl csipke- és hímzéskereskedõnek Boråsból új áruja érkezett. A párnahuzathoz való széles csipkét kiterítette a padlón, jól mutatott a rongyszõnyegen. Megint más, minden bizonnyal Bruhn rövidáru-kereskedõ, aki közben visszatért üzleti útjáról, egy a csipkékrõl szóló könyvbõl olvasott föl.

A csipke mindig túl akar lépni önmagán, csipkébõl sosem elég, a csipke soha sincs befejezve, túlburjánzik, átlépi kereteit, amelyek pedig egyidejûleg a foszlás és a legszigorúbb formák határvonalai. Különös módon minden csipkével szegett anyag a végtelenség irányába mutat. A csipkében testet ölt az érzékekfelettiség, hogy azt ne mondjam, létünk szellemi tartománya.

Lydia néni nem ült közéjük, hanem az ajtóban állt. Idõnként kiment a konyhába, és meghúzta az asztalon álló barna sört.

Én mégis a képkeretre szavazok, mondott ellent Jenõ herceg, az egyszerû képkeretre. Egy rendes fakeret

ugyanis világosan megmutatja, hol végzõdik a mû. És így világossá válik az emberi szem számára, hogy mihez kell magát tartania. Persze a világért le nem becsülném az elõttünk lévõ mûvészi alkotást. Csak azt mondom, hogy a szegélyléc, különösen ha formás és aranyozott, jól mutatja azt a biztonságot, bizalmat és állandóságot, amire mindannyiunknak oly nagy szükségünk van.

Csakhogy Bruhn rövidáru-kereskedõ gyorsan letorkolta Jenõ herceget.

Örsén úr, szólt, én azt hiszem, az emberiség találmányai közt legelsõ helyen a csipkeverõ párna áll! Férfiak és nõk, hajlott hátú, nem egyszer õsz matrónák görnyedtek mellettük évszázadokon át, és hoztak létre áttetszõ, csodás mestermûveket! Ilyen légies kézimunkákat! Francia barokk csipkéket! Tønderi csipkéket! Brüsszeli csipkéket! Velencei domború csipkéket! Vadstenai csipkéket! Hogy azt az egyedülálló mûremeket, amelyet Engdahl úr itt most bemutat, ne is említsem!

Amikor itt tartott az áradozásban, begördült a ház elé az Umeå-i megyefõnök hatalmas, fekete limuzinja. A Storgatanra nyíló ajtó elõtt állt meg. Két libériás úr szállt ki a kocsiból, vállukon két-két aranybojt fityegett.

Meg sem kellett szólalniuk. Mélyen meghajoltak Jenõ herceg elõtt. A herceg fölnézett, azután felállt, Lydia nénihez lépett, kissé elõrehajolt, megfogta a kezét és megcsókolta.

Drága Lydia kisasszony, mondta, valahányszor alkalmam nyílik rá, mindenfelé ajánlani fogom az ön intézményét!

Elbúcsúzott lakótársaitól, mindenkihez intézett néhány érhetetlen szót, mindenkivel kezet fogott. Tarka Kartonlaphoz volt egy kérése, kért tõle valami szerény emléket, mint mondta, szívesen magával vinne egy olyan tárgyat, amely mindig emlékeztetni fogja arra a rövid idõre, amit szerencséje volt vele együtt eltölteni.

Örsén úr, szólt Tarka Kartonlap, kérése ilyenformán lehetetlen. De ha fizet mondjuk három koronát, viheti Isten hírével!

Távoztak, elöl az egyik libériás úr szorította melléhez a herceg kézitáskáját, mögötte a másik inas vitte a herceg maradék sörét, utolsóként lépkedett Jenõ herceg, kezében a befejezetlen festménnyel, amelyen Lydia néni halai úszkáltak Tarka Kartonlap vizeiben.

Amikor elmentek, Lydia néni becsukta az ajtót. A vigécek tovább beszélgettek, egyikük sem vette a fáradságot, hogy kibámuljon az ablakon, és a tovaguruló limuzin után nézzen. Láthatóan egyiküket sem izgatta Örsén úr váratlan és egy csöppet ünnepélyesre sikerült távozása. Pedig valamennyien valami hasonló eseményre vártak egész életükben.

Gondolom, ez volt a legfigyelemreméltóbb dolog életedben, állapítottam meg. Mert hát… gondold meg! Mégiscsak, Jenõ herceg!

Ugyan, fitymálódott Lydia néni. A legfigyelemreméltóbb az volt, amikor Rozsdamentes Karlsson megérkezett. Kézen állva jött be az ajtón, útitáskáját a térdhajlatában tartotta, és a konyhában szaltózott egyet a vizeshordó fölött.

És mi történt Tarka Kartonlappal? kérdeztem.

Tarka Kartonlappal?! Róla senki sem tudja, hova lett.

Majd azt mondta: Megéheztem. Fárasztó dolog, amikor az ember éhes. És én folyton éhes vagyok.

De hisz most ettél, válaszoltam. Húsgombócot fehér mártásban. Meg gyümölcslevest.

Ja vagy úgy, szólt. Ha te mondod.

Tovább faggattam Tarka Kartonlap felõl.

Kirunába utazott, válaszolta a néni. Érdeklõdj utána Kirunában!

De mielõtt még elaludt volna, így szólt: El ne felejtsem megrendelni a tûzifát. Küszöbünkön a tél. Félek, hogy Engdahl, Bruhn meg Olle Karlsson meg találnak fázni, és reumások lesznek.

Ez minden, amit tudok.

Hazatérve Waldemarsuddébe Jenõ herceg fáradhatatlanul dolgozott a vásznon, amelyet Tarka Kartonlaptól kapott. Folytatta, levakarta, újrafestette, idõnként félretette, aztán megint elõvette, hozzátett valamit, ami eszébe jutott, vagy letakart egy régi részletet, a mû nagyon lassan kezdett formát ölteni. Ha azonban a „Gõzhajó és felhõkarcolók” címet viselõ festményét (Waldemarsudde, katalógusszám: 724) alapos mûvészettörténeti vizsgálatnak vetik alá, találni fognak a jelenlegi réteg alatt egy régebbi, hogy úgy mondjam eredetibb víztömeget, amelyben ma is ott úszkálnak Lydia néni halai. Ez szilárd meggyõzõdésem.

Amikor legutóbb fölkerestem a Karlshem Penziót, az épület üresen állt, azt tervezték, hogy néhány hét múlva lebontják. Csupán egy háttámla nélküli, fonott szék állt az ebédlõben. A széken Olle Karlsson ült. Elõredõlve, furcsán kicsavart vállal és karokkal, kifordult csuklóval játszotta a hátára szerelt tangóharmonikán *Az avestai zuhatag morajlásá*t.

Odaadó hívük

Torgny Lindgren

MARGARETA EKSTRÖM

Patthelyzet

A pisztácia-zöld lobbyban rögtön megismerték egymást.

A dolog egyáltalán nem volt ilyen magától értetõdõ: a legtöbb bentlakónak erõsen meggyengült már a látása és a memóriája, úgy hogy nem egy idõs dáma és öregúr a reggelinél újra meg újra bemutatkozott egymásnak, nem sejtve, hogy évek óta többé-kevésbé ugyanazokkal ül egy asztalnál.

Többé-kevésbé, mert persze nagy volt a természetes lemorzsolódás. Ha valaki nyolcvanéves korában költözik panzióba, vagy minek mondják manapság ezeket az otthonokat, nem igen számolhat azzal, hogy sokáig lesz annak lakója. Még akkor sem, ha a kérdéses házat történetesen bentlakásos panziónak hívják. A világért sem öregek otthonának. Ha pedig valamelyik beutalt komolyabban megbetegszik, rögtön más intézménybe helyezik, lakókörzetük alapján szelektálva az öregeket.

Maud és Charles azonban e ház falain kívül is összejártak. Hol itt, hol ott bridzseztek, különféle születésnapi murikon vettek részt, hosszasan elbeszélgettek a gyermekekrõl és az unokákról, sõt egyszer a karácsonyestét is együtt töltötték, igaz, mihelyt a gyerekricsaj és a fiatalok neveletlen megjegyzései fárasztani kezdték õket, ásítozva félrevonultak az italokkal megrakott asztal szomszédságába.

Maud apja és Charles anyja unokatestvérek voltak. Azonban nem csupán a távoli rokonság teremtett köztük és a két család közt kivételes viszonyt, hanem az a körülmény is, hogy házas korukban egymáshoz igen közel töltötték a nyarat.

Ezúttal Charles felesége beszélte rá a férjét, hogy „kis idõre”, ahogy õ mondta, „legalább két hónapra” vegye igénybe a Waybrigde Manor szolgáltatásait, ahova Maud már néhány héttel korábban beköltözött. Ennél fogva Maud vezette körbe a házban, megtehette, hisz törzsvendég volt, mindenkit ismert, és olyan fürgén mozgott, hogy sokan irigyen kérdezgették, mit is keres ott valójában. Azt mesélték, hogy Maud csakis az egészséges és fiatal, azaz hatvanas éveit taposó nemzedék által becsempészett kém lehet, vagy pedig az igazgatósággal fenntartott különleges kapcsolatai révén sikerült bejutnia.

Szegény Charles nehezebb eset volt. Õ tökéletesen beleillett Waybrigde világába. Többnyire tolószékében üldögélt, mivel önállóan alig néhány lépést tudott tenni, azt is egy-egy támogató kar és két jótékony mankó segítségével. Mozgása az ágytól a fürdõszobáig, illetve az ebédlõajtó elõtt hagyott tolószék és az ablak mellett álló asztal közti útra szorítkozott. Azután kimerülten, falfehér arccal leroskadt a székre, és szórakozottan megköszönte a segítséget, amit mindig ugyanazokkal a szavakkal fejezett be:

– Hogy ilyen gyenge legyen az ember! – szokta õszinte csodálkozással megállapítani.

Ha épp Maud segített, ami gyakran megesett, az asszony könnyed, anyáskodó mozdulattal simogatta meg gyérülõ, fehér haját, és így szólt:

– De hisz mindannyian öregek vagyunk. Vagy néha, a változatosság kedvéért:

– Ne felejtsd el, hányan vannak sokkal rosszabb karban, mint te!

Ilyen kifejezések indáztak szerte, akár a folyondár, Waybrigde falai között. Az épület a Way folyó kanyarulatában állt egy dombon, és a valóságban inkább hasonlított szanatóriumra, mintsem udvarházra. Pedig semmit sem toldottak hozzá és nem is bontottak le belõle semmit azt követõen, hogy lord Southey, egy elszegényedett agglegény valamikor a harmincas évek elején eladta kúriáját az Öreggondozó Alapnak. (A lord az üzletkötést követõen világkörüli útra indult, majd a háború kitörésekor Hongkongban rekedt, késõbb pedig nyomtalanul eltûnt a több millió külföldi között.)

Úgy tûnik, az építésznek már a tizennyolcadik század elején sikerült a hely jövendõ sorsát megneszelnie. Az alacsony, széles tornyok, a szigorúan gúla alakúra nyírt bokrok, a kopár, lapos följárat – mind, mind valami különös, személytelen eleganciát sugároztak, egyébként is különös idegenség lebegett a folyópartra lefutó északi lejtõ fölött; utóbbit egy orosz nyugdíjas egyszer Goncsarov regénye nyomán *Meredély*nek keresztelte el, és ez az elnevezés rajta ragadt.

A Meredélyen alig néhány pad árválkodott, az arra járók támlájukra erõsített, kis sárgaréztáblákon olvashatták az egykori beutaltak néma üzeneteit. A „Mrs. Williamson padja, ahonnan gyakran gyönyörködött a kilátásban” feliratú ülõalkalmatosságot Maud és Charles rövid idõ múlva már a sajátjának tekintette. A Meredélyt borító bozótosban és csenevész erdõben százával fészkeltek az énekesmadarak, úgyhogy ha sikerült szószátyár szomszédaiktól megszabadulniuk, ide vonultak félre gyönyörködni a rozsdafarkúak és a légykapók, a citromsármányok és a feketerigók énekében, egyúttal hátat fordítani a „ronda helynek”, és rövid idõre a természetbe kirándult, szabad embernek érezni magukat.

Ilyenkor Maud – a felmerülõ nehézségekkel nem törõdve – kisegítette Charlest a tolókocsiból, majd figyelmesen odébb is tolta, hogy ne rontsa el a férfi kedvét „a borzalmas tákolmány”. Az ilyen és hasonló apró gesztusok ösztönösen jutottak Maud eszébe, Charlest viszont valósággal megfiatalították, rögtön egészségesebbnek, sõt férfiasabbnak érezte magát.

Mennyivel kedvesebb nõ, mint Christabel, gondolta ilyenkor önkéntelenül a férfi. A felesége mindig kitalált valamit, amit *jelenlegi* helyzetében õ megalázónak talált. A *jelenlegiben*, amelyrõl persze tudta – mert nem volt se gyáva, se ostoba –, hogy az õ esetében amolyan végállomás.

– Minek töri ilyesmin a fejét egy vénember? – teremtette le egyszer Christabel, amikor sehogy se jutott eszébe, hogy a skarlátvörösben lévõ skarlát szó honnan származik.

– Asszony, nagyon jól tudod, hogy egy öreg etimológussal beszélsz! – szeretett volna felordítani és közben botjával verni a padlót. Valami megmagyarázhatatlan okból mégis „entomológust" mondott etimológus helyett, vagyis összekeverte a szavak eredetkutatását a rovarkutatással, pontosan úgy, ahogy diákkorában, és ezt õ maga sem értette, hisz egész felnõtt életében etimológiával foglalkozott. Az elsõ botlás tizenkét éves korában történt, méghozzá akkor, amikor az *Eton*ra felvételizett.

Késõbb, iszonyú erõfeszítések árán sikerült leemelnie az Encyklopedia Britannica idevágó kötetét, és ennek segítségével fölfrissítenie ismereteit a pajzstetûrõl, amely megszárítva és megõrölve csodálatosan szép, ha cinkkloriddal elegyítik. És amelynek a neve a perzsa szakirlat-ból származik. Majd lelkesedésében, hogy milyen tökéletesen sikerült a szóeredet- és a rovarkutatást, vagyis az *etymó*t és az *entomó*t egyesítenie, hosszú elõadásba fogott, melynek hallatán Christabel eszelõsen csóválta a fejét. Valószínûleg aznap este beszélt elõször telefonon a Waybridge Manor igazgatónõjével.

Charles egy darabig azon töprengett, beszámoljon-e Maudnak Christabelrõl, a pajzstetûrõl és az enciklopédiáról (meg arról, hogy a felesége az istennek sem teszi kedvenc könyveit az alsó polcra, hogy tolószékében ülve is elérhesse, és ne szoruljon a számára hasznavehetetlen könyvtári létrára!), de aztán Christabel apró gonoszkodásaira gondolva olyan viszolygás fogta el, hogy inkább átadta magát a jelennek és a madárdalnak, még hozzá olyan önfeledten, hogy szórakozottságában (mert hisz a mankóját kereste) megragadta Maud térdét, Maud pedig nem tolta el az odatévedt kezet.

A két öreg már több mint egy hetet töltött Waybridge-ben, amikor a rokonság megtudta, hogy ugyanannak az otthonnak a lakói: pontosabban egyik vasárnapi vizitje során Christabel felfedezte, hogy Maud is a beutaltak népes családját gyarapítja; Maud lányunokája, Diana pedig nagy örömmel pillantotta meg Charles bácsit, aki, amikor a délutáni teát felszolgálták, tolókocsijával olyan közel furakodott a padon ülõkhöz, amilyen közel csak tudott.

Késõbb a két nõ együtt sétált a kopár és kavicsos udvaron a kertészház mögött lévõ parkolóhoz (amelyet folyton feláztattak az öntözõcsövek, és amiért Waybridge látogatóinak mindig gumicsizmát vagy sárcipõt kellett húzniuk), és mind a ketten lelkendeztek, milyen jó, hogy a két öreg nincs egyedül.

– Elég unalmas lehet itt – állapította meg Diana, és hátranézve még egy pillantást vetett a hamuszürke falakra, a felvert tejszínhabra emlékeztetõ díszítõelemekre és a nyilvánvalóan hazug középkori tornyokra. – Nagymama meg is kért, hogy legközelebb hozzam be neki a sakk-készletet.

– Kitûnõ ötlet – szólt Christabel, de gyorsan hozzátette:

– Bár Charles aligha emlékszik, hogy kell sakkozni. Nagyon kevés dologra emlékszik.

Néhány szót váltottak még a bentlakás költségeirõl, az árakról, majd amikor elváltak, Christabel megjegyezte:

– Lehet, hogy szívtelennek tartasz, kedves Diana, de meg kell mondanom, nagyon élvezem a pihenést! El sem tudod képzelni, mennyire rám fér!

Diana nagyon is megértette, bár rögtön arra gondolt, hogy földobná egy kiadós beszélgetés az öreg Charlesszal, amikor vége a tévémûsornak, és a képernyõ elsötétedik.

– Hát nem kedves Dianától, hogy behozta a sakk-készletet? – kérdezte Maud néhány nappal késõbb derûsen. Charles, aki pontosan emlékezett rá, hogy Maud kifejezetten *megkérte* rá az unokáját, kissé elcsodálkozott, miért kell hálálkodni azért, ami természetes. Talán, hogy kicsit „színesebbé tegye" az életet, szokta ilyenkor Christabel megjegyezni a maga goromba módján. Mert hogy õ is azok közé tartozik, akik mindent kiszíneznek, hogy ne lássák a világ szürkeségét. – Ez meg micsoda? – töprengett magában, és közelebb gurult az asztalhoz, amelyen Maud kezdte a sakkfigurákat felállítani. – Mármint, mi lehet a dolog lényege? – És örült, hogy ezúttal meg sem próbált hangosan beszélni.

– Vessünk kockát, hogy ki legyen a fehér? – kérdezte az asszony, de Charles – olyan találékonyan, hogy ez még õt is meglepte – így szólt:

– Te legyél az én fehér hölgyem, Maud.

A nõ halványan elmosolyodott, és megfordította a táblát, hogy a fekete bábuk a férfi elõtt legyenek.

– Milyen szép figurák! – töprengett Charles, hogy idõt nyerjen. Régóta nem játszott, és most lázasan kutatott agyának azokban a fiókjaiban, ahol a sakktudás van elraktározva. Ha – Isten ne adja – az archívumba befészkelte magát a moly, elveszett. Aztán – mint apró gázbuborékok egy pohár ásványvízben – szavak indultak lassan fölfelé: gambit, sáncolás, patthelyzet.

– Ezt a sakk-készletet még Kairóban vettük – folytatta Maud. – Jóval az után, hogy Edward leszerelt. Már csak nyaralni jártunk oda.

A villanyfûtésû kandalló elõtt ültek a hangulatos, jóllehet alacsony kanapékkal berendezett társalgóban. A Kairó név hallatán egy idõsebb hölgy összerezzent, és hangosan, mert õ is, a barátnõje is nagyothalló volt, fölkiáltott:

– Emlékszel? Kairó! Ó, az az elsüllyedt paradicsom! Már az sincs!

– Mit mondasz, nincs Kairó? – kérdezett vissza a barátnõje, aki több napja nem olvasott újságot.

– Nincs, vége. Ahogy Rhodesiának is. Rhodesia sincs. Elözönlötték a barbárok!

Maud cinkosan sakkpartnerére kacsintott, de Charles nem hallotta a szomszéd asztalnál folyó diskurzust.

– Legközelebb az én szobámban játszunk, Charles – szólt Maud szelíden. – Ott nagyobb a csend és a nyugalom. – De nem volt biztos benne, hogy Charles hallja is, amit mond. Merthogy kínlódva fogdosta a fekete futót, és úgy erõltette az emlékezetét, hogy szinte vonalkássá vált a homloka, akár a kottapapír.

Maud szobája valamivel nagyobb volt, mint Charlesé, és nagyobb, mint a legtöbb szoba a folyosón. A szomszédai, akik nagyritkán meglátogatták, gyanúsnak is találták mindezt, de nem csak ezt, hanem a vitalitását is, így Maud – ahelyett, hogy a társaság középpontjává vált volna, amit a szoba méreteinek és komfortjának ismeretében õszintén remélt –, kénytelen volt ideje nagy részét a társalgóban eltölteni.

Sajnos már alig voltak olyanok, akikkel összejárt. Kevés bentlakó mondhatta ugyanis magáról, hogy jó az emlékezete, bírja a lába, másoktól pedig, akiknek az emlékalbumát konzervatívnak ítélte, õ tartotta távol magát. Maud nem tartozott azok közé, akik elsüllyedt Atlantisznak tekintették Rhodesiát vagy Afrika más országait. Hetente elolvasta az *Observer*t, másnaponként fölhívta Dianát telefonon, sõt néhányszor, feltûnõen ritkán Charles feleségét, Christabelt is.

– Igazán kedves vagy, drága Maud – szólt ilyenkor Christabel kimért hangon. – De én is kapcsolatban vagyok Charlesszal, úgyhogy nem kell róla jelentened.

Csakhogy Maud ahelyett, hogy észrevette volna, leállították, még szívélyesebb és megértõbb lett a férfihoz, sõt úgy érezte: azóta, hogy gondjaiba vette Charlest, Christabelt is kezdi megérteni.

– Nem mondok semmi rosszat a feleségemrõl, nem, a feleségérõl csak jót mondhat az ember – szólt Charles –, de Christabel nagyon hideg természetû. Hideg, érted, amit mondok, Maud?

Maud szobájában ültek, és mert a kanapé melletti asztalka olyan kicsi volt, hogy csupán a sakktábla fért el rajta, Charles kénytelen volt egyik kezével Maud térdére támaszkodni.

– Remélem, nem haragszol – motyogta, Maud azonban úgy tett, mint aki meg sem hallja. És nem tolta odébb a férfi kezét.

Amikor pedig este bebújt a magas, ringatózó ágyba, magára húzta a könnyû plédeket, melyeket a nyirkos éjszakai levegõ elleni védekezésül terített magára rétegesen, és megtapogatta a térdét, mely még most is gömbölyû volt és puha, úgy érezte, ez a térde melegebb, mint a másik.

– Diana – csendült fel kora reggel Christabel hangja a telefonban. – Bocsáss meg, drágám, a zavarásért, de Waybrigde-dzsel kapcsolatban kell kérdeznem tõled valamit. – Az az érzésem, hogy Charles nem kap náluk megfelelõ gondozást. Szerinted Maud elégedett?

– De hisz Maud makkegészséges – válaszolta Diana. – Az õ esetében aligha beszélhetünk „gondozásról”… Így nehéz összehasonlítani a két esetet. Úgy tudom, Charles rövidhullámú kezelést kap. Meg vitamininjekciókat. Vagy talán abbahagyták?

– Cö, cö, cö – csattogott Christabel, mint egy vén feketerigó. – Még hogy vitamininjekciók! Azt hiszed, hogy azok segítenek! Charlesnak masszázsra volna szüksége. Meg segítségre, hogy legalább mankóval legyen képes járni. Lefogadom, hogy olyan sokáig ücsörög abban a tolószékben, hogy végül egyetlen lépést sem tud már önállóan megtenni. Úgy érzem, távolról sem gondoskodnak úgy róla, mint ahogy én itthon.

– De hát én úgy tudom, pihenni akartál – válaszolta Diana meggondolatlanul. – És úgy láttam, valóban nehezedre esik õt gondoznod, ami persze természetes – tette hozzá, mivel vészjóslónak érezte a hallgatást.

– Úgy érted, meguntam Charlest?

– Semmi ilyesmit nem mondtam, Christabel…

– Kerek-perec nem, de olyat, hogy unom az ápolását, igen. Nos, szó sincs róla! Hogy feltételezhetsz rólam ilyesmit? Maud tett valami célzást?

– Ugyan. Ellenkezõleg – azt hiszem, nagyon is jól elvan a két öreg egymással. Szinte egymás kezét fogják. Amikor legutóbb telefonáltam, Maud azt mondta, most nem ér rá beszélgetni, mert nála ül Charles, és együtt teáznak. Tudod, hozzájárultak, hogy a szobájában gyorsforralót tartson. Kijár a faluba, és kukoricapelyhet vesz a teához. Szokatlanul frissnek éreztem a hangját!

Christabel még aznap fölhívta az igazgatónõt, arra kérte, hogy néhány napra hazavihesse Charlest. Azt mondta, születésnapja lesz, csakhogy az igazgatónõ elmondása szerint Charles, akinek hirtelen megjavult a memóriája, fölháborodottan közölte vele, hogy az õ feleségének nem most van a születésnapja, egyébként is idebent nagyon jól érzi magát.

Hiába, Christabel mégis hazavitte. Úgy látszott, kipihente magát, egyedül, minden segítség nélkül emelte be az autóba, a tolókocsit a csomagtartóba tette. De csak elsõ este volt némi ünnepi hangulat. Charles természetesen elrontotta a gyomrát, az éjszakát már a fürdõszobába begurított tolókocsiban töltötte, hogy mindenhez közel legyen, ha rájönne a szükség.

Másnap õ is, Christabel is fáradt és meggyötört volt. Charles a „*Brocas brain*" félig kiolvasott példányát kereste, amelyet Waybridge-ben felejtett, a délutáni teánál pedig arra panaszkodott, hogy Christabel túl erõsre fõzte, és a sakk-készletét reklamálta.

Christabel leszedte a könyvszekrény legfelsõ fokáról a sakkot, Charles pedig a táblán lévõ figurákat babrálva üldögélt a félhomályban, jól tudva, hogy Christabel nem tud játszani.

Szürke márciusi nap volt. Esõtõl fénylettek a csupasz fák. Egy vörösbegy énekelt kétségbeesetten az ablak elõtt, mintha a tavasz eljövetelét szeretné siettetni. Egy feketerigó sötét bajkeverõként röpdösött föl és alá a tuja és a sombokrok között. A természetet különös nyugtalanság kerítette hatalmába, ami furcsa ellentétben volt a ház nyomasztó, mindent elnyelõ némaságával. Amikor Christabel vacsorához hívta Charlest, a férfi nem válaszolt. Az elõszobában talált rá, tolókocsijában kigurulhatott a telefonasztalhoz, és most mély, különös hangon beszélt a telefonba:

– Hagyd úgy a bábokat, ahogy legutóbb voltak, Maud. Ne nyúlj hozzájuk. Visszajövök.

Szótlanul vacsoráztak. Charles az elõzõ rossz éjszakával indokolta étvágytalanságát, másnap pedig ragaszkodott hozzá, hogy visszatérhessen Waybridge-be, Christabel nyugtalansággal vegyes megkönnyebbüléssel engedett kérésének. Maud arcát kipirosítva, csillogó szemmel várta õket a hallban.

– Hát itt van a mi kis kedvencünk! – kiáltott föl, és elõbb Charlest ölelte meg, és csak azután Christabelt, aki hazafelé egész úton ezen a „mi kis kedvencünkön" rágódott az autóban. Negyvenöt évi házasság után most elõször döbbent rá, hogy egy másik asszonnyal kell a férjén osztoznia. – Hát igazságos ez? – faggatta önmagát, de érezte, hogy elvörösödik, és csaknem átment a piroson a Reading-i lehajtónál.

– Diana? – csendült fel másnap kora reggel hangja a telefonban. – Diana, hallasz engem? Nagyon rossz ez a vonal… Oké, figyelj, ne haragudj meg azért, amit mondok, de nem túlzás egy kicsit Maud és Charles kapcsolata? Ne hidd, hogy féltékeny vagyok, az én koromban ez nevetséges volna, fõleg, ha egy olyan öregemberrõl van szó, mint Charles, hisz *szegény kis kedvencünk* már nem képes semmire… – saját vihogása szakította félbe a mondatot, rádöbbent, milyen megalázó ez a „már nem képes semmire" kifejezés, meg hogy önkéntelenül is ugyanazt a kifejezést használja, amit Maud.

Miközben Diana megpróbálta átsegíteni Christabelt néhány számára új, a térképen nem szereplõ, víz alatti zátonyon, Charles és Maud szorosan egymás mellett ült a sakkasztalnál.

– Nagyon különös álmom volt ma éjjel – szólt Charles, és krákogott. – Pontosabban nagyon csodálatos.

Maud összeszûkült szemmel nézte. Fehér haja, mint hullámos glória fogta körbe a homlokát, ám nyoma sem volt benne a szentek ridegségének.

– Képzeld, álmomban egy négyzet alakú, fekete szõnyegen álltam, és nem bírtam megmozdulni. A tolókocsi jóval odébb, a táblán kívül állt, erre pontosan emlékszem. Sokáig töprengtem. Majd hirtelen rájöttem, hogy a fekete szõnyeg a sakktábla egyik kockája. És akkor… ne nevess ki ezért, drága Maud, hisz öreg és tapasztalt pár vagyunk… – Ekkor Charles egy pillanatra elvesztette a fonalat, és olyan pillantást vetett Maudra, hogy valóban öregnek és tapasztaltnak tûnt.

A folyosóról csoszogás és éles hangok szûrõdtek be a szobába. Egy ételhordó kocsi csörömpölt tova, úton valakihez, aki ágyhoz van kötve, és nem tud részt venni a közös étkezéseken. A két öreg változatlanul kortalan, kölcsönös szomjúsággal nézte egymást.

– Meséld el, mi történt álmodban? – biztatta Charlest Maud.

– A fehér királynõ felém tartott. Én voltam a fekete király. A parasztok kitértek a királynõ elõl, a futók elszeleltek. Az egyik ló lábát kinyújtva próbálta elgáncsolni, és közben hosszú, sárga mûfogsorával hátborzongatóan nyihogott. Fogalmam sincs, miõl tudtam, hogy mûfogsora van, de hát tudod, milyenek az álmok! A fehér királynõ pedig egyre közeledett. Félre kell lépnem, gondoltam, különben leüt. És akkor, igen akkor fedeztem fel, hogy te vagy a fehér királynõ. És mozdulatlanul álltam. Tökéletesen mozdulatlanul álltam és remegtem, majd végül egy lépést tettem – feléd.

A rákövetkezõ hónapokban Christabel többször is hazavitte a férjét. Tessék hazajönni, üzente. Talán olyan jó odabent? Nem pihented ki magad? Mert hogy én kipihentem, mondta Christabel keserû, meggyötört hangon.

A férfi beletörõdött a büntetésekbe, de otthon szótlanul ült a gyönyörûen terített vacsoraasztalnál, egyébként pedig úgy viselkedett, mint valami idegen. Áprilisban egyik nap Christabel a teraszon bukkant Charlesra, a tolószékében ült, semmibe révedõ szemmel bámulta a virágzó aranyesõt, és közben könnyek folytak végig az arcán. Christabel visszaosont a villába, úgy tett, mint aki

nem látott semmit, de valahányszor erre a jelenetre visszagondolt, úgy érezte, sósavból voltak a férje könnyei.

Charles minden alkalommal annyira megörült, amikor visszatért Waybridge-be, hogy az már a terveit is veszélyeztette.

– Nem hiszem, hogy ez volna a legmegfelelõbb hely az ön számára, fiatalember – tréfálkozott az orvos, aki hetente egyszer megvizsgálta a beutaltakat. – A vérnyomása kitûnõ. A szíve és a tüdeje ugyancsak. Az emlékezõtehetségében sincs hiba. Egy kis instabilitást látok a bal térdízületben, ez minden. És ez itt nem elég. Úgyhogy most szépen kiírjuk, ön pedig hazatér szeretett feleségéhez – mondta, és nevetve eltûnt a folyosón.

Ha ezt követõen ismét fölkereste volna páciensét, egészen más emberrel találja szemben magát: egy elaggott, megtört férfival, akinek össze-vissza ugrál a szíve, magas a vérnyomása, nyugtalanul tördeli eres, öreg kezét, miközben tekintete a mennyezet gipszdíszein kalandozik.

Végre beköszöntött a nyár, amelyet mindenki várt, és amelytõl mindenki félt. Ilyenkor az öregek egy részét ugyanis „nyaralni vitték vidékre”. Elegáns gyerekek érkeztek suhanó, finom autókon, és velük jólöltözött, villogó, fehér fogú, hangoskodó unokák. Volt, akit bent felejtettek, õk szenvedtek ettõl. Voltak, akik kényszerûen és „hálásan” bólintottak a vidéki nyaralásra, pedig titokban féltek tõle: tudták, hogy a hõség megkínozza õket, a nyaralóban még nyilvánvalóbbá válik, hogy milyen öregek, a gyerekek pedig nem lesznek szamaritánusok, hanem átadják õket a szomorú magánynak, üldögélhetnek egy idegen kertben, ahol a macska egyetlen társaságuk.

Maud természetesen – mint mindig – kiköltözött Somerset-i nyaralójába. Christabelt pedig, akinek (most, hogy Maud nem állt az útjában) elõbb az a gonosz gondolata támadt, hogy egész nyárra odabent hagyja Charlest, háborgó lelkiismerete és Diana vádló pillantásai azonban arra késztették, hogy Charlest is magával vigye, ami egyben azt is jelentette, hogy Charles meg õ mindössze tíz mérföldre lesznek Maudtól. És ez a Maud még mindig kerékpározik!

Christabel addig húzta-halasztotta az elutazást, ameddig csak lehetett, de végül a hõség meg a kisvárosi csend annyira megviselte, hogy Charlesszal és a tolószékkel együtt kiköltözött a nyaralóba.

Maud már másnap átkarikázott hozzájuk, úgyhogy Christabel kénytelen volt fölállítani a kertben a sakktáblát. A konyhaablakból leste õket, látta, milyen közel ülnek egymáshoz. Charles tar koponyája, és Maud fehér hajglóriája, amely az ellenfényben azért elég ritkásnak tûnt, jól kirajzolódott a falra fölfutó murvafürt virágzatán.

Egy pillanatig élvezte a látványt. Olyan békesség sugárzott belõlük, ami belõle hiányzott. A kép néhány darabja a helyére állt – ez azonban nem volt az õ kirakós játéka. Tetszett is meg nem is. Valami gyötörte, valami, amit nem mert néven nevezni.

Késõbb, más napokon nagyobb társaságok gyûltek össze. Összekeveredett minden, gyerekek és unokák, különféle rokonok. Ilyenkor oldódott benne a feszültség, végül még meg is jegyezte Charlesnak, hogy milyen jól sikerült az idei nyár. És Charles rámosolygott, megfogta a kezét, és így szólt:

– Valóban, drágám. Nagyon jól éreztem magam!

Aztán beköszöntött az õsz. Charles némán és fásultan ült a tolószékében, enni is alig akart, úgy hogy Christabel ismét kivitte õt Waybridge-be, majd amikor szeptember elsõ vasárnapján meglátogatta, megtörtént, aminek nem kellett volna megtörténnie. Christabel benyitott Charles szobájába, és mert nem találta, gyorsan átment Maudhoz, és hozzá is benyitott, anélkül hogy kopogott volna.

Amit látott, elõször orvosi értelemben volt riasztó. Azt hitte, Charlest szélütés érte. Mert mi másért feküdt volna keresztben Maud foteljének karfáján, nevetségesen, tátott szájjal, és félig kifordult szemmel? A következõ pillanatban azonban – jogosan – úrrá lett rajta a féltékenység, odavetett néhány ocsmány szót, kirohant, és bevágta maga mögött az ajtót.

Maudnak még a hallba vezetõ széles lépcsõházban sikerült õt utolérnie.

– Az istenért, Christabel, mi történt?

– Velem semmi, bennem nincs hiba. Kettõnk közül te vagy a bolond, Maud. Te férfifaló! Hát képtelen vagy békén hagyni az öreg Charlest? Képtelen vagy fölfogni, hogy így meg is ölheted? Ha rosszabbodik az állapota, nem maradhat itt. És akkor nekem kell majd ápolnom… Amit persze, nagyon szívesen megteszek, de nem azért, hogy õ… meg te… és hogy ilyen mocskosan! A képedbe mondom: mocskosan! És életveszélyesen!

Föl volt háborodva, akár egy diáklány, aki rájött, hogy osztálytársnõje az õ legkedvesebb, vékonyfalú, aranyozott porcelán dísztárgyával labdázik.

– De drágám – szólt Maud, és megigazította a haját. Vérvörös volt az arca. – Drágám! Én már öreg vagyok. És Charles is öreg. És – nem mondta ki, hogy: te is öreg vagy, hanem egy se nem hosszú, se nem rövid szünet helyettesítette a hiányzó szavakat. – Hát feltétlenül így kell ezt fölfognod?

Letelepedtek két süppedõs fotelba a hallban. Sokáig hallgattak. Christabel idõnként fölzokogott. Végül Maud szólalt meg. Hosszan és halkan beszélt, nagyon megértõen. Miközben beszélt, kezét Christabel karjára tette, aki nem lökte félre. Kisvártatva fölkeltek. Christabel így szólt:

– Csak meg ne tudja, hogy én voltam, aki benyitott. Olyan nevetségesnek érzem magam. Mire Maud:

– Nem, hát persze hogy nem tudja meg. Hisz öreg kedvencünk aludt. Azt mondtam neki, hogy a személyzet egyik tagja nyitott be tévedésbõl.

– Bizonyára félted õt.

– Nekem csak õ van – zokogott Christabel. – Egyébként – és itt a gonoszkodó diáklány hangja csengett a hangjában –, egyébként hazaviszem, mihelyt elkészül a tolószékéhez szükséges rámpa.

– És mikor készül el? – kérdezte Maud ártatlanul.

– Azt nehéz volna megmondani – válaszolta Christabel könnyedén. – Ma nem olyan könnyû megfelelõ szakembert találni. – És a társalgásuk átterelõdött a mesteremberekre, órabérekre, szociális körülményekre és szakszervezetekre.

Az egyik süppedõs, virágos mintájú fotelben ülõ öreg hölgy tudatáig valahogy eljutott a szociális szó, és fölkiáltott:

– Rhodesiának vége! Végképp vége!

Amikor az autónál elváltak, Christabel már-már hinni kezdte, hogy Charles valóban álmában bukott elõre. Aztán elindult, kifordult a fõútra, és fölsziszegett:

– Csakhogy én láttam, amit láttam! – És olyan erõvel taposott a gázpedálra, hogy csaknem elütött a zebrán egy fiatal arabot.

Maud halkan fütyörészve lépdelt a gyepszõnyegen visszafelé, a „Gyepre lépni tilos!" táblát ügyesen kikerülte. Olyan fiatalosan járt, mint bakfis korában. Egy epizód jutott eszébe, egy klasszikus epizód a Bloomsburry-csoport életébõl, amelyben Lytton Stratchey Vanessa Bell szoknyájára mutatva sipító hangon kérdezi:

– Mit látok ott? Csak nem ondót?

– Még hogy ondó! – mormolta. A gesztenyék sárgábbak voltak, mint a napfény. Távol úgy zúgott a forgalom, akár az utolsó nyári dongó. A szoknyája szegélyét azonban egy lassan megkeményedõ folt díszítette, akkora volt, mint egy félpennys érme.

A Semmi nevû erdõ

Elõbb önfeledt kacagás. Egy lámpa, amely úgy elvakítja, hogy kénytelen hunyorogni. A lábujjait melengetõ kéz. De ezt már elfelejtette.

Késõbb kenõcs-illat és kenõcs-puhaság. Valaki óvatosan bekeni érzékeny bõrét. Ismerõs a hangja, a lélegzése, ahogy beleszuszog az orrlyukába. Érdesen tiszta papírpelenka. Mûanyag-ropogás. Egy szûk ruhadarabot húznak át a fején, megfeszül a combján és a lábszárain. Valaki egy sámlira ülteti, földet sem ér a lába.

Azt hiszi, repül, valósággal megszédül a boldogságtól. Hirtelen földet ér, kacaja egyetlen másodperc alatt sírásba csap át.

Késõbb enyhül a sírása, hallgatózik. Semmi válasz. Ekkor még hevesebben rázza a zokogás. De semmi sem történik, panaszára csak a becsukódó ajtó visszhangja felel. És még nagyobb lesz a csend.

Ettõl már õ is elhallgat. A csend fojtogatja, rémületbe ejti, végigmászik a szobán, beüti valamibe a homlokát, megtorpan, négykézláb áll, mozdulatlanul, mint egy vasúti kocsi a végállomáson.

De valaki már kapar, és ugat. Kapar, ugat, hívogatja. Talán azt akarja, hogy nevessen. Talán puha bundáját kínálgatja.

Az örömtõl gügyög, feltápászkodik. Bizonytalanul áll, pelenkás ülepét hátratolja. A kilincs megemelkedik, majd visszahuppan. A kutya beront a szobába.

Megölelik egymást. A négy szõrös láb szabályosan átkarolja a két kis görbe, rugdalózóba bújtatott lábat. Az állat nyelve meleg és puha. A kislány ki-kifullad, de azért birkózik vele. Majd mielõtt megszûnne a kutya lelkes farkcsóválása, dönt. Fölegyenesedik, fél kezével céltudatosan belekapaszkodik a kutya szõrébe.

És az állat – noha nagyobb és erõsebb, mint õ – érzékeli a kis öklök hatalmát. Lecsillapodik, úrrá lesz bohókás viháncolásán, önfeledt farkcsóválásán, és már õ is elszántan elõre néz. A távoli kapu irányába.

Két, egy magasságban lévõ szempár nézi a kertkaput, mely keskeny csíkokra szabdalja a szabadságot, a levegõt és a lombot. A kilincs, mint valami gondolatjel, mozdulatlanul, vízszintesen áll a levegõben. A habozás egyiküknek sem erõssége. Így minden tétovázás, bizonytalan lépés, töprengés nélkül már a kapunál vannak.

A kutyának, mely jó néhány kilinccsel megbirkózott, nem okoz nehézséget, hogy kinyissa a kertkaput. Máris csikorog a kavics a lábuk alatt. Máris úton vannak!

A Közép-Svealand fölött tanyázó anticiklon azonban épp aznap dönt úgy, hogy elmozdul dél felé. Megindul tehát – lassan és kelletlenül. Eddig Uppland hajlott hátú rétjein hevert kényelmesen, a borókás dombok durva bundájába kapaszkodva. Keresztülszüremkedett a frissen kibomlott nyírfaleveleken, nyomult elõre a berki szellõrózsák, kakukkfû-csomók és alacsony szalagrózsák fölött, amelyekbõl, mire a nyár beérik, bármi lehet.

Az indulás szele lökésszerû. Fölerõsödik, aztán visszavesz lendületébõl. Ilyenkor a levegõt különös nyug-

talanság keríti hatalmába. Lehet, hogy ezt a nyugtalanságot érezte a kutya és a gyermek, amikor útnak indult?

A villában még senki nem sejt semmit. Háborítatlan a hétköznap. Hogy mindez rövidesen megváltozik, éppúgy nem sejthetõ, mint az, hogy a szép tavaszi idõ egyszerre odébbáll. Nincsenek erre utaló jelek, bár a mozdulatlan csend önmagában elég fenyegetés.

Õk csupán azt érzik, hogy egyszeriben könnyedén lépdelnek. A négy mancs lelkesen trappol az úton, mellette totyog a pamut zokniba bújtatott két láb. A kis kezek az állat bundájába kapaszkodnak: számukra a kutya egy marék bozontos biztonság.

Egyre távolodnak a villától az erdõbe vezetõ úton. Az ablaktáblák épp akkor néznek másfelé, amikor õk ketten befordulnak az erdei ösvényre. Egy diákfiú egy másodperccel késõbb kanyarodik be kerékpárjával a sarkon; kettõs csomót kellett kötnie a cipõfûzõjére. A néninek, aki szõnyeget porol, épp most ment por a szemébe, így besiet az elõszobatükörhöz. Õk ketten pedig – mint akik láthatatlanná tévõ varázsköpenyt vettek magukra – észrevétlenül belépnek a fekete áfonya birodalmába.

A kicsi magában dúdol. A kutya mellette lépdel és hallgatja. Hol hegyezi a fülét, hol féloldalt billenti: Vajon mit mond? Engedelmeskedjem? Csakhogy a gügyögés még nem egészen emberi hang. Nem, ezekre nem kell odafigyelnem, dönti el a kutya, ekkor azonban a gyermek váratlanul hangosan és tisztán rászól:

– Vau-vau!

A kutya meglepetésében nagyot szökken. Mellsõ lábát szétterpeszti, a farkát csóválja.

A hirtelen mozdulattól a gyermek fenékre esik. De gyorsan föltápászkodik, és tovább indul. Egyedül.

A kutya ugat.

– Vau-vau! – hívogatja a gyermek csökönyösen. A kutya pedig megy utána.

Most már a gyermek vezet. Értelmetlen szavakat gügyög, karjával ütemesen hadonászik. És nagyokat kacag minden lába köré csavarodó széllökésen, a barázdabillegetõn, amely végig elõtte ugrál, hol eltûnik, hol megint visszatér. Úgy játszik vele, ahogy apa és anya szokott. Ott van. Odanézz. Eltûnt. Nini.

– Nini – szól a gyermek. Mire a madár eltûnik.

A kutya össze-vissza futkos. Hol egérszagot, hol nyúlszagot érez. A mókusok ütötte zaj arra készteti, hogy mellsõ lábával nekitámaszkodjék egy fenyõtörzsnek, és fölfelé lessen. De aztán megint négy lábra ereszkedik, és körbeugrálja a gyermeket, aki nyílegyenesen halad az erdõ felé.

A parti õrség helikoptere alacsonyan elrepül a fák csúcsa fölött. Ha más feladattal is megbízták volna, mint hogy a képzelt ellenségre vadásszon, észlelnie kellene a gyermek és a kutya által rajzolt mértani ábrát: a változó átmérõjû kört.

Repülõgép és helikopter azonban nem újdonság a gyermek és a kutya elõtt. Vidáman járják a sötét erdõt. A hõmérséklet néhány fokot esik. Lassan a gyomruk is korogni kezd. Felfedezõ kedvüket kérdések zavarják meg: merre menjenek tovább, és mi legyen az úti céljuk? A jelzések mégsem elég nyilvánvalóak ahhoz, hogy megállásra késztessék õket. Egyelõre gyorsan távolodnak a lakott területtõl.

Ha valaki felülrõl, egy óriás szemével nézné a települést, ha térden állva kíváncsian elõrehajolna, miközben válla az alacsonyan úszó felhõkkel van egy magasságban, különös mozgásra figyelne fel: emberek és érzelmek kavargására, kiáltozásra és jajveszékelésre. Autókra, melyek hirtelen megszaporodnak az egyik villa körül. Emberekre, akik ki-be szállnak az autókból és az autókba. És arra, hogy kékes kipufogógáz csillog az esti napsütésben. Valaki sír, és nem lehet megvigasztalni.

Bent, az erdõ sötétjében minden gyantaszagú. A kis talpak nem hagynak nyomot a fénylõ tûleveleken. Ibolya- és fenyõtoboz-illat keveredik a pelenka egyre súlyosbodó tartalmának csípõs szagával. A kicsi vakaródzni próbál, a kutya idõnként kíváncsian körbeszaglássza. A gyermek megint az állat bundájába kapaszkodik, így tesznek meg egy kilométert.

Valahol egy mókus ejt le egy kirágott fenyõtobozt a különös párosra. Fölfénylik egy pirókraj, olyan, akár szõrmohán a légyölõ galóca. Az alacsony ágak alatt sûrûsödik a csend. A meleg egyelõre megrekedt a zuzmók szakállában, és nem engedelmeskedik az indulásra nógató jeleknek. A gyermek lassabban lépdel, rugdalózójának talpa magába szívta az ösvény nyirkosságát.

Most egy hang a gyermek nevét kiáltja. Hosszan, panaszosan. Öblös férfihang, valósággal fölszippantja, majd visszaejti õket az ösvényre.

Mindketten hallgatóznak – a gyermek és a kutya. Néhány lépést tesznek a hang irányába. Csakhogy a tavalyi, megbarnult legyezõfû sûrû szövevénye elzárja elõlük az utat, egy a szél által kidöntött fa tûhegyes gyökérvégei pedig védekezõn feléjük szúrnak. Ezért tovább mennek az ösvényen, lassan, bizonytalankodva. A kiáltásról hamar megfeledkeznek, de azért nyugtalanítja õket a visszhangja.

Most ismét fölharsan a gyermek neve. A mély férfihang egyiküknek sem ismerõs. A kiáltás határozott. Olyan, mint egy parancs, ezért a kutya kérdõn a gyermekre néz. Elállja az utját, félrebillentett fejjel várja, hogy az aprócska ember jelezzen.

Csakhogy a kicsi nevetve néz rá, és ismét rászól:

– Vau-vau!

A kutyában fölébred a kötelességtudat, nagyot lök a gyermeken, akkorát, hogy az a fenekére huppan. Amikor megpróbál fölkelni, ismét fellöki. Abba az irányba akarja terelni, ahonnan a kiáltás érkezik. A gyermek viszont csak azt érzékeli, hogy az állat legfontosabb és legmulatságosabb teendõjében akadályozza: a járásban. Életében most elõször fogja el a járás mámora, így tovább igyekszik, tudni akarja, meddig bírja a lába.

Az elõbbi hang most ismét keresztülhasítja a néma erdõt, és ettõl a kutyát erõs nyugtalanság keríti hatalmába. A gyerek fölé lép, óvatosan megragadja fogaival a pelenkájánál fogva, ahogy a kölykét szokta.

Ettõl a gyermek végképp méregbe jön.

– Csúnya, rossz kutya! – szidja. – Buta Vau-vau!

Szavaitól a kutya megjámborodik, és elszégyelli magát. De amikor a név újra meg újra fölcsattan, igaz, ezúttal kissé távolabbról, ismét izgalom fogja el. Biztos benne, hogy valamit akarnak tõle, hogy valamiféle kapcsolat van az erdõben visszhangzó kiáltások és a gyermek között, aki a hátán fekszik, és mérgesen néz rá, összeráncolt homlokkal.

– Buta Vau-vau! Eridj innét! Eridj!

A kutya leszáll a gyermekrõl, és tûnõdve elfekszik a mohaszõnyegen. Orrát mellsõ mancsára fekteti, és bámulja a pamutruhás titkot, mely csaknem szõrtelen és görbelábú, ám a szeme parancsolón villog, õ pedig élete folyamán megtanulta, hogy a különös emberi tûznek engedelmeskedjék.

Vakkant tehát egyet, és hízelegve csóválja a farkát. A kiáltás egyre messzebbrõl hallatszik. Ugatni próbál, csakhogy az egymást kioltó parancsok következtében ugatása sípolássá torzul.

Még egyszer megpróbálja meggyõzni a gyermeket, ezért szorosan melléje áll. A kicsi közben fölállt, kurta lábain imbolyogva nézi a kutyát. Az állat akkorára nyitja a száját, amekkorára csak bírja: ez egy ostoba, szófogadatlan kölyök, akit haza kellene vinni a kosarába.

A gyermek ökölbe szorított kezével ekkor a kutya puha orrára sújt. A felsõajak lecsüngõ bõrlebenye kemény állkapcsot rejt, az ütközés fájdalmas. A kutya vonít és meghátrál.

– Eridj innét! Buta! – kiált rá a gyermek, és fölágaskodik.

A kutya szégyenkezve és kelletlenül, lógó farokkal tûnik el, mint az árnyék. Vonzzák az öblösebb emberi hangok, melyek határozottabb parancsokat és megnyugtatóbb simogatásokat ígérnek.

Eltûnik az árnyék. És nyomában beáll a csend.

A kiáltozás közben mormolássá halkul, de ezt is elnyomja az alacsonyan röpdösõ poszméhek zümmögése. A gyomra mélyén jelentkezõ korgás a gyermek teljes figyelmét igénybe veszi. Befelé hallgatózik. Ennivaló. Víz.

Az egyik útkanyarulatban rátör a magányosságérzet. Hirtelen fölfogja, szavak nélkül is megérti: eltévedt, se mama, se papa, se néni, se kutya. Éhes és magányos.

Hangosan és panaszosan bömböl. Csakhogy a nemrég telepített fenyõerdõ rügyei nem törõdnek a panaszával, és a sûrûsödõ felhõk – amelyeket most, hogy a nagyerdõnek vége, megint lát – szürkék és közönyösek.

Bömbölése hol erõsödik, hol alábbhagy. Le kell ülnie, hogy erõt gyûjtsön az újabb síráshoz, összekulcsolja nedves és piszkos, pamut rugdalózós fázó kezét-lábát. Szóval ilyen a világ. Valaha fénylett, és akkor egy meleg kéz fogta a talpát. Minderre tudatosan persze nem emlékszik, a hiányát azonban érzi: azt, hogy megváltozott.

Itt szúrós tûlevelek vannak, éhség van, amitõl szédül, az alacsonyan úszó felhõk pedig nyirkosak és kellemetlenül hidegek. Itt határtalan a magány.

Majd – mintha képes volna a reménytelenséget kívülrõl szemlélni – abbahagyja a sírást. Ugyan mit segíthetnek a könnyek a szörnyûség küszöbén, a nyomorúság végsõ határán?

Némán ül, kis kezével a vizes füvet markolássza. Azután elengedi. Úgy mozognak az ujjai, mint a nagyon öregeké, akik utoljára veszik számba a paplan rózsáit és a lepedõ ráncait. Mintha készülõdne valamire, mintha erõt gyûjtene, hogy az Iszonyattal szembe tudjon nézni.

De az Iszonyat ezúttal elmarad. Csak az alkonyat sûrûsödik. Csak a köd nyalja képen, csak a puha álom ver benne tanyát. A szelíd, szürke Semmi veszi körül, és ez rosszabb, mint a rémület.

Hideget áraszt a talaj. A gyermek szeme lassan lecsukódik. Egy eltévedt feketehangya nézegeti pelenkája varrásait.

Végül leszáll az alkony; hatalmas, érdes mancsával szétkeni a nappal maradványait. A kontúrok elmosódnak. Fenyõpalánták, kövek, moha és gyermek ködbe merül. A gyermek most megtapasztalhatja, hogy a teremtmények is lehetnek élettelenek, és hogy az életkedvnek is gyufára és foszforos felületre van szüksége ahhoz, hogy föllobbanhasson. Lám, éhségtõl és magánytól elnehezülve ül, tárggyá válik.

Ezért nem mozdul akkor sem, amikor egy viharkabátos férfi ölbe kapja. Ezért fordítja el a tekintetét, amikor anyja könnyben ázó arca korszakokkal késõbb föléje hajol.

Napokig kerüli a tekintetüket. Olyan tapasztalatlanok, olyan fiatalok, semmit sem tudnak a létezés titkairól. Õk nem látták, és talán soha nem is fogják látni a nagy Semmit, amellyel õ az erdõben találkozott.

EVA STRÖM

Ezékiel

Hallod, hogy énekelnek a templom falai közt?
Ki énekel? Tört hangú öregasszonyok?
Egyáltalában fekszik valaki a koporsóban? Vagy az is kifosztva áll?
Van benne valami, holt csontok, rászáradt inak,
holt inak, amelyeket izom és hús benõtt?

Madár a homoktartóban, tollain pettyekben vér,
tollain apró döglegyek.
Zajlik a bakteriális folyamat.

Az ének elhallgat, vérezni kezd a kõ.
Ima horzsolja fel a követ. Hangok sebzik fel
az imát. Ének sebzi fel a köveket.

Scholzenlust

A szerelmes asszony étvágytalanul jött
haza, túlontúl szûkre szabott ruhában.
Volt benne valami ijesztõ, mintha
a halál érintette volna meg jégkezével.
Percenként levelet írt kedvesének, de mindig máshova,
hol a tenyerére, hol egy falevélre, hol a levegõbe,
és mindegyik levele így kezdõdött: Mon amour, ce ne'est pas de luxe, qui me manque.

Szerelmem, oly könnyû meghalni Scholzenlustban.
Itt minden bádoglemezbõl van, minden színházi kellék.
Ha akarod, belõsz az osztályterembe,
hol képzelt diákok görnyednek kellékversek fölött.
Itt minden tanterv oly becsvágyó, egyszerre tanítják
Hölderlint s Heinét.
Itt minden valós, mivelhogy nem létezik.

Szerelmem, nem tudom, mitõl vagyok nyugodt.
Talán mert minden megtörtént már?
Belenéztem a tükörbe, fölfedeztem, hogy az arcom megváltozott.
Rájöttem, hogy a téboly egyének esetében viszonylag ritka ugyan,
annál általánosabb azonban csoportok, népek, országok, korok esetén.
Mostanában kihaló népek kiáltozását hallom szüntelenül a hegyek gerince fölött.
Próbálom kideríteni, melyek azok,
de ha felütöm a magammal hozott kézikönyveket,
azt kell látnom: a bennük lévõ szavak fele megszökött.

Az újságkihordó elaludt

Az újságkihordó elaludt.
Összekuporodva fekszik érintetlen táskája mellett.
Vajon jön-e erre valaki, hogy fölébressze?
Kiálts a köréje gyûlt kíváncsiskodóknak:
Ne féljetek, nem halt meg, csupán elaludt!

Elfogytak a hírek, a jók és a rosszak egyaránt.
A számítógépek képernyõi vibrálnak, nincs mit
közvetíteniük.
A nyomdagépek üresen állnak, harmatot és levegõt nyomtatnak csupán.
Ellenállóképesekké váltak a tébécé-baktériumok.

A feltámadt szanatóriumok megteltek betegekkel.
Volt, kit széndioxid-kábulat döntött le a földre. Mosolyogva és eszméletlenül
hagyta maga mögött e földi létet, a szenvedést, a saválló rudakat.
Egy fiatal nõ menyasszonyi ruhát és fátyolt próbált,
miközben a többiek mind drágább étkeket rendeltek maguknak,
hogy aztán undorral és keserûen félrefordítsák fejüket.

Az út két szélén, vállukon golyószóróval, katonák silbakoltak.
Egyik-másik irgalmas szívvel havat nyújtott a menekülõknek,
hadd oltsák szomjukat.
Vakon meredtek a falfehér holdra.
Rémülten látták, hogy egyenruhájukat 1914-ben varrták,
és hogy egyre inkább apjukra hasonlítanak.

Szolnay Sándor: Fák télen

JOHAN BARGUM

Snellman doktor

I.

JÓ, JÓ, TUDOM: ez így butaság. Mégis beszélgetek veled, mi több, nem is csak olyankor, amikor a sírodnál ülve az ölembe fölmászó mókusokat hessegetem, hanem mindig. Hát persze, hogy tudom: a Tallberg-fasor felõl érkezõknek van elsõbbségük, ezt minduntalan közlöm is veled, amikor vezetek. Azt is tudom, hogy szerinted három whisky túl sok étkezés elõtt, pedig hát mégiscsak én volnék az orvos a családban, vagy mi a szösz? Jó, jó, egy dologban igazad van, a tojás valóban könnyen keményre fõ, ha a megérzéseinkre hagyatkozunk, de ez azért nem olyan nagy tragédia.

Olyan jó pörölni veled.

Rettenetesen hiányzol.

Ezen a héten minden délután én voltam a pesztonka. Håkan szokás szerint külföldön van, most épp Katarban, valami piszokul bonyolult konzultációs ügyben tárgyal. Ez a fiú agyondolgozza magát. Igaz, egyetlen hónap alatt többet keres, mint én egy egész félévben. Csakhogy gyakorlatból tudom, mivel jár mindez: egy darabig eldöcög a szekér, aztán hirtelen elpattan a húr, pendül egyet, és onnan sokáig tart a visszaút. Azt hiszed, hallgat az intelmeimre? A stressz a legegészségesebb a világon, mondja ilyenkor, és fölnyerít, akár egy ló, de hát ezt te is ismered. Sokszor jut eszembe, hogy ez a fiú inkább rád ütött, mint énrám. Ugyanolyan gyorsan képes dönteni. Ugyanolyan könnyen tovább lép, anélkül hogy körülnézne. Idõnként odalép hozzám valaki, akit még csak nem is ismerek, és azt mondja:

– Tudja, doktor, a felesége idejében rend volt a minisztériumban.

– Hát mit szólsz hozzá? Legenda lett belõled. Ugyanez lehet idõvel Håkanból is. Néha arra gondolok, milyen boldog voltam, amikor életében egyszer kért tõlem valamit:

– Segíts már, apa, nem boldogulok az árboccal.

Pedig valószínûleg azt sem tudtam, hogy mirõl beszél.

Volt idõ, amikor azt hittem, értem a pácienseimet, akik üzleti ügyeikrõl fecsegnek. Pedig ezeknek az ifjú pénzügyi titánoknak a nyelve abrakadabra minden hozzám hasonló, öreg méregkeverõ fülében.

Pesztonkaként ezzel szemben roppant népszerû lettem. Helena végre úgy döntött, hogy befejezi a szakdolgozatát, és azóta reggeltõl estig az Egyetemi Könyvtárban ül. Így háromkor én hozom el Beatricét az oviból (mókás szó, ugye?). Ma kiruccantunk Högholmenre, az állatkertbe. Érdekes, hogy közönyös arccal sétált el a tigrisek, oroszlánok és a többi szemreváló ragadozó mellett. A majmok „olyan büdösek, hogy meg lehet fulladni tõlük”. Csak néhány apró rágcsáló tetszett neki, ezek szûkre szabott ketrecükben kaparták félénken a homokot.

Ez után a park egyik padján ülve fagylaltoztunk. A nádasban hattyúpár csipegette a vízinövényeket, égnek meredt a feneküK. Sütött a nap. Történt valami ezzel az augusztusi nappal, úgy érzem, végre helyre zökkent, nem guggol úgy, mint télen, és nem éget úgy, ahogy nyár közepén szokott, hanem megsimogat szelíd sugaraival, mint aki törõdik velünk.

– Nem a nap törõdik velünk, hanem mi törõdünk a nappal – bölcselkedik ilyenkor Beatrice.

Egy hét múlva kezdõdik az iskola. Errõl beszélgetünk órákon át. Egy sor kérdésre szeretnék választ kapni: hány osztálytársa lesz, hány lány, szigorúak-e a tanítónõk, mindig meg kell-e enniük az ebédet?

Újra meg újra fölteszem ugyanazokat a kérdéseket.

Beatrice kíváncsi kislány:

– Ha nagymama fiatalabb volt, mint te – összegzi a hallottakat –, akkor miért õ halt meg elõbb?

II.

MÁR NEM PRAKTIZÁLOK. Pontosabban: nem fogadok új pácienseket. Nem mintha tolonganának, egy nyugalmazott belgyógyász ma már nem sikk, jóval kapósabbak a fiatalabb specialisták, akik könnyedén megbirkóznak az új mûszerekkel és az ilyen-olyan herkentyûkkel. Pedig õk csak a szondáikkal látnak, én viszont kézzel kitapogatom ugyanazt, csakhogy manapság senki sem bízik már az ilyen ósdi módszerekben.

Emlékszem, te mindig szeretted, hogy olyan jó puha kezem van.

Õszintén szólva nem is szeretnék már új pácienseket. Aki jó orvos akar lenni, bele kell élnie magát. Égnie kell a vágytól, hogy segíthessen, hogy meggyógyítsa embertársait. Régimódi gondolkodás, elismerem. Állítólag ma már a teológusok közt sem divat holmi hivatásról papolni. Csakhogy az olyan orvos, aki nem szívvel-lélekkel gyógyít, válasszon más mesterséget.

Ez az a pont, amelyen csatát vesztettem. Már nincs erõm, hogy kellõképp beleéljem magam. Ez, ami elkedvetlenít, emiatt érzem magam öregnek és feleslegesnek.

És mert a betegeim nagyjából velem egyidõsek, az úgynevezett természetes kihalás következtében belátható idõn belül nem csupán felesleges leszek, de munkanélküli is.

Karl-Otto elcsúszott, combnyaktörést szenvedett, két órát feküdt az utcán, mire megtalálták, tüdõgyulladást kapott és meghalt. Meghalt Svante is, de hát õrá még te

is emlékszel. Svantét *homo politicus*nak neveztük. Flörtölni szokott veled, szórakoztató alak volt. A régi gárdát kikezdte a háború. Egyik-másik oly gyorsan kihunyt, mint egy ellobbanó gyufaszál. Neki legalább megadatott, hogy otthon haljon meg, a saját ágyában, ez minden, amit tehettem érte. A temetésén egymást taposta az a sok nagyfejû, hátborzongató volt, valóságos kísértetkabinet. A lánya zokogott. Ez meglepett, azt hittem, rég megszûnt köztük minden kapcsolat. Ilyenkor látszik, milyen keveset tudunk embertársainkról.

– Netán fölbukkant azóta a közeledben?

Bocsáss meg, ez a kérdés már-már kicsúszott a számon. Pedig efelõl sem lehetek biztos. Hogy te a mennyországba kerültél, afelõl nincs kétségem, Svantéval kapcsolatban azonban egyáltalán nem vagyok meggyõzõdve ugyanerrõl.

Jól van, mosolyogj csak. Lám, a hajdani ateista vallásos lett öreg napjaira.

Ennek is te vagy az oka. Egyetlen vigaszom a remény, hogy egyszer viszontlátjuk egymást.

A halál a legmeggyõzõbb érv a vallás mellett. Az ateizmus divatos, következetes, de egy csöppet érdektelen.

Beatrice ma nálam töltött néhány órát. Brita fagylaltot vett. Fölfoghatatlan, milyen mennyiséget tud belapátolni. Aztán iskolást játszottunk. Beatrice volt a tanítónõ, én az izgága, makacs diák. Folyton blamáltam magam. Ilyeneket mondtam: Kettõ meg kettõ száznegyvenhét. A kisasszony nagy kópé. Folyton sarokba kellett állítania. Visongott a nevetéstõl.

Nem tudok jobb idõtöltést, mint ezeket az együttléteket. Az iskolát kezdõ gyermekek aprócska remekmûvek. Utólag viszont mindig elkomorodom, elnehezül a szívem. Miért nem érhetted meg, hogy…

De ki ez a Brita, ha szabad kérdenem?

Brita minden délután nálam van egytõl háromig. Kitakarít, vacsorát fõz, elintézi a mosást. Nem is tudom, minek mondják manapság az ilyen *szolgáló lelkeket.* Britát, hogy úgy mondjam, Svantétól örököltem. Több mint tíz évig volt a házvezetõnõje. Svante fia szerint abszolút megbízható, emellett diszkrét, valósággal autista.

Lehet persze, hogy csak a *homo politicus* számára nem volt mondanivalója. Mert hogy én az ellenkezõjét tapasztalom. Be nem áll a szája – folyton a betegségeirõl locsog. Napról napra változnak a tünetei. Hol hidegrázás gyötri és szédül, hol a pulzusa ugrál, hol viszket az orra belül, hol úgy érzi, mintha fémabroncs volna az agya körül. Én türelmesen végighallgatom (a türelem az orvos legfontosabb tulajdonsága), és szabályos idõközökben valami veszélytelen patikaszert írok föl neki.

Igen, benne valóban új páciensre tettem szert, pedig nem akartam.

III.

GYAKRAN TESZEK kiadós sétákat. A Drumsö-szigetet körbekerítõ közös útjainkat viszont kerülöm. Volt idõ, amikor azt hittem, segít, ha a régi ösvényeken járok, azt hittem, így közelebb kerülök hozzád. Velencébe is elutaztam. Bolyongtam Cannareggio szûk csatornái között. Ültem a San Giorgio degli Schiavoni-ban, bámultam Augustinus kutyáját. Ettem *coda di rospó*t és *tiramisu*t a Trattoria ai Cugnai-ban. Szokás szerint a nagypapa most is a bárpultnál ült. A felesége, a sógornõje, a menye és a két unokája hol kényeztette, hol gyöngéden rámordult, és közben lágy, szinte táncos léptekkel kiszolgálta a vendégeket.

– E Signora? – kérdezték, mire én elbújtam az újságom mögött.

A San Marco körül japán turisták hada tartotta karnyújtásnyira videó-felvevõjét, le nem véve szemét a készülék képernyõjérõl. A Café Európában a bárfiú széles karmozdulatokkal hadonászott, miközben mobiltelefonon beszélt. Ez biztosan szórakoztatott volna.

Két nap múlva hazamenekültem.

Az a bizonyos lélektisztító, elégikus gyász, amikor az ember a valamikori közös tájakat járva visszagondol az életére, alighanem írók, papok, terapeuták és más prédikátorok kitalációja.

Nekem rémálom volt az egész. Merõ ürességérzet és sóvárgás. Velence végképp elsüllyedhet az iszapban énfelõlem.

Van egy szép kis ösvény az egyik tó partján, Välskogtól északra. A tavon egy sarki búvár úszkál föl és alá, egyik parttól a másikig, mintha õrizne valamit. Néha megpróbálom utánozni a hangját, de nem válaszol.

Tegnap leparkoltam a Hagnästorgeten, aztán átsétáltam a Hosszú hídon a Snellmansgatan 19-ig. Az épületben ma egy finn nyelvû általános iskola felsõ tagozata mûködik. Az én idõmben Kronohagens folkskolának hívták. Itt kezdtem az iskoláimat.

Azóta semmi sem változott. A pedellus most is gumitömlõvel locsolja a csupasz aszfaltot.

Semmi sem változott, csakhogy az emlékezet rossz útikalauz. Annak idején bebeszéltem magamnak minden elképzelhetõ nyavalyát. Nem volt olyan emberi kórság, amit idegennek éreztem volna. Aztán, amikor mások azzal kerestek meg, hogy romlik az emlékezetük, megadtam magam. Az emlékezet túlságosan ravasz mókus. És a mókushoz hasonlóan az emlékezet is ügyesen el tudja dugni a zsákmányát, majd ugyanolyan könnyen meg is tudja keresni.

De, kérdezhetnéd, mi a csodának ácsorgok egy régi iskolaépület elõtt, és miért bámulom, hogyan teszi rendbe a pedellus a járdát évnyitó elõtt.

Igazad van, mindez némiképp nevetséges. Csakhogy ez is az emlékezés része. Attól, hogy a kis Beatrice iskolába megy, váratlanul sok minden megmozdult bennem.

A gondosan lezárt befõttesüveg lassan kinyílik. A zsákmány lassan elõkerül a földbõl.

IV.

MA HASONLÓ KIRÁNDULÁSRA mentem Beatricével, de ezúttal nem az én valamikori népiskolám, hanem az õ iskolájának alsó tagozata volt a célunk.

– Meg szeretném nézni az iskolát, ahova járni fogok – jelentette be.

Napos, meleg idõ volt, a levegõ kristálytiszta, hófehér felhõpamacsok úsztak a mélykék égen, pontosan úgy, ahogy annak idején. Augusztus az a hónap, amelyet csak öreg korunkra tudunk megszeretni. Ilyenkor enged ki a kora nyári éjszakák feszültsége, és ér véget a nyárközép túláradóan zöld bujasága. Minden olyan, amilyennek lennie kell, egyszerû, közeledik az õsz.

Beatrice hátul ült, út közben az elsõ ülés támláját rugdosta.

– Senki sem láthat bennünket – figyelmeztetett –, *inkognitában* kell maradnunk.

Honnan a csodából veszi ezeket a szavakat?

– *Inkognitóban*, szívecském.

– Jó, jó, de nem láthat meg senki.

A házuktól az iskolaépület alig egy kilométerre van. Pirosra festett, idillikus faház. Itt nincs aszfalt, az iskola egy alacsony dombon áll, körülötte kavicsos utak, gyepszõnyeg, aprócska liget.

Beosontunk a fák mögé, onnan leskelõdtünk.

Egy szarka szállt le a házfal mellett lévõ kerékpárállványra, billegett egy darabig.

Álltunk, sokáig némán bámultuk az épületet.

– Na, hogy teszik, csinos házikó?

Beatrice nem válaszolt. Sarkon fordult, visszaült a kocsiba.

V.

AMIKOR ÉN JÁRTAM ELEMIBE, még nem volt televízió. Akkor a Nokia még gumicsizmát gyártott, az oroszokról mindenki azt tartotta, hogy veszedelmes népség, a fiúk pedig térdnadrágot hordtak. A DNA-t svédországi újságnak tartottuk, az autókat Pobjedának meg Humbernek hívták, az apák töltõtollal írtak levelet, az anyák pedig csak akkor dolgoztak, ha rákényszerültek. Ha visszagondolok erre az idõre, olyan, mintha egy régi fekete-fehér filmre gondolnék vissza, ahol mindenki tudja, milyen szerepet kell játszania, és ahol mindenki túl hangosan beszél.

Olyan, mintha mindez idõtlen idõkkel ezelõtt történt volna.

Ott állok tehát rövidnadrágban. Az új tanulókat fölsorakoztatták az iskolaudvaron. Fogom apám kezét. Tizenöten vagyunk. Minden gyereknek eljött a mamája.

Én azonban csak Fredriket ismerem.

Esik az esõ. Apa túlságosan kis esernyõt hozott magával. A fejem fölé tartja. Peremérõl a víz a vállára csurog.

Hogy apa jött velem, annak egyszerûen az az oka, hogy nincs munkája, anya pedig megbetegedett. Föl sem kelt az elmúlt napokban. Anélkül, hogy mondanák, magamtól is rájövök, hogy mindenki a két ok egyikérõl beszél.

A tanító kisasszony kijön az iskolaépület elé. Fredrik már felvilágosított, hogy a kisasszonyt Löjannak hívják, és nagyon szigorú. Erre rá se rántok. Egyébként sem látszik szigorúnak. Az udvarra lépve sorban mindenkit üdvözöl.

Azt szeretném, ha apám végre elmenne. Türelmetlen vagyok. Azt akarom, hogy kezdõdjék már az egész.

Nagyobb szeretnék lenni.

Elõzõ este errõl beszélgettem apával. Kimentünk az udvarra futballozni. Én rúgtam a labdát, õ a kapuban állt. Nem védett jól, a labda minduntalan beperdült a lábai között. Késõbb leültünk a lépcsõre, hogy kifújjuk magunkat.

– Holnap kezdõdik a suli – mondta apa –, mit szólsz hozzá?

– Biztos jó lesz.

Apám zsebre vágta a kezét. Én utánoztam. Ültünk, és hallgattunk egy jó darabig. Feketerigó szállt le az almafára, szedegette róla a férgeket.

– Amikor iskolába mész – bizonyos értelemben – nagyobb fiú leszel – mondta apa. – Meg kell tanulnod megállni a saját lábadon.

Nem egészen értettem, mire céloz, de bólintottam.

– Nagyon fontos, hogy meg tudj állni a saját lábadon. Ez az, amit mindenkinek meg kell tanulnia.

Szavai egy csöppet fenyegetõen csengtek, de azért megint bólintottam.

Cigarettára gyújtott. Jó volt a füst illata. Fölvettem a földrõl egy fenyõtût, a számba vettem.

– Vannak dolgok, amelyeket csak akkor értesz meg, ha már nagyobb lettél – folytatta.

Vártam.

A szomszéd robogott el piros Vauxhall Veloxán. Dudált és integetett, de apa nyilván nem hallotta. Ült, szája sarkában lógott a cigaretta, maga elé meredt. Végül türelmetlen mozdulattal elhajította, és megdörzsölte a halántékát. Úgy viselkedett, mint akinek fáj a feje.

– Az élet nem állhat meg – szólt –, bármi történjék is.

Rám nézett. Hosszan, komoly arccal.

– Érted? Az élet nem állhat meg.

Bólintottam, az élet nem állhat meg, ezt igazán nem nehéz fölfogni.

De azért nem voltam egészen biztos benne, hogy értem is, mire céloz.

VI.

AHOGY TUDOD, SOHASEM VOLT valami kitûnõ memóriám, javulni pedig végképp nem javult az évek múlásával. Gyakran kötök csomót a zsebkendõmre, csakhogy másnap reggel képtelen vagyok visszaemlékezni rá, mi az, aminek eszembe kellene jutnia. Nemrég történt, hogy égre-földre kerestem a szemüvegem, pedig ott volt az orromon!

Azt szoktam mondani, hogy tulajdonképpen nem is emlékszem apámra. Csupán egy alak dereng föl elõttem homályosan, válla beesett, szemüvege az orra hegyén, arca halálosan komoly. Késõbb egy mostohaapa, rá te is emlékszel. Õ egészen más volt, nagydarab ember volt, kövér és vidám. Sok helyet foglalt. Lehet, hogy apát is kiszorította.

Tudod, már fõzni sincs kedvem. Ugyan mi értelme volna meglepni magam egy új fûszerrel, egy izgalmas, bonyolult recepttel? Legyûröm Brita fõztjét, aztán az udvar közepén álló, hatalmas berkenyét bámulom. Milyen gyorsan megnõtt! Alig háromméteres volt, amikor ide költöztünk, emlékszel?

Tegnap kimentem Kalvholmenre. Nyugodt és csöndes minden, a vakációnak vége, megkezdõdött a tanítás. Egy ideig a verandán üldögéltem a hintaszékben. Beatrice egyik babája figyelt a bölcsõbõl. Csak három ablakkeretet volt idõd lemázolni. Senki sem jött ki azóta, hogy a munkát befejezze. Egyszer elmagyaráztad, hogy a munkahelyi döntések zöme jó esetben egy vagy két év múlva valósul meg, nem ritkán tíz évbe is beletelik, ha új miniszter jön, nagy valószínûséggel nem valósul meg soha. Viszont ha festõecsetet ragadsz, és munkához látsz, rögtön láthatod munkád eredményét.

Hát persze. Bár szórakoztatóbb, ha valaki más is látja.

Azt terveztem, hogy fölaprítok némi tûzifát. Azt terveztem, hogy megnézem, akad-e rókagomba az erdõben, vagy az elvadult réten, Alfredssonék csûrje mögött. Azt terveztem, hogy fenyõgallyal takarom be a rózsabokrok tövét, amelyeket ültettél.

De nem lett belõle semmi.

Amikor hazaértem, egy papírlap és egy pár nejlonharisnya várt az étkezõasztalon. „Lüktetni kezdett a bal lábam gyûrûs ujja, lehet, hogy köszvényem van”, írta Brita, „a harisnyát az egyik szekrényben találtam, húsgombóc krumplipürével a hûtõszekrényben.”

A harisnyán még érzõdött a bõröd illata.

VII.

HOGY MILYENEK VOLTAK AZ ELSÕ ÓRÁK az elemiben? Már nem emlékszem rá pontosan, lehet, hogy névsorolvasás volt, talán kaptunk egy tankönyvet és egy füzetet. Azt hiszem, a tanító kisasszony arról beszélt, hogyan viselkedjünk: mi tilos és mi megengedett. Szerintem túl hosszan. Én akkor tudtam már olvasni. Alig vártam, hogy a tanulás elkezdõdjék.

Ekkor belépett a pedellus, bemutatkozott. Én már ismertem. Valaha apa vállalatánál dolgozott, amikor a vállalat még megvolt. Egyenként kezet fogott mindenkivel. Érdes, lapát nagyságú tenyere volt. Mindenkinek „jónapot”-tal köszönt, csak nekem mondott „szervusz”-t, és rám kacsintott. Azt mondta, õ tart bennünket szemmel a szünetekben, Isten legyen irgalmas ahhoz, aki rosszalkodik.

Azt hiszem, az egész két órát tartott. Azt mondták, értünk jönnek a szülõk.

Aztán szép lassan mindenki elszállingózott, minden osztálytársamért eljött a mamája. Csak apa nem jelentkezett. De nem aggódtam. Apa mindig késett, a vacsoránál is.

Elállt az esõ.

Valaki ugróiskolát rajzolt az aszfaltra. Egy ideig fél lábon ugráltam egyik kockából a másikba.

Százig számoltam, részben azért, hogy teljen az idõ, részben azért, mert épp százig tanultunk meg számolni.

Ekkor a pedellus lépett ki az ajtón. Úgy látszott, valahova siet. De észrevett, és azonnal megállt.

– Jézusom, itt álldogál, az apja meg fõbe lõtte magát!

Az apja, töprengtem, kinek az apja, talán az övé?

Aztán egyetlen pillanat alatt besötétedett. Éreztem, le kell ülnöm.

Leültem az egyik kockába.

Akkor már a kisasszony is futott felém. Egy taxi fordult be az iskolaudvarra. A kisasszony a hátsó ülésre ültetett és hazakísért. Útközben átkarolta a vállamat. Ez nagyon nem tetszett. Egy tanító kisasszonynak nem illik így viselkednie.

Anya épp telefonált.

– Ó, Istenem! – kiáltott fel, és lecsapta a kagylót. – Máris haza kellett hozniuk, uramisten…

Leült a kanapéra, és az ölébe vett. Sírt. Megkérdeztem, hogy most nekem is sírnom kell? Mert hogy képtelen voltam sírni. A sírást valahogy túl soknak éreztem.

Anya két kézzel törölgette a szemét.

– Apád…

Újból kellett nekifutnia.

– Nincs többé apád – hüppögött –, autószerencsétlenség érte.

Láttam rajta, hogy hazudik. Láttam piros, duzzadt szemhéján.

És egyszerre világossá váltak elõttem apa korábbi szavai. Megértettem, hogy mindenkinek meg kell állnia a saját lábán, és hogy az élet nem áll meg, bármi történjék is.

Azt is megértettem, hogy amikor iskolába kezdünk járni, nagyobbak leszünk, mint voltunk azelõtt.

VIII.

MEGTISZTELÕ FELADAT jutott osztályrészemül!

Tegnap este fölhívott Helena. Ágyba döntötte egy hirtelen jött influenza, felszökött a láza. Olyan volt a hangja, mint aki már a sírból beszél. Kérdezte, át tudnék-e jönni, nem, nem õmiatta, tudja, hogy az influenzán orvos sem tud segíteni, de mert nagyon szédül, ahhoz is segítségre van szüksége, hogy ágyba dugja Beatricét.

Meg aztán így, iskolakezdés elõtt nem szeretné megfertõzni a kislányt.

Beatrice a nappaliban ült, tévét nézett.

– Anya kész takonygyár – közölte.

Helenának harminckilenc fok fölött volt a láza. Ezt lázmérõ nélkül is meg tudom állapítani. Aszpirint adtam, sok teát, könnyû takarót írtam elõ, és sok alvást.

Úgy döntöttem, a vendégszobában alszom, és reggel én viszem el Beatricét az iskolába.

Errõl könnyû volt õket meggyõznöm.

Most, hogy komolyra fordult a dolog, Beatrice nem akart iskolást játszani. Vacsorázni akart és lefeküdni.

Mert, hogy álmosan nem mehet iskolába.

– Mit szólna a kisasszony, ha egyszer csak elkezdenék ásítozni?

Az iskolai ruhája egy széken volt összekészítve a szobájában.

– Anyu azt mondta, hogy vegyek ruhát.

– De hisz itt hosszú nadrágot látok.

Beatrice elégedetten nézett rám.

– Egy takonygyár nem tud vitatkozni.

Ágyba bújt, a paplant fölhúzta az álláig. Rinaldót, a macit, maga mellé vette.

Arra kért, meséljek valamit.

Azt meséltem, hogy egyszer egy maci iskolába szeretett volna járni. Egy szép nap be is cammogott az osztályterembe, de mindent összezavart. Azt hitte, hogy a táblára írt szöveg fordítva van, ezért fejtetõre állt, hogy jobban lássa. Késõbb a tanítónõ helyére akart ülni. Még késõbb a táblához lépett, és rágni kezdte a szivacsot, mert sajtnak nézte. Végül azt hitte, hogy a papírkosár a bili, de ekkor a kisasszonynak elege lett belõle. Kedves maci, szólt, nem járhatsz iskolába, mert hiába próbálnál, úgysem tudnál olvasni. Hallgathatnám a többieket, válaszolta a maci, és ha valamelyikük különösen szépen olvasna, megtapsolnám. Hidd el, másban sem tudnál részt venni, hisz nem tudsz se tornászni, se futballozni, magyarázta a kisasszony. Ez igaz, viszont ha valaki elesne és megütné magát, fölsegíteném. De ott van a sok házi feladat, folytatta a kisasszony, és neked se mamád, se papád nem tudna segíteni a leckeírásban. De hisz másoknak sincsenek szülei, mondta a maci, én pedig mindenkit megvigasztalnék, aki vigaszra szorul.

– Például téged, aki egyedül vagy? – kérdezte Beatrice.

Elhallgattattam. A kislány megsimogatta Rinaldo fejét.

– Ne félj, nem viszlek el az iskolába.

Egy darabig ültem az ágya szélén, fogtam a kezét.

– Holnap bizonyos értelemben megnõsz, és nagyobb leszel.

Komoly arccal nézett a szemembe.

– Muszáj megnõni?

Nemsokára aludt.

Egy kislány feküdt elõttem, aki alszik, és aki másnap iskolába megy. Az angyalokhoz ennél közelebb aligha kerülhetünk életünkben.

IX.

ÜDVÖZLETEM A VENDÉGSZOBÁBÓL. Az ágy keskeny és kemény. Szerencsére van nálam néhány tabletta, amely ideröpíti John Blundöt.

Mert mit szólna a kisasszony, ha nagypapa nagyokat ásítana az iskolaudvaron?

Vajon John Blund elfogad álomra megrendelést?

Van itt egy fénykép, amelyen a Kalvholmen stégjén állunk. Kedves kép, de vajon miért épp itt, a vendégszoba falán lóg?

Nincs emlékem apa temetésérõl. Valószínûleg teljes csöndben zajlott, lehet, hogy nem is voltam ott. Egy ideig otthon is nagy volt a csönd, mama meg én folyton kettesben voltunk, körül fojtott hangok, behúzott függönyök.

Apa elment. Az élet ment tovább.

Még szerencse, hogy egyszer csak megjelent a színen cipóképû mostohaapám. És szélesre tárta az ablakokat. Vendéglõbe és moziba vitt bennünket. Nagyon sok barátja volt. Szünet nélkül jártak ki-be az ajtón, hangok zuhogtak ránk a telefonból, a televízióból meg egy új sztereókészülékbõl.

A bácsi emellett trombitált is.

És kifizette apa adósságát, legalábbis azt hiszem.

A körülöttünk lappangó rejtélyt is õ hozta késõbb szóba. Pontosan úgy, ahogy apa: kihívott az udvarra futballozni.

Neki nehezebb volt gólt lõni. Ügyesebb is volt, kövérebb is.

Végül leültünk a lépcsõre, az új apám meg én.

– Van valami, amirõl szerintem tudnod kellene – szólt.

Hallgattam, és vártam.

– Szóval, akár így, akár úgy, egyszer úgyis megtudod, úgy hogy szerintem jobb, ha megbeszéljük. Apádról van szó.

– Tudom.

Csodálkozva nézett rám.

– Tudom, hogy fõbe lõtte magát.

A pipát, amelyet kivett a zsebébõl, nem tudta megtömni. Mintha egy pillanatra kifordult volna önmagából.

– Értem, de hát akkor… – dadogta, és fölállt.

Látszott, hogy még valamit szeretne mondani.

– Haragszol anyádra, amiért nem beszélt róla?

Én is fölálltam. Zsebre vágott kézzel néztük egymást.

– Biztos azt hitte, nem bírom elviselni. Szóra sem érdemes. Az élet megy tovább.

Sokáig szótlanul bámult.

– A nemjóját! – bökte ki végül.

X.

VÉGÜL OTT ÁLLUNK a sok elsõs gyermek és szülõ közt az iskolaudvaron.

A szülõk legtöbbje mama.

Nagyapa rajtam kívül egy sincs.

Beatrice apró, izzadt kezével a kezemet szorítja. Hosszú ideje nem szólt egyetlen szót sem.

Most hirtelen megszólal:

– Nagyapa, ugye te sem hiszed el, hogy mindjárt nagyobb leszek?

Az idõsebb gyerekek a tapasztalt diákok arckifejezésével õgyelegnek körülöttünk. Egyikük, egy tíz év körüli, sötét hajú fiú megáll elõttünk, érdeklõdve nézi Beatricét.

– Szia – szólítja meg –, engem Sebastiannak hívnak.

Beatrice a földre bámul, a kezem szorítja. A fiú nem tágít. Komoly, fürkészõ, szinte felnõtt arca van.

– Mi van, talán félsz?

Beatrice megrázza a fejét. A fiú egy kis amulettet, egy apró aranyszívet vesz le a nyakából.

– Nézd, ezt azért kaptam, hogy jól tanuljak.

Beatrice nyugtalan pillantást vet rám.

– Ahhoz ilyesmi kell?

A fiú mosolyog.

– Dehogy – szól azután –, e nélkül is lehet boldogulni.

Egy farmernadrágos, fehér inges fiatalember jár körbe, sorra üdvözli az új tanulókat.

– Õ Beatrice – mondom.

– Isten hozott nálunk, Beatrice – szólt a fiatalember, és megsimogatja a kislány fejét.

– Õ a kisasszony? – suttogja Beatrice.

– Azt hiszem, õ – súgom vissza.

A fiatalember maga köré gyûjti a gyermekeket. Aztán búcsút int felénk. Bevonulnak az iskolaépületbe, és becsukódik az ajtó a sok kis, merev hát és új iskolatáska mögött.

Amikor néhány órával késõbb Beatrice ismét kilép az épületbõl, valóban nõtt egy kicsit. Lobogó vitorlákkal száguld az új és ismeretlen felé. Csakhogy ezt nem veszi észre, ahogy jóval késõbb azt sem, hogy kedvese karjában fekve megint új fejezet kezdõdik az életében.

Csodálatos dolog a feledékenység.

Ha van Isten, az örök élet helyett inkább a feledés képességével ajándékozzon meg, hogy elfelejtsük: a tavasz zsenge zöld leveleitõl az aszfaltra hulló õszi lombig minden csak búcsúzás; búcsúzásképpen csipog a szürke veréb, mielõtt leszállna az éj, és virrasztani kezdenének a baglyok, egyetlen fényfoszlány az egész – aztán belehullunk a nagy Semmibe.

Rövid az elsõ iskolai nap, mégis úgy hiszem, képes vagyok oda-vissza megtenni az otthonom és az iskola közti utat. Tudom, hogy a fiókos szekrényben, jobbra, a legfelsõ fiókban lapul egy ékszer vékony aranyláncon. Most már azt is tudom, kinek ajándékozzam.

Torgny Lindgren 1938-ban született az észak-svédországi Raggsjöben. Költõként indult, azonban csakhamar regényíró vált belõle. A svéd irodalomba 1982-ben robbant be *Ormens väg på hälleberget* (Mint kígyó útja a kõsziklán, magyarul 1988) címû kisregényével. Ezt követte a bibliai tárgyú *Bet Seba* (1984, magyarul Bethsábé, 1989) címû regény, majd egy sor norrlandi témájú regény és elbeszéléskötet. Magyarul olvasható még: *Dongóméz* (1996, Széphalom), *Az ötujjú krumpli* (1997, elbeszélések, Széphalom) és *A tüdõkása* (2002, Széphalom). Itt közölt novellája: a *Brokiga Blad* a *Berättelserna* (Elbeszélések, 2003) címû kötetébõl való.

Margareta Ekström 1930-ban született Stockholmban. Az egyik legkiválóbb svéd novellista, de regényeket és verseskötetet is írt. Irodalomkritikusként mûködött, egy ideig a svéd PEN Club elnöke volt. Legfontosabb elbeszéléskötetei: *Aftnar i St. Petersburg* (Szentpétervári esték, 1960), *Överfallet* (A támadás, 1963), *Födelseboken* (A születés könyve, 1967), *Människodjuren* (Emberállatok, 1974), *Dödens barnmorskor* (A halál bábái, 1976), *Kärlekens utland* (A szerelem peremvidéke, 1982). Az *Ingentingskogen* (A Semmi nevû erdõ) 1974-es, a *Kungen hotad* (Patthelyzet) 1982-es kötetébõl való.

Eva Ström (sz. 1947) Kristianstadban él. Végzettségére nézve orvos, de évek óta az irodalomnak él. Költõ, prózaíró, irodalomkritikus. Fõbb kötetei: *Den brinnande zeppelinaren* (Az égõ Zeppelin-pilóta, versek, 1977), *Samtal med en deimon* (Beszélgetés egy démonnal, regény, 1986), *Brandenburg* (versek, 1993), *Bröd* (Kenyér, regény, 1999), *Revbenstäderna* (Borda-városok, versek, 2002). 2003-ban elnyerte az Északi Tanács irodalmi nagydíját.

Johan Bargum 1943-ban született Helsinkiben. Az egyik legismertebb és legjelentõsebb finnországi svéd prózaíró, novellákon kívül fõleg regényeket publikált. Színpadi szerzõ, Bengt Ahlforssal közösen írt, *A zöld majom mosolya* címû drámáját Magyarországon is bemutatták. Fontosabb mûvei: *Svartvitt* (Fekete-fehér, elbeszélések, 1965), *Finsk rulett* (Finn rulett, regény, 1971), *Mörkrum* (Sötétszoba, regény, 1977), *Den privata detektiven* (A magánnyomozó, regény, 1980), *Den svarta portföljen* (A fekete aktatáska, regény, 1991), *Charlie Boy*, elbeszélések, 1995), *Avsked* (Búcsú, elbeszélések, 2003). A *Snellman doktor* címû novella legutóbbi kötetébõl való.

KJELL WESTÖ

Elsie néni

Augusztusban szokott megjönni Elsie néni.

Olyankorra rég elfelejtettem a nagyvárosi zajt és a kemény iskolapadokat. A nap egyre korábban tért nyugovóra a Hórihorgas Fenyõk Földjén, a tó túloldalán. Biztosra vettem, hogy ha elkötném a motorcsónakot és megkerülném vele a Fekete Szirten álló elhagyott, zöld színû kunyhót, hallanám a sistergést, ahogy a napkorong elmerül a Fenyves mögötti öböl vizében. De apa azt mondta, hogy ez a csónak túl billegõs.

Így teltek az évek. Brúnó nevû bokszerünk harmadik díjat nyert a nagy kutyakiállításon, Kenneth bátyám elköltözött hazulról, a téli szombatok szabadnappá váltak, a nyár viszont rövidebb lett, már nem szeptemberben, hanem augusztus tizenhatodikán vagy tizennyolcadikán elkezdõdött a tanítás. Rákot ettünk, Walle bácsi hozta õket Tamperébõl, a kékes-szürke jószágok ijesztõen kaparták a kartondoboz falát, de mihelyt a fazékba kerültek, elvörösödtek, és persze elpusztultak. Lassan a ragadozó halak is magukhoz tértek az augusztusi bágyadtság után, a hálókban ismét akadt fogas-süllõ. A komor, sötétzöld víz feneketlennek látszott, mindezt már akkor éreztem, de csak jóval késõbb tudtam szavakba önteni.

Egész augusztusban vártam Elsie nénit.

Meg is jött, cigaretta- és mósusz szagot hozott magával, meg valami nagyváros- és nevetés-szagot. Egyenes derékkal ült, kemény, parancsoló hangja szinte átlyuggatta az augusztusi Lönnbacka gondtalan unalmát. Göndör haja leért egészen a derekáig, és koromfekete volt, akár a szén a város szélén álló hõerõmû udvarán. A város! Talán épp ez volt Elsie néni titka: Helsinkire emlékeztetett. Feltûnõen fürgén mozgott, akkora svunggal szívta a Kent-cigarettát, hogy behorpadt tõle az arca, és olyan aprókat lépett, mint aki fut. A szauna-kamrában lévõ éjjeliszekrényén mindig négy könyv hevert, mind a négyben, valahol középen, könyvjelzõ helyett szamárfül csúfoskodott.

Elsie néni más volt, mint a többiek. Nem tudott nyugodni, leállt futballozni velem, és kövér, Robin nevû unokatestvéremmel, egyébként pedig nyugtalanul járkált Lönnbackában, egyik cigarettáról a másikra gyújtott, folyton olvasott, mohón hajszolta az élvezeteket, és olyan sok mindenrõl beszélt egyszerre, hogy nagymama, aki az év egyik felét távol, vidéken töltötte, és aki emellett öreg is volt, és szeretett mindent nyugodtan átgondolni, idõnként egy szót sem értett belõle.

– De kedves Elsie – mondta ilyenkor. – Nem kellene mindenfélével telitömnöd a fejed. Még belebetegszel, ha nem bírod megemészteni.

Elsie néni nevetett. Hevesen rázta a fejét, de úgy, hogy a fekete fátyol az arcába hullott.

– Fiatal vagyok, bírom.

Szerintem Elsie néni nem volt fiatal. Szerintem mind öregek voltak, közel a halálhoz, annyira halandónak láttam õket, hogy néha páni félelem fogott el, mi lesz velem, ha egyedül maradok: hisz Apa, Anya, Nagymama, Walle bácsi, és Satu, aki Walle bácsi felesége és Robin anyja volt, és finnül beszélt, meg Elsie néni már idõtlen idõk óta élnek. De azért Elsie néni szép volt, noha nem volt fiatal. Olyan szép volt, mint Helsinki, amikor egy nappal iskolakezdet elõtt hazaköltöztünk, és a város az autópálya végén várt lakóival, szenvedélyes életkedvével.

Reggelente Elsie néni a szauna mellett áll, elõtte horpadt, zománcozott lavór. A néni föléje hajol. Kora reggel van, mindenki alszik. Elsie néni a hónalját mossa, két melle, mint két súlyos inga leng balról jobbra, majd jobbról balra, fröcsköli a vizet, és halkan fütyörészik. Robin meg én az erdõszélrõl, a Nagy Kõ mögül lessük, kerekre tágult szemmel.

Ha szép az idõ, mosakodás után Elsie néni úszni indul. Robin meg én utána lopódzunk, behúzódunk az Óriásfenyõ mögé. A tó ezer szemmel hunyorog, halak ugranak a magasba, mintha valaki pecaboton rángatná õket, fehér és sárga vízililiomok ringatóznak a vízen. Robin meg én elnémulunk ennyi szépség láttán. Elsie néni haja olyan hosszú, hogy egészen a fenekéig leér, barna hátához és lábszárához képest tompora vakítóan fehér. Várunk még néhány percet, megvárjuk, ameddig visszaúszik, fölegyenesedik, és kigázol a partra. Egyik lábam fölrakom egy kõre, és elõrehajolok, hogy Robin ne lássa, amit nem kell látnia.

Késõbb Robin is így tett, nem sokkal az elõtt a végzetes nyár elõtt, amikor megtörtént a dolog.

Nagymama a tûzhely elõtt állt, teasüteményt sütött. Bömbölt a zene az öreg tranzisztoros rádióból, amely mindig a komódon állt nagypapa, dédnagymama és más halott õsök képei között.

– Meddig marad itt Elsie néni ebben az évben? – érdeklõdtem.

– Halihó-haliha – énekelte nagymama. És közben álmodozva ringatta a felsõtestét. Soha nem értettem, mi a titka, de – jóllehet abban az idõben nem sok rádióállomás mûködött – általában rögtön rátalált a Víg Özvegy hullámhosszára.

– Mikor árulod el, hol lakik télen Elsie néni, és hogy tulajdonképpen hogyan rokonunk? – próbálkoztam.

– Majd ha idõsebb leszel. Most inkább hozz vizet a tóról szegény öreganyádnak.

Hoztam.

– Légy kedves Elsie nénivel, ha megjön – mondta nagymama, amikor visszatértem -, sokat dolgozott, ezért fáradt.

Bólintottam. Nagymama tovább szorgoskodott a tûzhelynél, és újból énekelni kezdte a „Halihó-halihá"-t.

Amikor apa kikanyarodott a Nagy Útra, hogy behozza Elsie nénit, épp odakint pecáztam a tavon. Meg voltam sértve, a Nagy Úton való autózást ugyanis mindig nagyon élveztem. Mert, noha magamnak sem akartam bevallani, erõsen vágyódtam a város után, és a Nagy Úton suhanó autók némi ízelítõt nyújtottak abból, ami nemsokára elkövetkezik. Emellett, ha szerencsém van, egy pillanatra láthatom a Bolond Családot.

A Bolond Család birtoka az erdõszélen terült el kétszáz méterre a Nagy Úttól. Az út és az udvaruk között néhány keskeny, megmûvelt parcella húzódott. Apa megtiltotta, hogy Bolond Családnak nevezzem Aaltoneneket, ami nem volt könnyû, mert a családban egyedül Aaltonen úr számított normálisnak.

Aaltonen magas, szálas, hallgatag férfi volt. Ha apát, anyát vagy nagymamát megpillantotta, rögtön elmosolyodott, kezet nyújtott, és rájuk köszönt:

– Puaivie, puaivie![2] – én legalábbis ilyesmit értettem.

Magasabb volt, mint apa, pedig alacsonyabbnak tûnt. Nem tudom, mi lehetett az oka, apa húzta ki magát, vagy Aaltonen úr görnyedt meg, minden esetre Aaltonen mindig fölnézett apára.

Apa, aki gyakran emlegette, hogyan lett nemrég fõnök a mûhelyben, meg hogy hogyan kezdett tanulni annak idején, és hogyan sikerült anyagilag szép lassan rendbe jönnie, láthatólag nem egyszer kínosan érezte magát.

Idõnként apa és Aaltonen úr olyan halkan beszélgetett, hogy egy árva szót sem értettem belõle. Ilyenkor Aaltonen úr gyakran megcsóválta a fejét. Ha közelebb léptem, megemelték a hangjukat, és a közeli napokban esedékes horgászatról beszélgettek. Egyszer nem vették észre, hogy a hátuk mögött állok, akkor jöttem rá, hogy egyáltalán nem a horgászatról szövik a szót.

– Apa, mit jelent az, hogy minden embernek viselnie kell a maga keresztjét? – kérdeztem utóbb.

– Azt, hogy bele kell törõdnünk Isten akaratába – válaszolta apa. – A hívõ emberek így szokták mondani.

Aaltonenné csak májustól szeptemberig volt kint a birtokon. Télen hetven kilométerrel délebbre ment pihenni, Tamperébe, legalábbis nagymama így mesélte. Aaltonenné olykor kánikulai idõben is vastag gyapjú zokniban, barna, magas sarkú téli csizmában, pulóverben és hosszú felöltõben jött ki a mozgóboltba. A gyerekek fürdõruhában, a felnõttek sortban, bikiniben, strandpapucsban izzadtak. Aaltonenné arcán ilyenkor megjelent valami furcsa, szomorú mosoly, mintha azt mondta volna: „Látom, hogy megbámulnak, még ha nem mondják is."

Úgy képzeltem, hogy Aaltonenné belülrõl megfagyott. Egyszer véletlenül mögéje kerültem a mozgóbolt pénztáránál. Erõs szaga volt, nem elviselhetetlenül rossz, de pállott.

Aaltonen lányát egyetlen egyszer láttam. Anyját kísérte el a mozgóboltba, tipegett, húzta a lábát, az útra szegezte üres tekintetét. Soha nem láttam hozzá hasonlóan sápadt emberi lényt, olyan fehér volt, mint az elpusztult halak hasa. A szeme két fekete lyuk volt, két feneketlen kút, amelybe sokáig belebámulhatott az ember, anélkül hogy látott volna valamit.

Féltem tõle, a lúg és a nyári rét szaga hirtelen elillant, és én ott álltam, mint akit megbabonáztak. Emlékszem, Lönnbacka vöröses fényben úszott aznap este, de én minden kõ mögött Aaltonen bárgyú tekintetû lányát láttam, úgyhogy lementem a földszintre nagymamához: úgy gondoltam, õ mindenre tudja a választ.

Nagymamának volt ugyan városi lakása Tamperében, de az év nagy részét Lönnbackában töltötte, mert itt elmélyülhetett abban, ami a világon legjobban érdekelte, a természetben. Gyakran üldögéltem vele a tûznél a Kisházban, és hallgattuk a Természetestét. Nagymama néha eltûnt a szobában, ahol a szövõszék állt, meg a telefon, és betelefonált a rádióba. Ültem, és a rádióban hallgattam nagymama kérdéseit, amelyeket eltorzított a gyenge, recsegõ vonal.

Ha gyermekkoromban valamit a tudtomra akart adni, azt állatokról, fákról és virágokról szõtt példázatok formájában tette. Városi gyerek voltam, nem mindent értettem. Aznap este például, amikor Aaltonen lányáról érdeklõdtem, nagymama a madarakat hívta segítségül. Megkérdezte, észrevetettem-e, hogy minden madár más. Más a Kisszigeten fészkelõ sarki búvár, más a stégen álldogáló gólya, mások a tamperei galambok és megint más egy darucsapat a távoli kontuniemi lápon. Jaj, de gyerekes dolog, gondoltam én, hiszen tavasszal múltam tíz éves, nemsokára felsõ tagozatba lépek, igaz, én leszek az osztályban a legfiatalabb. De aztán el kellett ismernem, hogy igaza van. Erre nagymama hozzátette, hogy vannak madarak, amelyeket nagyon ritkán látni, mert szárnyaszegettek, és mindentõl félnek.

2 Valójában „päivää, päivää" (= Jó napot, finn)

– Mi mindentõl? – faggattam türelmetlenül.

– Önmaguktól, a holnaptól, az emberektõl… mindentõl.

– Azt hiszem, ez a lány is nagyon magányos lehet – válaszoltam.

– Egészen biztosan az – mondta nagymama.

– Azt hiszem, falun mindenki magányosabb – adtam a bölcset.

– Nem magányosabb, mint a városokban – mondta nagymama –, csak falun jobban ráér, hogy a magányát észrevegye.

A partról futni kezdtem a ház felé, aztán lihegve Elsie néni karjába vetettem magam.

Átölelt, megpróbált fölemelni, de nem bírt.

– Hogy te hogy megnõttél!

Elsie néni szája most is bagószagú volt, de most valami szúrós szagot is árasztott, amit furcsának találtam.

– Megnézed a pályát, ahol a cselezést gyakorlom? – bukott ki belõlem a kérdés –, képzeld, tizennégy másodperc alatt végig viszem a labdát a botok között!

– Hagyd Elsie nénit, hadd öltözzön át, és hadd szokja meg a friss levegõt – szólt nagymama, és a vendéghez fordult:

– Késõbb teázunk, addig pihend ki magad.

Elsie néni megragadta a barna és a sötétkék sporttáskát, és elindult a szauna irányába. Az emelkedõn hirtelen megállt, egy darabig figyelte, hogy rúgjuk Robinnal a labdát, majd hisztérikusan fölnevetett.

Robin összerezzent.

– Ugyan – fújtam ki magam –, ne legyél beszari. Elsie néni mindig így nevet, ez az õ specialitása.

Robin továbbra is ijedten nézett, amitõl begurultam. Félelmét vádnak éreztem Elsie nénivel szemben.

– Szerencsétlen hólyag! – szóltam olyan gúnyosan, amilyen gúnyosan csak bírtam.

Az esti teázásnál Elsie néni ugyanolyan élénk volt, és ugyanolyan hangosan beszélt, mint rendesen. Nem mindent értettem, amirõl beszéltek, de idõnként úgy látszott, igyekeznek visszafogni õt, próbálják elejét venni annak, hogy túl sokat beszéljen.

Lassan elcsöndesedett a társaság, csak Walle bácsi pipája szortyogott. Elsie néni két szeme közt, éppen az orra fölött egy ránc keletkezett, miközben egymás után szívta a hófehér cigarettákat.

– Igazán szép nyarunk van – jegyezte meg Walle bácsi.

– Bizony, és ez nagyszerû dolog. Nem is emlékszem már, mikor volt az aprómadaraknak ennyi fiókájuk – szólt nagymama.

– Áldott, fénylõ idõszak ez az északi nyár. Kár, hogy olyan rövid – tette hozzá anyánk.

– Valóban – kottyantott közbe apa, és fölkelt, hogy kávét töltsön.

– Nagyon jól tudom, mire gondoltok – szólalt meg egyszerre Elsie néni valami számomra ismeretlen hangon. – Azt akarjátok, hogy hagyjam abba a kutatást és menjek férjhez. Azt hiszitek, különben… – Itt félbe szakadt a mondat. Metszõ kacaja ezúttal fékezhetetlenné és sivítóvá vált, majd egyszerre megtört, mint hegesztõláng által elmetszett fémszál.

– Mi csak azt szeretnénk, ha kiszállnál a mókuskerékbõl – szólt apa.

Fölugrottam Elsie néni ölébe.

– Nézd, milyen sárga a mutatóujjad! – mutattam. A néni a bal kezére nézett, majd rám. Szürke, kissé ferde vágású szeme volt. Az enyém hasonló színû, de nagy és kerek.

– Én nem félek tõled úgy, mint Robin. Csak túl sokat dohányzol. Az pedig nem egészséges, így mondja mindig a nagyi.

Mindenki nevetett.

– Nem kellene már lefeküdnünk? – kérdezte Walle bácsi.

Reggel a nap fehér párafelhõbe burkolózva kelt fel Lönnbacka fölött. Lelopakodtam a lépcsõn, elsurrantam Walle bácsi és Satu néni hálószobaablaka elõtt, átvágtam a konyhán, benéztem Robin ajtaján, ciccegtem.

– Hány óra? – kérdezte Robin álmosan.

– Fél hét.

– Kimegyünk az Óriásfenyõ alá leselkedni?

– Gyerünk!

Leszaladtunk a partra a Gyökérösvényen. Még harmatos volt a föld, az ösvényt befonó gyökerek síkosak voltak; néhány méter távolságból valóban vastag kígyóknak láttuk õket.

Elfoglaltuk a helyünket a lucfenyõ mögött, vártunk egy negyedórát, de nem történt semmi. Vártunk még tíz percet. Felszállt a pára, harsány fényben fürdött a part. Két alak tûnt fel a túlparton lévõ stégen, különben csend volt. Sok nyaraló hazaköltözött már. Alacsonyan állt a tó vize, a part közelében még meleg volt. Egy hetünk lehetett iskolakezdésig. A szauna kamrájának ablakát függöny takarta.

– Miért nem jön ki? – kérdezte Robin türelmetlenül.

– Odasüss! – mondtam, és az ablakra mutattam. – Rövid a függöny. Benézünk?

– Te be mersz nézni?

– Be én.

Az ablakhoz osontunk. Óvatosan a falhoz lapultam, kinyújtottam a nyakam, és belestem az ablakpárkány

és a függöny közt lévõ piszkos résen. A szobában félhomály volt, de azért láttam az ágy szélén ülõ Elsie nénit, és összerezzentem. A néni haja kuszán, fekete csíkokban tapadt izzadtságtól csillogó homlokára. Amikor megerõltettem a szemem, láttam, hogy a padlón fekete hajtincsek hevernek; Elsie néni éjjel levágta a haját. Hátul, a tarkóján a maradék haj össze volt gubancolódva. Ült és idegesen cigarettázott, aztán a cigarettát hirtelen mozdulattal a fekete hamutál mellé dobta. A hamutartó tele volt csikkel. Elsie néni elõrehajolt, kivett valamit egy az éjjeliszekrényén, a könyvek közt heverõ, lapos dobozból, bekapta, és visszaült az ágyra. Üres tekintetét egy a cserépkályha fölött lévõ pontra függesztette. Követtem, de nem láttam semmit. Mozgott az ajka, de nem hallottam egy árva szót sem. Talán az ablak miatt. A néni tovább bámulta a falat. Még mindig nem látszott rajta semmi.

– Én is beleshetek? – szuszogott a fülembe Robin.

– Be, ha akarsz, de aztán magadat okold érte.

Robin elõre hajolt. Láttam, hogy megrémül, a nadrágjánál fogva tartottam.

– Gyere!

– Tommen! – jajdult föl Robin, amikor fölfelé kapaszkodtunk az emelkedõn.

– Mi van?

– Elsie néni veszélyes.

Oldalra néztem, láttam, hogy kocog mellettem. Alacsony volt, kövér és ijedt. Én is meg voltam ijedve. De ezt nem kellett volna mondania. Legszívesebben fölpofoztam volna.

– Hülyeségeket beszélsz! – jelentettem ki olyan határozottan, amilyen határozottan csak tudtam.

– De hát olyan a szeme, akár egy sügéré.

– Elsie néni *ember* – válaszoltam.

Aznap reggel is együtt kávéztunk a Nagy Házban, ahogy mindig. Én többször is a Kisházba vezetõ ösvény felé pislogtam, láttam nagymamát, amint ásójával a rózsatövek közt hajladozik. Elsie néni nem mutatkozott.

– Na mi van, Tommen, talán bizony szirénekrõl álmodtál az éjjel? – próbálkozott Walle bácsi, aki tudta, mennyire szeretem Elsie nénit. Robin és én csodálkozva néztünk egymásra. A szirént szirénának értettük, annak a hangja pedig városi jelenség volt, hisz csak a rendõrautók meg a mentõk használták. Láttam, hogy Robint ismét hatalmába keríti a félelem, és meg akar szólalni, ezért gyorsan bokán rúgtam. Összeszorította a száját, és nem mondott semmit.

Reggeli után arra gondoltam, gyakorlom a labdavezetést. Tizennégy másodperc nem elég jó idõ. Robin krokettet akart ugyan játszani, de én nemet mondtam, ezért savanyú képpel egyedül õgyelgett kint a pályán.

A botjaim szanaszét hevertek a földön. Biztosan Brúnó volt, gondoltam, és nekiláttam leszúrni újból a karókat. Ekkor érkezett lihegve Robin, nyomában Walle bácsi. Robin megállt, megfordult és apja karjába borult.

– Apa, Elsie néni szétrugdosta a krokett-kapukat, és halott fehér az arca. Apa, Elsie néni veszélyes!

Satu is elõkerült a házból.

– Ebbõl még zûr lehet – szólt Walle bácsi, és futni kezdett a part felé.

Már csak töredékesen emlékszem arra a napra. Robinnal és velem nem foglalkozott senki. Apa, Walle bácsi és Satu nekivágott az erdõnek. Brúnót bezárták, túl kiszámíthatatlan volt ahhoz, hogy nyomkeresõnek lehetett volna használni. Nagymama és anya egymást váltotta a telefonnál. Nem mindig ugyanazt a számot hívták, hol a templomos faluba, hol Tamperébe, hol Helsinkibe telefonáltak.

Én is szerettem volna részt venni a keresésben, de a felnõttek nem engedték.

– Te itt maradsz – közölte velem nagymama szigorúan.

Apa és Walle bácsi csak késõ délután érkezett haza. Fejüket csóválták, szürcsölve itták a kávéjukat. Késõbb Aaltonen úr is becsörömpölt öreg autóján, egy nagy, hegyes fülû, vizsla tekintetû kutyát hozott. Sötét viharfelhõk gyülekeztek a túlparti fenyves fölött, de még nem tört ki a vihar.

A felnõttek folyton azt mondogatták, hogy több emberre volna szükség a kereséshez, engem azonban félretoltak.

A férfinép ismét kirajzott. Satu hazajött, vacsorát fõzött az itthon maradottaknak. Kedvetlenül kanalaztuk a hallevest. Kisütött a nap, és bár változatlanul kékesfekete felhõk úsztak az égen, vöröses augusztusesti fény világította meg Lönnbackát. Nagymama azt mondta, a férfiak ezúttal a réteket fésülik át a Nagy Út túloldalán.

– Elsie néni boszorkány? – kérdeztem.

– Ne beszélj szamárságokat – szólt anya –, inkább nézzétek meg Robinnal, akadt-e hal a varsába.

Kieveztünk a tóra. A víz színe világoskékrõl lassan sötétkékre, végül feketére váltott.

– Elég pocsék dolog, hogy augusztusban már ilyenkor lemegy a nap – jegyezte meg Robin.

– Ugyan, hisz még csak õsz van – mondtam a lehetõ legszenvtelenebb hangon.

– Gondolod, hogy egész az Ördöglyukig átfésülik az erdõt? – Robin hangja félelemrõl árulkodott.

– Ugyan, az Ördöglyuk innen legalább húsz kilométer!

A varsa a Kissziget oldalában volt, majdnem a tóhát közepén. Robin az evezõvel visszafelé hajtotta a csónakot, én a sötét víz fölé hajoltam, hogy a piros zsinórnál fogva fölhúzzam a varsát.

Ekkor harsant föl az iszonyú hang.

– Farkasok – vacogott Robin –, ugye, nem tudnak úszni?

– Csönd! – szóltam ijedten, és próbáltam kideríteni, merrõl jöhet a hang.

A Fekete Szirt végében pillantottam meg õket. Egy lapos sziklán álltak, a Nagy Fenyõk Országa elõtti utolsó erõdítményen. Gyorsan sötétedett, de látni lehetett még a viharfelhõket, szinte fölakadtak a fák csúcsán. Hallottam, hogyan verik a hullámok a sziklapadokat, de a morajlást, és a fölöttünk körözõ sirályok rikoltozását túlharsogta a különös üvöltés. Lehetett volna persze farkas is, kutya vagy akár bagoly, mégis, volt valami felismerhetõen emberi ebben az üvöltésben, amit koromsötétben is rögtön érzékeltünk volna.

Robin sírva fakadt. Én elengedtem a zsinórt, pedig éreztem, hogy van hal a varsában. Távolról gyengén mennydörgött.

A panaszos hang nem szûnt, de nem tûnt segélykiáltásnak, inkább csak hangnak, mely száll a szélben.

Megragadtam az evezõlapátokat, és olyan gyorsan eveztem, amilyen gyorsan csak tudtam, mögöttünk valósággal sistergett a víz. Amikor partra értünk, hallottam az autó motorjának hangját.

– Fuss, szólj nekik, hogy Elsie néni a Fekete Szirten van valakivel, ott kiabál! – parancsoltam rá Robinra.

Elsõként Aaltonen úr ért oda. Futott. Gyors lábú férfiú volt, pedig amúgy nagydarab, esetlen embernek látszott. Szeméhez emelte a távcsövet, azzal fürkészte a vizet.

– Ott vannak, hála Istennek!

Odanyújtotta apának a távcsövet, álltak, kémlelték a látóhatárt a sötétedõ víztükör fölött. Egyszerre megszûnt a köztük lévõ különbség, egyformán voltak finomak és nyersek, visszafogottak és jókedvûek, most egyiküknek sem kellett fölnéznie, vagy lenéznie a másikra; két aggódó, ugyanakkor megkönnyebbült középkorú férfi állt a parton.

Apa és Walle bácsi beült Aaltonen nyitott teherautójába, és a motor hangja darabokra törte a tó csendjét. Késõbb egyre gyengébben hallatszott a zúgás. A kocsi fénykévéje hol itt, hol ott villant fel a túlparti fák törzsei között. A keskeny, bozóttal csaknem teljesen benõtt kavicsos úton zötyögtek a Fekete Szirt felé, ahol egy zöldre festett kunyhó állt emberemlékezet óta lakatlanul.

Ekkor ismét fölharsant a hang.

– Gyertek, kész az esti tea – szólított anya.

– Nem maradhatnék még kint? – A motor hirtelen leállt. Csaknem teljesen besötétedett, még látszott a kísértetkunyhó zöldes teteje, de az emberi alakokat már nem lehetett kivenni, noha tudtam, kik azok.

– Anya, ki az a másik? Aaltonenné?

– Dehogy.

Egyszerre csönd lett.

– A lányuk?

– Az. Gyere, kenek neked egy narancslekváros kenyeret.

Néhány izgatott hangú telefonbeszélgetés után megérkeztek a mentõk, és Elsie nénit beszállították Tamperébe. Abban egyeztek meg, hogy Walle bácsi holnap meglátogatja.

Nagymama az ágyam szélére ült, mesélni akart.

– Túl nagy vagyok már a mesékhez – morogtam –, mesélj Robinnak.

Nagymama azonban mesélt. Meséje a szomorúságról szólt, a szomorúságról, mely eltölti a magányos lelkeket, ha véget ért a nyár, és az õsz mint valami paplan beteríti a földeket, a szomorúságról, amit azok éreznek, akik örökké futnak, ahelyett hogy megállnának és belefülelnének a csendbe, akik ugyanúgy élnek tovább, akiket összezsugorít a zaj, mely olyan erõs, hogy a sok szerencsétlen észre sem veszi tõle, hogy elvesztette a lelkében zengõ hangokat, és egy szép napon föl nem neszel, és meg nem hallja az üresség sikolyát, azét az ürességét, amelyet sem borral, sem hitvány vásárfiával, sem cukorkával, sem más portékával nem lehet feltölteni.

És bár nem vallottam be még önmagamnak sem, hogy szeretem nagymama meséit, Lönnbacka valahogy ismét napfényesebb lett, és arra gondoltam, hogy holnap megint minden ugyanolyan lesz: a stég, az Óriásfenyõ, a Nagy Kõ, a Kissziget, a Berkenyekilátó, a Zöld Mohaszakállú Kõ, és a többiek.

Nagymama sokáig üldögélt még a konyhában. Hallottam, hogy Walle bácsi leereszkedik a lépcsõn. Sutyorgásuk, mint halk, érthetetlen zsongás, beszüremkedett a szobámba, összemosódott a falban dolgozó kopogóbogarak hangjával, a verandapadlásra érkezõ denevérek kaparászásával, a fák ablakokon is átható suhogásával. Néha egy egész mondat nyomult be az ajtón. Az emeleten Satu néni Robint vigasztalta.

– Majd elfelejti, hisz Robin egészséges gyerek – hallottam nagymama hangját.

– Hát Tommen…? Azt hiszem, õ is tûnõdik eleget… – szólt Walle bácsi.

– Mire gondolsz? Arra célzol, hogy… – ez anya hangja volt, az õ csípõs megjegyzése.

– Nagyon jól tudod, hogy Elsie az anyjától örökölte, nem pedig tõlünk – tette helyre õket határozottan nagymama.

Ezután apa dörmögõ hangját hallottam.

– …ne aggódjatok feleslegesen… hiszen õt minden érdekli, ami a többi fiút…

Elszenderedtem, már nem érzékeltem, álmodom-e, képzelõdöm-e, avagy ébren vagyok. Végül mégiscsak elalhattam, mert elfelejtettem Istenhez imádkozni, hogy adja vissza Elsie néni elveszett angyalszárnyait, pedig egész este próbáltam magam emlékeztetni rá.

Korán keltünk. Robin, Walle bácsi meg én lementünk a partra. A szaunakamrában fülledt volt a levegõ, a hamutartó még mindig színültig volt csikkel. Walle bácsi kiöntötte az egészet a kályhába, és kitárta az ablakot. Csónakba ültünk, kieveztünk a tóhátra. A varsa üres volt.

– Pedig egész biztos, hogy tegnap volt benne valami – magyaráztam.

Néhány nappal késõbb hazautaztunk Lönnbackából. Apa körbejárta a házat, bezárta az ajtókat, Walle bácsi bevonszolta a favágítóba a stég pontonját, anya és nagymama behordta a kerti bútorokat. Robin meg én megetettük a két szelíd sünit, melyet Igornak és Alexandernek neveztünk el. Azok föllefetyelték a tejet és eltûntek. A táskámat apa betette a piros Taunus csomagtartójába. Intettem nagymamának, aki még egy hónapig a Kisházban maradt, és Robinnak, aki duzzogott, mert a mi családunk elõbb indult, mint õk.

Még négy nyarat töltöttem Lönnbackában. Aaltonen birtoka már a következõ nyáron üresen maradt.

Elsie nénit nem láttam soha többé. Az elsõ két nyáron sokat gondoltam rá, azon tûnõdtem, miért nem olyan, mint apa és anya. Miért olyan, amilyen, és miért nem olyan, mint mi? Aztán rémületemre – fordítva kezdtem gondolkozni. Miért nem vagyok én olyan, mint Elsie néni? Hisz nagyon szerettem. És honnan tudom, hogy Elsie néni nem én vagyok? Gyakran kérdezgettem a többieket:

– Hol van Elsie néni? Eljön ezen a nyáron? – De senki sem válaszolt, én pedig lassan beleuntam.

Az évek során egyre több hibát fedeztünk föl egymásban, egyre több foltot. Megutáltam Robint, az unokatestvéremet. Apa és Walle bácsi összeveszett az útvámon, nagymama pedig azt mondta, hogy Satu nem jól neveli Robint. Apa és anya egyre gyanakvóbban méregették egymást. Akárhogy is volt, Walle bácsi Barösundben vett nyaralót, én kötelességtudóan küldözgettem a levelezõlapokat különféle nyelvtanfolyamokról anyámnak és nagymamának Lönnbackába; apának máshova.

Bizonyos kultúrákban, ezt felnõttként ma már tudom, csak Isten lehet tökéletes. Amikor a hívõ szõnyeget szõ, szándékosan hibázik, hogy mutassa, nem akart kérkedni a szõnyegével. Õ, aki belõlünk szõtt szõnyeget, ugyanezt tette. Tökéletes családi szõttest alkottunk, puha volt, jó volt járni rajta. Elsie néni volt a szõnyeget szövõ imádsága.

Szeretném tudni, hogy azt az augusztusi estét követõen, amikor Elsie nénit és Aaltonen lányát megtaláltuk a zöld kunyhó mellett a sziklán, fölismerte-e közülünk valaki a szõnyeghibát, vagy mindenki úgy tett, mintha gyõzött volna? Hívtuk-e egyáltalán magunkkal, vagy Elsie néni maga nem akart jönni? Szégyellte-e magát, vagy azt akarta, hogy mi magunk lássuk be, hibásak vagyunk?

Még ma is gyakran fog el valami nehezen legyûrhetõ vágy, hogy leveleimben és levelezõlapjaimon föltegyem a kérdést: „Hol van Elsie néni, nem láttátok Elsie nénit?” De mégsem teszem. Csak saját magamtól kérdezem, hiszen sok millió szárnyaszegett ember van a világban, és ritka a hibátlan szõnyeg; tehát, ha semmi más, ez is elegendõ ok rá, hogy olyan felesleges dolgoknak szenteljük magunkat, mint amilyen az efféle történetek elmondása.

Kjell Westö 1961-ben született Helsinkiben. A finnországi svéd próza legnagyobb ígérete. *Drakarna över Helsingfors* (Sárkányok Helsinki felett, 1996), valamint *Lang* (2002) címû regénye nagy sikert aratott – az elõbbibõl film készült, utóbbit Finlandia-díjra és az Északi Tanács Nagydíjára jelölték. Elbeszéléskötetei: *Utslag och andra noveller* (Kiütés, és más elbeszélések, 1989), *Fallet Bruus* (A Bruus-eset, 1992). Verseket is publikált. Az itt közölt elbeszélés *(Moster Elsie) Lugna* favoriter (Nyugodt kedvencek, 2005) címû gyûjteményes kötetébõl való.

Claes Andersson (sz. 1937) finnországi svéd költõ, politikus. 1978–83 között a Finnországi Svéd Írószövetség elnöke, 1995–99 között kulturális miniszter volt. Itt közölt versei 2002-es *Dessa underbara stränder, förbi glidande* (Ezek a csodálatos, tovaúszó partok) címû kötetébõl valók.

Tua Forsström (sz. 1947) finnországi svéd költõ. Versei – Anderssonéhoz hasonlóan – magyarul is olvashatók a Tanács boldogoknak címû antológiában. 1997-ben Finlandia-díjjal tüntették ki. Fõbb kötetei: *Snöleopard* (Hóleopárd, 1987), *Parkerna* (A parkok, 1992), *Efter att ha tillbringat en natt bland hästar* (Miután egy éjszakát lovak közt töltöttem, 1997), *Jag studerade vid en underbar fakultet* (Egy csodálatos tanszéken tanultam, 2003).

CLAES ANDERSSON

Ezek a csodálatos, elsuhanó partok

(részletek)

1.

Hogy itt nõket végeztek volna ki gyerekestül? –
kevesen hiszik. A sok gyermekkoponya
nyilván véletlenül kerülhetett ide.
Vagy mégsem?
Valaki idehozta, hogy így tévessze meg
a közvéleményt.
Hasonló csínytevés sokszor megesett már.
Hunyd be a szemed, és ne gondolj semmire.

2.

Háborúban és szerelemben mindent szabad, azt is,
amit nem szabadna.
Mutass némi gyengédséget azok iránt, akiket
agyongyötörtél.
Csókold meg õket legalább.
Csókold meg húsukat, csontjukat, körmüket, hajukat,
nemi szervüket, csókold meg jegygyûrûjüket.
Gyújts gyertyát kihantolt sírjuk felett.
Énekelj. Imádkozz. Magasztald az örök szerelmet.
Írj verset a megbékélésrõl és a megbocsátásról.
Hazudj. Magasztalj. Ismét hazudj.
Írj verset az elhagyott lelkekrõl, akik
magányosan bolyonganak.
Hallgass, ha volna még hozzáfûznivalód.

4.

Amikor kicsi voltam, vidéken töltöttem a nyarakat. Többek közt az én dolgom volt esténként tejet hozni egy több kilométerre fekvõ tanyáról. Egyedül voltam, vacogó fogakkal baktattam keresztül az erdõn, rettenetesen féltem, úgy, ahogy most, a nagy mûtét elõtt. Mielõtt aludni mennék, fogom a habzó tejjel csordulásig teli kannát, és futva indulok hazafelé. Siess, kiáltja az altatónõvér, aki már vár az erdõszélen. De jaj, a tej nincs sehol! Kihalt az udvar, a teheneknek is nyomuk veszett. Porig égett az istálló. Sírva, kifulladva érkezem haza. Anyám egy szót sem szól, de látom rajta, hogy szomorú. Fáj a mellem, a sötét és komor erdõ közepén hirtelen elfogy a levegõ, mondjátok, miért öltözött ma fehérbe minden madár?

TUA FORSSTRÖM

Azzal ruházzuk föl a lovakat, *ami*

belõlünk hiányzik: hûséggel és
vakmerõséggel. Hûségükért és
vakmerõségükért szeretjük õket. Novemberre jár,
szél suhint arcomba, hideg
csípõs esõ permetez a fák
lombkoronájából. A lovak saját
képzeletüktõl is megriadnak. A lovak mindentõl
megriadnak és messzire vágtatnak.
A természet nem pazarol, a természet szigorú
gazdaságossági normák szerint mûködik. A fák
térdig ködben állnak, mozdulatlanul.
Van, ami lassan megváltozik, tudom,
de amire én emlékszem, nem tér vissza
sosem.

Azért írok önnek, mert ott voltam

a hangversenyén, szeptember
tizenhatodika volt. Prokofjevet játszott, és
oly különös valami ez a zene: olyan tájakra röpít,
amelyek nincsenek is. Azóta két kérdés
foglalkoztat. Az elsõ a körülményekkel
és a sorssal kapcsolatos. A másik
Procrisszal, akinek nyoma veszett az erdõn,
mert nem bízott eléggé a férjében! Egyszer jártam egy
reneszánsz mûvészeti múzeumban, s ezután ugyanazt láttam
mindenütt: az utcán, a földalattin: fényt, selyemkék, különös
lágyságot. Mindenben! Az emberekben és az állatokban. Egy fõiskolán
tanítok. Oly szép Szicília, amikor virágba borulnak a citromfák. Bár lehet, hogy ön
inkább saját menetrendjét követve utazgat, de azért megkérdezem, hogy a zene
helyünkre zökkent-e, midõn egy felhõ úszik be sebesen lakásom ablakán, ahogy
reggelente szokott
úszni a park fölött, amelyben sétálok.

Hó kavarog a belsõ udvar rózsái fölött,

nem húzott csizmát, nyaka köré nem kanyarintott sálat, könyvek
lapjai közt motoz, nem tudom, mit kezdhetnék ekkora fénnyel!
De hát Maga nem fogadná el ezeket a rikító színeket.
Túl tolakodók, túl
harsányak, túl sok van belõlük!
Ön a szárnyait léghajóra cserélte, egy ilyen esetlen,
rongyból és kötélbõl font alkotásra, emlékszem rá, igen!
Azelõtt sok mindenem volt, de kevés emlékem. Nem könnyû
megmaradni a tárgynál. Nem könnyû megmaradni a tárgynál.
Remélem, visszatérhetek. Remélem, visszatérhetek a szárnyakkal kapcsolatos
elvi kérdésekre. Merthogy a tény tény marad: a rózsakertet ma éjszaka hibernálta
a fagy. „Az övezet övezet, az övezet az élet,
amibe az ember vagy belepusztul, vagy túléli, miközben
keresztül lépdel rajta. Hogy ez sikerül vagy nem,
csupán önérzet kérdése”. Egy vadnyúl
csaknem beszökkent az Alapítvány elõcsarnokába,
egy folt volt csupán a havon, a vadnyúl naptára most októbert mutat.
Ön meglehetõsen rosszkedvû,
bár lehet, hogy mindez egy csöppet sem érdekli Magát.
Másrészt viszont folyton panaszkodik.
Azért írok, mert ön réges-rég halott, és mert múlt tavasszal
csodálatosan hangos csicsergés ébresztett benidormi
szállodaszobámban. Nem szükséges újra meg újra bocsánatot kérnünk, nem
kell mindent újra meg újra megköszönnünk, de meg kell köszönnünk. A Mälaren-tó olyan,
akár az ólom. A többi merõ fehér és piros.

Válogatta és fordította Jávorszky Béla

Gwerk Ödön: Táj úttal

A **Prima Primissima Díjakat** 2005. december 8-án Budapesten, a Nemzeti Színházban adták át. Az idén irodalom kategóriában **Lázár Ervin** kapott Prima Primissima Díjat, Prima Díjat pedig **Hubay Miklós** és **Spiró György.**

A **Felsõmagyarország Kiadó** a Téli Könyvvásárra a következõ könyveket adta ki: **Bálint Péter: Egy kretén vallomásai** (regény); **Beke György: Barangolások Erdélyben 7.**; **Gróh Gáspár: Nézd be a láthatatlant** (a Szépírás Kiadóval közösen); **Horváth Dezsõ: A fölfedezetlen Magyarország** (a Szépírás Kiadóval közösen); **Jánosi Zoltán: „Kõ alatti fény" – Ratkó József és „két" nemzedéke; Nyilas Attila: Ráolvasások könyve; Somos Béla: A csendes európai; Szemere Bertalan: Napló (szerk.: Albert Gábor).** A kiadványokat az Írószövetség Klubjában december 12-én tartott bemutatón, melynek házigazdája **Serfõzõ Simon,** a kiadó igazgatója volt, **Pécsi Györgyi** kritikus méltatta.

A **Nap Kiadó** december 2-án a Petõfi Irodalmi Múzeumban mutatta be új könyveit, többek között **Somlyó György Írjak? Ne írjak?** címû eszszékötetét, **Buda Ferenc** verseskötetét **(Árapály)** és **Kiss Gy. Csaba** mûvelõdéstörténeti tanulmányokat tartalmazó könyvét **(A haza mint kert).** Az In memoriam sorozat **Színek, évek, állomások** címû új kötete a 125 éve született **Kaffka Margitra** emlékezik (szerk. **Bodnár György**).

A **Magyar Napló Kiadó** 2005. november 30-án tartott könyvbemutatót az Írószövetség Klubjában. **József Attila Válogatott verseit Tverdota György**, **Németh László Világirodalmi írásait** (**A mítosz emlõin) Ekler Andrea, Kovács Imre** politikai írásait **(Virtuális Magyarország) Szabó A. Ferenc, Luka László Rendhagyó életútját Sneé Péter** mutatta be. **Horváth (EÖ) Tamás** novellaskötetérõl **(Vizek fészke), Kocsis Csaba** Bessenyei Györgyrõl szóló drámájáról **(Ezüstkert)** a szerzõk szóltak. **Ircsik Vilmos** kötete, a **Negyven év némasága** az *Önképünk az ezredfordulón* címû sorozatban jelent meg. (Az esten részt vett az életrajz fõszereplõje, **Veisz Mihály** is.) Az est zárásaként **Sutarski Konrad** mondta el két versét a **Kettõs hazában** címmel magyar-lengyel nyelven megjelent kötetbõl. A bemutató házigazdája **Szentmártoni János** szerkesztõ volt. Kocsis Csaba gitár-kísérettel József Attila-verseket adott elõ.

Gyurkovics Tibor Skizofrén történelem címû kötetének bemutatójára az Alexandra Könyvesház Panoráma Termében 2005. december 3-án került sor. A könyvet a Napút Kiadó adta ki, a bemutatón az íróval **Szerencsés Károly** történész beszélgetett. A mû elõször a Magyar Naplóban jelent meg tizenkét részletben 2005-ben.

Hoppál Mihály Sámánok Eurázsiában címû kötetét **Jankovics Marcell** mutatta be 2005. december 20-án a Litea Könyvesboltban (Budapest, Hess András tér 4.) A könyvet az Akadémiai Kiadó jelentette meg.

Szakály Sándor történész, a Magyar Napló szerkesztõbizottságának tagja 2005 novemberében megvédte az MTA doktora címre benyújtott **„A magyar katonai vezetés 1938–1945"** címû értekezését.

A 2005-ben hatvanéves **Magyar Írószövetség** 2005. december 5-én rendezte meg a már hagyományos ünnepét és óév-búcsúztatóját, **A költõk karácsonyát.** Az est házigazdája **Turczi István** volt.

Nagy Gáspár Közelebb az életemhez címû emlékezéskötetét (Tiszatáj könyvek) a Petõfi Irodalmi Múzeumban **Görömbei András** mutatta be 2005. december 13-án. A költõvel **Olasz Sándor,** a *Tiszatáj* fõszerkesztõje beszélgetett.

MAGYAR KAMIZSAI UDVARI KAMARASZÍNHÁZ

Siposhegyi Péter:
Halottak Napjától Virágvasárnapig
Rendezte:Andrási Attila
Zeneszerzõ: Barabás Zoltán
Szereplõk: Erdélyi G. Hermina/Fazekas Andrea, Csernik Árpád, Péter Ferenc, Kálló Béla
2006. január 28. 19:30
MOM Park Budapest
Hegyvidék XII. kerületi Mûvelõdési Központ
(1124 Bp., Csörsz u. 18.)
Jegyrendelés:
(20) 597-2142
(70) 627-8094
(20) 323-1292
„A Kende Ferenc emlékiratai alapján készült mû ijesztõ hasonlóságot mutat a közelmúlt eseményeivel és a Délvidék jelenével. Nem változott sem a szerb kisebbségi politika, janicsár magyarból sem lett kevesebb."
(Varga Klára)

Hatvanöt éves korában 2005 decemberében elhunyt Annus József író, a *Tiszatáj* egykori szerkesztõje, majd fõszerkesztõje. Novelláiért, ifjúsági regényeiért 1990-ben a Magyar Mûvészetért Alapítvány díját, 1993-ban pedig Tamási Áron-díjat kapott. Fõbb mûvei: *Pányván* (novellák, 1977), *Húsvéthétfõ* (kisregény, 1978), *Kánon* (regény, 1989)

LYUKAS ÓRA

A decemberi számból:

A folyóirat szeptemberi, Hernádi Gyulának szentelt emlékszáma után közli a magyar próza nagymesteréről azóta írott emberközeli, tisztelgő cikkeket, verseket D. Nagy Imre, Dömötör László, Makovecz Imre, Pósa Zoltán, Ruva Pál, Turczi István tollából. A Hónap Költője Szentmártoni János, verssel jelentkezik Gyurkovics Tibor, Hatvani Dániel, Rózsássy Barbara, Sebők Éva, Utassy József. Folytatódik Kiss Dénes *Nagy Lajos, a lovagkirály* című regénye, Földváry Györgyi és Ördögh Szilveszter novellát közöl. Arday Géza a színműíró Tamási Áronról, Mórocz Zsolt Illyés Gyula politikai szerepének mai megítéléséről, Zászlós Levente József Attila vezérmotívumairól írt esszét. A folyóiratot Kő Pál szobrai, grafikái díszítik, a művészről Antall István ad új nézőpontú elemzést.

REFORMÁTUSOK LAPJA

a Magyarországi Református Egyház hetilapja

Hétről hétre nyújt lelki táplálékot, keresi a református keresztyén választ a mai ember kérdéseire, körképet ad a hazai és külföldi egyházak életéről, nyomon követi a mai irodalmi és kulturális életet a Kárpát-medencében, egybekapcsolja olvasóit határon innen és túl.
Hangsúlyosan keresi a kapcsolatot a fiatalokkal és az egyházhoz tartozó értelmiséggel. Rendszeresen tájékoztat nemzeti sorskérdéseinkről.
Legyen tagja Ön is a magyar református olvasók nagy családjának!
Előfizethető: **Reformátusok Lapja Kiadóhivata**
1091 Bp., Kálvin tér 8. • Telefon: (1) 217-6809 • Fax: (1) 217-8386
E-mail: szerk@reflap.hu • Internetcím: www.reflap.hu

- **Szeretne kortárs magyar irodalmi műveket olvasni, de nem igazodik ki a hazai folyóiratok között?**
- **Nem találja meg az Önnek való könyveket a könyvesboltban?**
- **Hiányolja a közérthető, ismeretterjesztő könyvkritikákat a napi- és hetilapokból?**

AKKOR FIZESSEN ELŐ A MAGYAR IRODALOM EGYETLEN SZEMLÉZŐ FOLYÓIRATÁRA!

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

A Balassi Bálint Intézet és a Fiatal Írók Szövetsége közös folyóirata

Az irodalom olvasása nem az irodalmárok kiváltsága – állítják a Szépirodalmi Figyelő szerkesztői. Út az olvasáshoz, a legújabb ***Látóhatár***! Tájékozódjon könnyen a hazai és külföldi szépirodalom területén!

Szemle rovat: válogatás az elmúlt két hónap teljes hazai és határon túli magyar folyóirattermésének szépirodalmi anyagából

Figyelő rovat: ismertetők széles érdeklődésre számot tartó, igényes irodalmi, történelmi, társművészeti könyvekről, kiállításokról, művészeti eseményekről

Interjú: beszélgetések a kultúra aktuális eseményeiről

Arte et marte: A Balassi Bálint Intézet szakmai publikációi, tanfolyamainak hirdetményei

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ

Évente hatszor, bő válogatással a megelőző két hónap szépirodalmi munkáiból.

Megjelenik kéthavonta
Bolti ára: 400 Ft • Előfizetési díj: 2000 Ft/év

A megrendelésüket eljuttathatják:
Postán: Szépirodalmi Figyelő, 1462 Budapest, Pf.: 629
Faxon: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

Az IRODALMI JELEN
decemberi lapszámának tartalmából:

Interjú **Péreli Zsuzsa** gobelinművéssel, lapunk illusztrátorával, valamint **Nagy-Kálózy Eszter** és **Rudolf Péter** színművészekkel.
Próza: **Szilágyi Zsófia, Lázár Ervin, Pozsonyi Ádám, Onagy Zoltán, Háy János, Gángoly Attila, Mercényi Krisztián, Forgách András, Pánics Ferenc**
Vers: **Şerban Foarţă, Turczi István, Acsai Roland, Lanczkor Gábor, Mátyus Attila, Barak László, Böszörményi Zoltán, Hartay Csaba, Svébis Bence, Váradi Péter, Balogh Robert, Ármos Lóránt, Benesik Orsolya, Duma-István András.**
Kritika **Bartalis János, Pongrácz P. Mária, Ambrus Lajos, Szabó T. Anna, Méhes György, Kántor Lajos, Nemes Nagy Ágnes, Szilágyi Zsófia** könyveiről.
Faludy György, Szőcs Géza és **Johann von Kronstadt** állandó rovatai.

URÁNIA

Nemzeti Filmszínház
1088 Budapest, Rákóczi út 21.

Jegyfoglalás: (+36 1)
486-3400 • 486-3413 • 486-3414

E-mail: info@urania-nf.hu
Internet: www.urania-nf.hu

HITEL

A januári szám tartalmából:

A BETHLEN GÁBOR ALAPÍTVÁNY KITÜNTETETTJEI 2005-BEN
CSOÓRI SÁNDOR, LÉKA GÉZA, SZÖLLŐSI ZOLTÁN *versei*
BOHUMIL DOLEŽAL: *Milyen messze van Magyarország?*
ZSIDÓ FERENC: *Az etnikai identitás térbeni kifejeződései*
RÁCZ ISTVÁN: *Szakralitás Kondor Béla művészetében*
SERFŐZŐ SIMON *elbeszélése*

KORTÁRS

A 2005/12. SZÁM TARTALMÁBÓL:

Történelmi tudatunk lassú gyógyulása
BERTÓK LÁSZLÓ, VÖRÖS ISTVÁN, BOGDÁN LÁSZLÓ versei
HORVÁTH PÉTER: Kajár
HATVANI DÁNIEL: Kárhozat
Kortársalgó – HATÁR GYŐZŐ, SZIGETHY GÁBOR írása
Hazajáró lélek – A tanítás
ALBERT GÁBOR: A szocializmus védelmében
GRÓH GÁSPÁR: Cs. Szabó László hazatalálása
Kritika Térey János és Závada Pál könyvéről

Előfizethető a szerkesztőségben: 1397 Bp., Pf. 546.

Könyvek olcsóbban!
KÖNYVHÁLÓ
www.debreczeny.hu www.konyvhalo.hu

FIZESSEN ELŐ SZERKESZTŐSÉGÜNKBEN HATÁRON TÚLI MAGYAR FOLYÓIRATOKRA!

MOLDVAI MAGYARSÁG
GAZETA MAGHIARILOR CEANGĂI DIN MOLDOVA

Moldvai magyarság
(Művelődéstörténet és közéleti havilap, Csíkszereda, főszerkesztő Ferenczes István)
4440 Ft egy évre ☐

Művelődés
(Kulturális és művelődéstörténeti havilap, Kolozsvár, főszerkesztő Szabó Zsolt)
5980 Ft egy évre ☐

Székelyföld
KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Székelyföld
(Irodalmi és kulturális havilap, Csíkszereda, főszerkesztő Ferenczes István)
6276 Ft egy évre ☐

Látó
(Irodalmi havilap, Marosvásárhely, főszerkesztő Markó Béla)
5980 Ft egy évre ☐

Megrendelem a ..... folyóiratot ..... pld-ban.
Név: .....
Számlázási/kézbesítési cím: .....
.....
E-mail cím: .....
Telefonszám:.....Előfizetés kezdete:.....
Aláírás: .....

ELŐFIZETŐI SZELVÉNY

Egy lappal az irodalom előtt!

MAGYAR NAPLÓ
a Magyar Írószövetség lapja

Láthatár *– magyar irodalom határok nélkül*
Európai figyelő *– szemelvények nemzetek kortárs irodalmából*
Nyitott műhely *– a mai magyar irodalom kiemelkedő alkotói*

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
..... példányban.
Név: .....
Kézbesítési cím:
.....
.....
Telefonszám: .....
E-mail cím: .....
Számlázási cím: .....
.....
Adószám a számlázáshoz: .....
Előfizetés kezdete: .....
Kedvezményes előfizetői ár:

☐ **fél évre 3864 Ft** ☐ **egy évre 7392 Ft**

Aláírás: .....

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.
Levelezési cím: 1406 Bp., Pf. 15.
Tel/fax: 342–8768 • E-mail: magynap@hu.inter.net

2005. novemberi számunk rejtvényének megfejtése: *„Az elme és okoskodása megtévedhet, de az érzés soha se.”* *(Bessenyei György: Tarimenes utazása)* **Nyertesek: Tóth Barnabás (Budapest); Molnár Gézáné (Szeged) Harmati Dóra (Szentendre)**

HUNGARY•CARD
Magyar Turizmus Kártya
Kedvezmények mindenkinek

· 10-20% mintegy ezer szállás- és vendéglátóhelyen
· 50% vasúton, autópályán, autóbuszon
· ingyenes múzeumbérlet hat megyében

További kedvezmények: www.hungarycard.hu oldalon!

Információ: Hotelinfo Kft., 1056 Budapest, Váci utca 78-80.
Tel.: 266-3741, 267-0896.

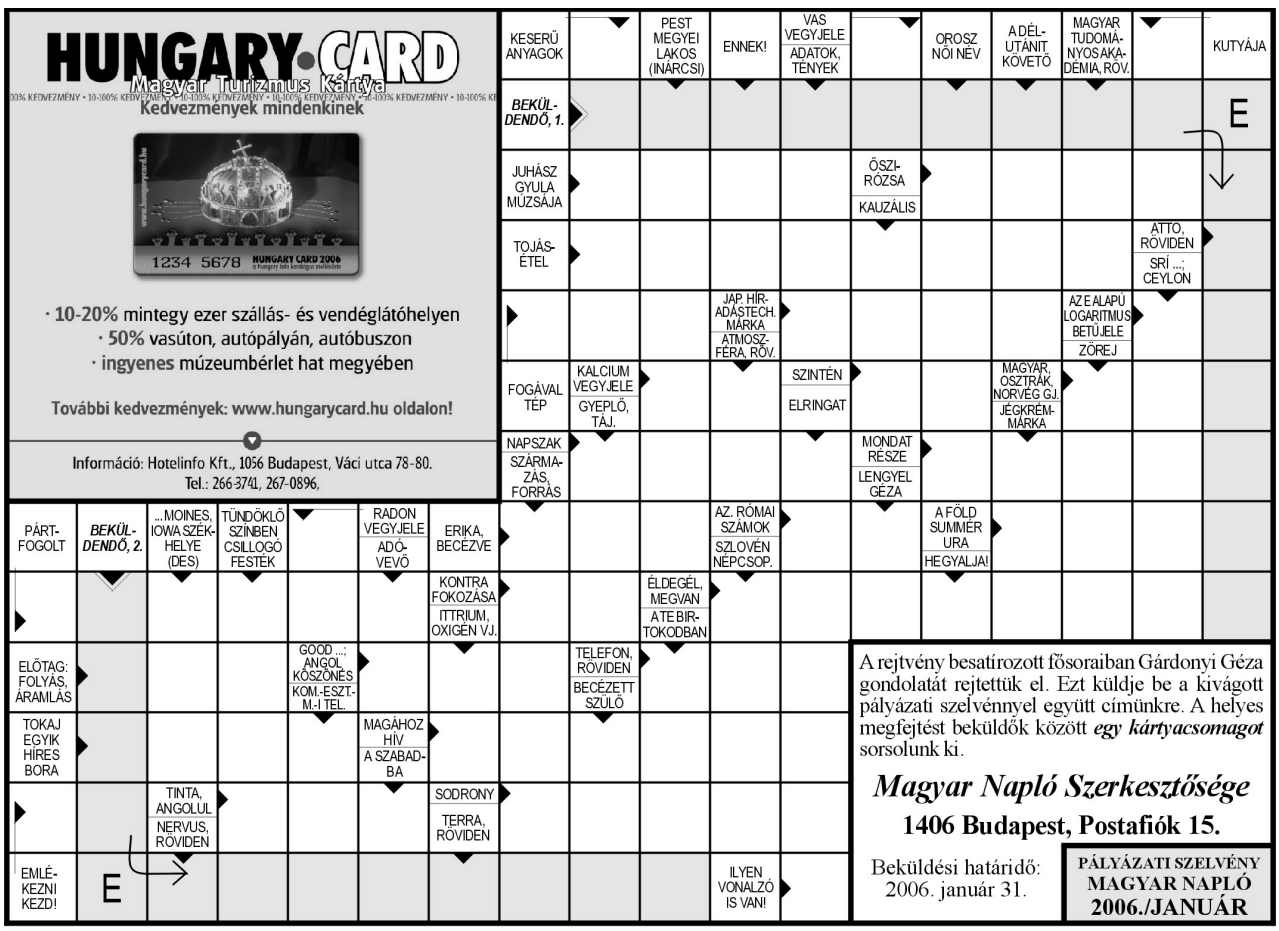

A rejtvény besatírozott fősoraiban Gárdonyi Géza gondolatát rejtettük el. Ezt küldje be a kivágott pályázati szelvénnyel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között ***egy kártyacsomagot*** sorsolunk ki.

Magyar Napló Szerkesztősége
1406 Budapest, Postafiók 15.

Beküldési határidő: 2006. január 31.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2006./JANUÁR